

การส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่
จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้าน
อิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

โดย

พันเอก พร ภิศก
รองผู้อำนวยการโรงเรียนเสนาธิการทหารบก
โรงเรียนเสนาธิการทหารบก

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๗
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๗ – ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

เรื่อง การส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

ผู้วิจัย พันเอก พร ภิเศก **หลักสูตร** การป้องกันราชอาณาจักร **วปอ. รุ่นที่ ๕๗**

วัตถุประสงค์ เพื่อ 1) เพื่อศึกษานโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

วิธีการวิจัย เป็นการวิจัยแบบคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมมนากลุ่มย่อยนักวิชาการด้านอิสลามศึกษา และการเก็บข้อมูลจากสถาบันศึกษาปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวน 13 แห่ง

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. นโยบายต่างๆ ในด้านความมั่นคงต่อพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่างเน้นถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ของพื้นที่ โดยในด้านการศึกษานโยบายได้มุ่งเน้นมิติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างจริงจัง รวมทั้งแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอิสลามศึกษาที่เชื่อมโยงกับนานาชาติ

2. ศาสนาอิสลามถือเป็นรากฐานที่เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมของผู้นับถือโดยสิ้นเชิง ชาวมุสลิมจึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุตรหลานให้มีความรู้และสามารถปฏิบัติตามหลักการศาสนาได้ การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักการศาสนาจึงมีความสำคัญยิ่ง และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสถานศึกษาทางศาสนาในรูปแบบต่างๆ ขึ้นในพื้นที่แห่งนี้

3. แนวทางในการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียนต้องมีการกำหนดกลุ่มสถาบันปอเนาะที่จะเร่งพัฒนา โดยมุ่งที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเรียนรู้ เครือข่ายวิชาการ บุคลากรและระบบการดูแลความปลอดภัยทั้งในทางกายภาพและทางด้านสุขภาพอนามัย

ข้อเสนอแนะ ควรมีการพัฒนากลไกขององค์กรทางด้านศาสนาอิสลาม ให้มีส่วนร่วมกับภาครัฐเพื่อสร้างการยอมรับในการส่งเสริมสถาบันศึกษาปอเนาะ

คำนำ

เอกสารวิจัยส่วนบุคคลเรื่อง การส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน จัดทำขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อหาแนวทางยกระดับมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้ได้รับการยอมรับและเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เล็งเห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคม ซึ่งหากมีภาคีในการบริหารจัดการร่วมกันที่ดีแล้ว จะสามารถทำให้เกิดการเชื่อมโยงพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไปยังโลกมาเลย์และโลกอาหรับได้ ที่อาจจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมที่หลากหลายมากขึ้น สังคมโลกจะได้มีโอกาสเห็นถึงความเปิดกว้างของสังคมไทย และเกิดประโยชน์ในการท่องเที่ยว การค้าและเศรษฐกิจตามมา

ข้อมูลที่ผู้วิจัยนำเสนอไว้ในเอกสารวิจัยฉบับนี้ถือว่าเป็นข้อมูลขั้นต้นที่จะช่วยให้ผู้สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับสถาบันศึกษาปอเนาะ โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้อยู่ในบริบทของการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวมาก่อนได้มีพื้นฐานและแนวทางในการสืบค้นและต่อยอดได้ง่ายมากขึ้น และนำมาซึ่งประโยชน์ต่อแวดวงของการศึกษาและสังคมสืบไป

พ.อ.

(พร ภิเศก)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๗

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
วิธีดำเนินการวิจัย	7
ประโยชน์ที่ได้รับ	8
คำจำกัดความ	9
บทที่ 2 ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐต่อ จชต. และประชาคมอาเซียน	10
สาเหตุของความรุนแรงและความไม่สงบใน จชต.	10
นโยบายความมั่นคง จชต.	13
นโยบายการพัฒนา จชต.	19
นโยบายการศึกษา จชต.	27
ประชาคมด้านสังคมและวัฒนธรรมและศูนย์กลางด้านการศึกษา	29
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	34
สรุป	43

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 3 แนวคิดด้านบริบทสังคมวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางการศึกษาใน จชต.	45
บริบททางประวัติศาสตร์และค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม	45
1. บริบททางประวัติศาสตร์	45
2. ค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม	49
เอกลักษณ์ของระบบการศึกษา	54
1. การศึกษาตามอัธยาศัย	54
2. การศึกษาในศาสนาอิสลาม	56
3. ปอเนาะในกลุ่มประเทศอาเซียน	67
สรุป	78
ปัญหาด้านความมั่นคงจากระบบการศึกษา	78
สรุป	85
บทที่ 4 การส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	87
รูปแบบสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบที่เป็นมาตรฐาน	
ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	87
แนวทางในการส่งเสริมสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	
ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจริตในอาเซียน	105
สรุป	109
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	110
สรุป	110
อภิปรายผล	115
บรรณานุกรม	127
ภาคผนวก	
ผนวก ก	136
ประวัติย่อผู้วิจัย	139

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4-1 ลักษณะที่หลากหลายของสถาบันศึกษาปอเนาะ	89

สารบัญญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
3-1 แสดงโครงสร้างของวัฒนธรรมอิสลาม	52
3-2 วิวัฒนาการสถาบันศึกษาปอเนาะ มัдрес และ โรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลาม	58
5-1 ภาพรวมของนโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อ จังหวัดชายแดนภาคใต้	118
5-2 ยุทธศาสตร์รองในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เชื่อมโยงกับนานาชาติ	119
5-3 อิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่ออัตลักษณ์ของระบบการศึกษา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	122

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาการศึกษา และแนวคิดด้านศาสนา แนวจารีต เป็นองค์ประกอบหนึ่งของปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2547) สภาพของความขัดแย้งในโลกในปัจจุบัน การศึกษากลายเป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งของการต่อสู้กันในทางความคิดความเชื่อที่ได้สะท้อนผ่านความจริงออกมาทางสมรภูมิการรบและความขัดแย้งในพื้นที่หลายแห่งของโลกในเวลา นี้ การศึกษาได้กลายมาเป็นองค์ประกอบร่วมที่สำคัญอันหนึ่งของภูมิทัศน์ทางด้านความมั่นคงทั้งในระดับชาติและในระดับนานาชาติ การก่อการร้ายที่แพร่หลายอยู่ในปัจจุบันนี้ถ้าพึ่งแต่การมีกำลังคน และยุทธโศปกรณ์(Hardware) อาจไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิง ผู้ก่อการร้ายเหล่านี้จะทุ่มเทอุทิศตนเองได้มากเพียงใด หากปราศจากซึ่งอุดมการณ์ ศรัทธาและความคิดความเชื่อ(Software) ที่ฝังแน่น(Briggs et al, 2006 : 17) การต่อต้านการก่อการร้ายผ่านทางห้องเรียนด้วยการให้ภูมิคุ้มกันทางด้านความคิด ความเชื่อทางศาสนาที่ถูกต้องถือเป็นสมรภูมิแนวใหม่ที่ประเทศไทยต้องทบทวน

ประเทศไทยในฐานะที่เป็นผู้นำการก่อตั้งสมาคมอาเซียน มีศักยภาพในการเป็นแกนนำในการสร้างประชาคมอาเซียนให้เข้มแข็งภายใต้ยุทธศาสตร์วิสัยทัศน์เดี่ยว เอกลักษณะเดี่ยว และประชาคมเดี่ยวเพื่อความเจริญมั่นคงของประชากร ทรัพยากรและเศรษฐกิจ ภายใต้การก่อตั้งประชาคมอาเซียนจะต้องยึดหลักสำคัญ 3 ประการ คือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงของอาเซียน ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมของอาเซียน โดยในเรื่องการศึกษานั้นจัดอยู่ในมิติของประชาคมสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญที่จะส่งเสริมให้ประชาคมด้านอื่น ๆ มีความเข้มแข็ง เนื่องจากการศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน (ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2554 : 13) โดยเฉพาะการเตรียมพร้อมกับแนวคิดที่ว่า การเปิดเสรีด้านการศึกษาในระดับภูมิภาคอาเซียนจะส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายองค์ความรู้ ภาษา และวัฒนธรรม ที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สำหรับการบริการด้านการศึกษา นับเป็นสาขาหนึ่งของการค้าบริการในบริบทของการค้าระหว่างประเทศซึ่งเป็นการเปิดเสรีด้านการศึกษาของไทยการรวมเป็นประชาคมเดียวกันของอาเซียนนั้นจึงเป็น โอกาสที่ดี ดังนั้นภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง

การศึกษาเป็นแนวทางหนึ่งที่ถูกกำหนดในนโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ปัญหา จังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาล รวมทั้งกระทรวงศึกษาธิการได้มีการเตรียมความพร้อมของการศึกษาไทยเพื่อจูงใจการสร้างประชาคมอาเซียนด้วยการศึกษา (การเตรียมพร้อมด้านการศึกษาของไทยเพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน, online) ซึ่งการขับเคลื่อนประชาคมอาเซียนด้วยการศึกษานั้นต้องสร้างความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับเพื่อนบ้านในกลุ่มประเทศอาเซียน ความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ หลักสิทธิมนุษยชน การส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศเพื่อพัฒนาการติดต่อสื่อสารระหว่างกันในประเทศอาเซียน รวมทั้งการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางด้านอาเซียนศึกษา เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาไปสู่ประชาคมอาเซียนและสากลต่อไป

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาของพระเจ้าเป็นเจ้าเป็นศาสนาที่ไม่มีพระเจ้า ไม่มีนักบวช นักพรต เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องเรียน “การศึกษาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน” รวมทั้งท่านศาสดาได้กล่าวเพื่อเป็นการเน้นให้เห็นความสำคัญของการศึกษาไว้อย่างชัดเจนว่า “จงรำเรียนตั้งแต่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพ” ความสำคัญดังกล่าวทำให้การเล่าเรียนหลักศาสนาอิสลามมีมาอย่างต่อเนื่องในทุกพื้นที่ของโลก ซึ่งสถาบันการเรียนรู้ในลักษณะปอเนาะเพื่อถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาอิสลามได้เกิดขึ้นในแหลมมลายูพร้อมๆกับการเข้ามาของศาสนาอิสลาม การศึกษาในปอเนาะเป็นการศึกษาตลอดชีพตามอัชญาศัย สามารถเลือกเรียนได้ในสาขาวิชาต่างๆ จากวัยรุ่นจนถึงวัยชรา(ไพศาล พรหมยงค์, 2548 : 240,245)

จังหวัดชายแดนภาคใต้ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีวิถีชีวิตและการปฏิบัติที่มาจากหลักคำสอนของศาสนาที่ครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านการประกอบอาชีพ ด้านจริยธรรม การปฏิบัติต่อตนเอง ครอบครัว สังคม ตลอดจนการกินอยู่ การแต่งกาย รวมทั้งการปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งมีวิธีการปฏิบัติที่เคร่งครัด และเป็นสิ่งจำเป็นที่มุสลิมต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้จากการส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมาก

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีต้นกำเนิดจากสถานศึกษาที่เรียกว่า “ปอเนาะ” และ “มัดราซะ” ที่เป็นสถานศึกษาแบบดั้งเดิมที่สอนเรื่องศาสนาเป็นหลัก ต่อมารัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสร้างความมั่นคงในพื้นที่ ทำให้เกิดการพัฒนาระบบและจดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โดยรัฐบาลได้ให้เงินอุดหนุนและมีการนำหลักสูตรสามัญเข้าสอนควบคู่กับหลักสูตรศาสนาตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด อย่างไรก็ตามยังคงมีปอเนาะบางแห่งที่ยังคงรูปแบบการสอนศาสนาอย่างเดิยวอยู่เช่นเดิม ซึ่งรัฐบาลอนุญาตให้

จดทะเบียนเป็นสถานศึกษาในรูปแบบพิเศษอีกหนึ่งรูปแบบ โดยใช้ชื่อว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ” พร้อมกับให้เงินอุดหนุนบางส่วน(พัฒนาการศึกษาแก้ปัญหา จชต., online)

การยกระดับมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาในอาเซียนจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้าม เนื่องจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีจุดแข็งในเรื่องนี้อย่างยาวนาน ที่สามารถรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนได้ เนื่องจากพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู ซึ่งมีวิถีชีวิตและความจำเป็นที่ต้องมีความเข้าใจต่อหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ด้วยหลักคิดที่ว่าอิสลาม คือ ชรรมนูญ และรูปแบบการดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกคน และไม่สามารถแยกเรื่องของอาณาจักรออกจากเรื่องของศาสนจักรได้ กล่าวคือแม้มุสลิมต้องรับรู้และรับผิดชอบในเรื่องของศาสนาแต่เรื่องทางสังคมก็ไม่แยกออกจากกัน การอ้างอิงเหตุผลใด ๆ จะใช้อัล-กุรอาน และอัล-หะดีษ(วจนะของท่านศาสดา) เป็นบทสรุปของปัญหาและเหตุผลและเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

สถาบันศึกษาปอเนาะถือเป็นสถาบันทางจิตใจที่สำคัญของชาวบ้านในท้องถิ่นจังหวัดชายแดนภาคใต้ การพัฒนาและยกระดับสถาบันศึกษาปอเนาะหมายถึงการพัฒนาประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เช่นเดียวกัน ซึ่งสำหรับชาวมุสลิมแล้วสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นอะไรที่มากกว่าโรงเรียนที่เรียกได้ว่าเป็นประกาศาส่องทางสำหรับศาสนาและศีลธรรม (ดันแคน แม็กคาร์โก, 2555: 63) การถือกำเนิดสถาบันศึกษาปอเนาะในภาคใต้นั้นจึงมิใช่เพื่อสนองอารมณ์หรือธุรกิจ แต่เพื่อสนองหลักการศึกษาด้านหลักศาสนาอิสลามเพราะอิสลามสอนให้มนุษย์มีการศึกษาตลอดชีวิตและเก่ง ดี มีสุข ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี พ.ศ.2542

สถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นแหล่งเผยแพร่ศาสนาในคราวเดียวกัน ระบบปอเนาะในจังหวัดชายแดนใต้ ถือได้ว่าดีที่สุดในประเทศไทยและกลุ่มอาเซียนด้วยกัน ซึ่งทำให้มีมุสลิมจากภาคอื่นๆ รวมทั้งจาก มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย กัมพูชาและเวียดนามมาศึกษาเล่าเรียนที่สถาบันแห่งนี้ (ไพศาล พรหมยงค์, 2548 : 244; อับดุลชะกูร์ บินซาฟิอีย์, online) หากรัฐคำนึงถึงจุดเด่นข้อนี้และช่วยเหลือพัฒนายกระดับมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะอย่างถูกต้อง ประเทศไทยก็สามารถเป็นศูนย์กลางอิสลามศึกษาแบบจารีตในระบบปอเนาะระดับอาเซียนได้

เมื่อสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ของชุมชน การใช้สถาบันศึกษาปอเนาะเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงกลไกภาครัฐสู่ภาคประชาชนจึงเป็นทางเลือกหนึ่ง เพื่อให้การบริหารจัดการสถาบันศึกษาปอเนาะได้รับการพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน และสอดคล้องกับนโยบายพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย อีกทั้งยังเป็นแนวทาง

การดำเนินงานตามปฏิญญาอาเซียนด้านการศึกษา ในการเตรียมความพร้อมเพื่อเปิดเสรีทางการศึกษาในอาเซียน

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีคุณภาพ มีความพร้อมในการให้บริการการศึกษาแก่นักเรียนอย่างมีคุณภาพ ทั้งด้านวิชาการ ศาสนา สามัญ วิชาชีพ มีแหล่งเรียนรู้และเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยให้บริการได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ต้องการเพิ่มโอกาสการเข้าถึงอิสลามศึกษาที่มีคุณภาพ ส่งเสริมความร่วมมือกับชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการมุ่งหวังให้สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบนี้ช่วยพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะอื่นๆ ในอนาคต โดยคุณลักษณะของสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ คือ มีการพัฒนาด้านกายภาพ คือ การมีอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมของสถาบันศึกษาปอเนาะ ส่วนในด้านวิชาการสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบจะต้องมีการส่งเสริมการสอนศาสนาและปฏิบัติศาสนกิจในระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง ตามแนวทางของ อัล-คุรอาน มีการสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อสามารถนำวุฒิการศึกษาไปเทียบต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น โดยจะให้สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) มีส่วนร่วมจัดการศึกษา รวมถึงการสอนวิชาชีพ ที่จะให้สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) วิทยาลัยชุมชนมาร่วมจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของผู้เรียนในพื้นที่ (กระทรวงศึกษาธิการ, online)

ประเทศไทยมีส่วนประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามมากเป็นอันดับสองรองจากศาสนาพุทธ ประกอบกับบริบททางประวัติศาสตร์และค่านิยมทางจารีตประเพณีของพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ที่แต่เดิมปัตตานีเปรียบเสมือนระเบียบแห่งเมกกะ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ทางศาสนา จากอดีตสู่ปัจจุบันภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี และการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่เปิดเสรีทางการศึกษานั้น สถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยมีศักยภาพและความพร้อมที่จะเป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีต อีกทั้งยังสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาความมั่นคงของรัฐด้วยการพัฒนาการศึกษา เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงอิสลามศึกษาที่มีคุณภาพและมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่งปัจจุบันมีสถาบันศึกษาปอเนาะเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้นที่ได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นต้นแบบ แต่สถาบันศึกษาปอเนาะที่เหลืออื่นๆ จำนวนมาก ยังขาดการพัฒนาศักยภาพให้เป็นมาตรฐานและยังไม่ขึ้นทะเบียนกับภาครัฐอีกจำนวนมาก การเรียนการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะจึงยังมีความแตกต่างทั้งด้านคุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ (สุธีรัชชูนันท์, online) กล่าวคือการเรียนการสอนขึ้นกับ โต๊ะครู(บาบอ) เป็นหลัก และในฐานะที่สถาบันศึกษาปอเนาะและ โต๊ะครูเป็นที่รวมแห่งจิตใจของประชาชนอยู่แล้ว จึงควรใช้สถาบันศึกษาปอเนาะให้เป็นประโยชน์แก่การพัฒนาชุมชน ทั้งด้วยการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะโดยตรง และการใช้

นักศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะช่วยประชาชนพัฒนาชุมชน ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและต้องการศึกษาการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ ดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษานโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

ขอบเขตของการวิจัย

1. คุณลักษณะของสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบที่มีคุณภาพและเป็นมาตรฐานในจังหวัดชายแดนใต้ ทำการศึกษาในด้านโครงสร้างทางกายภาพ ด้านวิชาการศาสนา ด้านอาชีพ ด้านบุคลากร ด้านเทคโนโลยี ด้านเครือข่ายทางวิชาการและการสนับสนุน และด้านการบริหาร

2. สถานที่ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำการศึกษา ประกอบด้วย หน่วยการศึกษาทางด้านศาสนาอิสลาม จำนวน 14 แห่ง ดังนี้คือ

2.1 เจาะจงเลือกสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 7 แห่ง โดยในจำนวนนี้มีสองแห่งที่เคยมีนักเรียนต่างชาติเข้ามาเรียนคือสถาบันศึกษาปอเนาะอัลฟาเตซ (ป่าพร้าว) และสถาบันศึกษาปอเนาะมะอ์หัดฟัจรูลอิสลาม ตามรายละเอียดดังนี้

2.1.1 สถาบันศึกษาปอเนาะตาเซะหรือปอเนาะอิสลามศาสน์ดาร์สศาลาม เลขที่ 57 หมู่ที่ 3 บ้านตาเซะ ต.ตาเซะ อ.เมือง จ.ยะลา

2.1.2 สถาบันศึกษาปอเนาะพงสามะเววิททยา หมู่ 4 ตำบลบาโร๊ะ อ.ยะหา จ.ยะลา

2.1.3 สถาบันศึกษาปอเนาะดาร์ลมาอารีฟวิททยา เลขที่ 29 หมู่ 3 บ.มะลือดง ถ.จาลงโกตา ต. โกตาบารู อ.รามัน จ.ยะลา

2.1.4 สถาบันศึกษาปอเนาะอัลฟาเตซ (ป่าพร้าว) เลขที่ 318 หมู่ 1 ต.บาละ อ.กาบัง จ. ยะลา

2.1.5 สถาบันศึกษาปอเนาะอัลอุสนา เลขที่ 150/4 หมู่ 6 ต.ป่าไร่ อ.แม่ลาน จ. ปัตตานี

2.1.6 สถาบันศึกษาปอเนาะมัคอรอะหะดีอะฮ์ฟีอัลกุรอานปุยุต เลขที่ 28/2 หมู่ 7 ถ. สิโรรส ต.ปุยุต อ. เมือง จ. ปัตตานี

2.1.7 สถาบันศึกษาปอเนาะมะอ์หัดฟัจรูลอิสลาม หมู่ 1 ต.มะรือโบออก อ. เจาะไอร้อง จ. นราธิวาส

2.2 สถาบันศึกษาปอเนาะทั่วไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ จำนวน 2 แห่ง ประกอบด้วย

2.2.1 สถาบันศึกษาปอเนาะนิติศาสตร์อิสลาม หมู่ 3 ต. แด อ. จะนะ จ. สงขลา

2.2.2 สถาบันศึกษาปอเนาะดาร์ลุรอาน เลขที่ 46 หมู่ 2 ต. บุกิต อ. เจาะไอร้อง

จ. นราธิวาส

2.3 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทั้งในและนอกพื้นที่ จชต. 5 แห่ง โดยเจาะจงเลือกโรงเรียนที่มีความพร้อมในการเปิดการศึกษาในระดับนานาชาติ 2 แห่งคือโรงเรียนคลองหินอิสลามวิทยาและโรงเรียนประทีปศาสน์ ตามรายละเอียดดังนี้

2.3.1 โรงเรียนคลองหินอิสลามวิทยา (โรงเรียนพีระยานาวิน คลองหินวิทยา) ต. ปากถ่อ อ. โลกโพธิ์ จ. ปัตตานี

2.3.2 โรงเรียนประทีปศาสน์ (ปอเนาะบ้านตาล) หมู่ 6 ต.กำแพงเซา อ.เมือง จ. นครศรีธรรมราช

2.3.3 โรงเรียนอัล-มูวาหะฮ์ดีน เลขที่ 61 หมู่ 4 ต. นาเคียน อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช

2.3.4 โรงเรียนมุสลิมสันติธรรม (ปอเนาะโต๊ะครูแก่) เลขที่ 133 หมู่ 3 ถนนสายเอเชีย ต. นาเคียน อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช

2.3.5 โรงเรียนมัคอรอะหะดีอะฮ์ฟีอัลกุรอาน (ปอเนาะโต๊ะครูอัยยิดอัสลาม รักหม่อม) เลขที่ 193 หมู่ 3 ถ. เพชรเกษม ต. นาทราย อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลมีทั้งการเก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม โดยทำการศึกษาวิเคราะห์นโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน สำหรับการเก็บข้อมูลภาคสนามและการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

1. การเข้าไปศึกษาข้อมูลในสถาบันศึกษาปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะรวมทั้งครูผู้สอนจำนวน 14 แห่ง

2. การสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) 2 ครั้ง ดังนี้

2.1 ผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะและเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่ ดำเนินการที่สถาบันศึกษาปอเนาะนิติศาสตร์อิสลาม ตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 ต. แด อ. จะนะ จ. สงขลา ผู้เข้าร่วมสัมมนา 4 คน ประกอบด้วย

2.1.1 นาย ชุลกันย์ หลีจำเริญ ครูอาสาสมัคร กศน. ในสถาบันศึกษาปอเนาะ สำนักงาน กศน. อ. จะนะ จ. สงขลา

2.1.2 นาย อัซลารี หมัดลี ครูอาสาสมัคร กศน. ในสถาบันศึกษาปอเนาะ สำนักงาน กศน. อ. จะนะ จ. สงขลา

2.1.3 นาย อมร หวันปะรัตน์ นักวิชาการอิสลามศึกษา สำนักงานการศึกษาเอกชน อ. จะนะ จ. สงขลา

2.1.4 นายดัยยีบี บุกุโสะ นักบริหารสถาบันศึกษาปอเนาะนิติศาสตร์อิสลาม

2.2 เจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงและกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี ดำเนินการที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า มีผู้เข้าร่วมสัมมนา 4 คน ประกอบด้วย

2.2.1 พันเอก ชุมพล แก้วล้วน รองเสนาธิการกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า

2.2.2 นาย อาแว เตาะสาตุ ประธานชมรมโต๊ะอีหม่าม อ.หนองจิก จ.ปัตตานี

2.2.3 นาย เช็ง ไบหมัด กรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี

2.2.4 นาย คอเลาะ กามิง กรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาการศาสนาอิสลาม จำนวน 2 นาย คือ

3.1 รศ.ดร. อิบรอเฮม ณรงค์รักษาเขต อาจารย์วิทยาลัยอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

3.2 ดร. มุฮัมมัด รุยานี บากา ผู้อำนวยการอิสลาม สำนักงานศึกษาธิการภาค 12

อ.เมือง จ. ยะลา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการจัดระเบียบข้อมูลตามกลุ่มเนื้อหาและทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis) โดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์(Descriptive Analysis)

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบทิศทางของนโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทางด้านความมั่นคงและทางการศึกษาสามารถร่วมกันจัดลำดับความเร่งด่วนในการแก้ปัญหาได้สอดคล้องกับทิศทางนโยบายที่เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจนมากขึ้น

2. ทราบลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่กำหนดนโยบายและที่เข้าไปส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาในพื้นที่กระทำได้อย่างสอดคล้องกับอัตลักษณ์และได้รับการยอมรับจากผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องมากขึ้น

3. ได้แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน ทำให้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับสภาพจริงและสอดคล้องกับเงื่อนไขที่กำหนดของทางราชการ

4. ระดับมาตรฐานการจัดการเรียนการสอนด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและได้รับการยอมรับในวงกว้างจากสังคมมากขึ้นทั้งในระดับพื้นที่และนานาชาติ เกิดการสนับสนุนต่อการเชื่อมโยงทางการท่องเที่ยว การค้าและการลงทุน

5. ผลผลิตของสถาบันศึกษาปอเนาะที่ได้เรียนรู้ทางด้านศาสนาที่มีคุณภาพและเป็นปราชญ์หรือผู้รู้ทางด้านศาสนาอิสลามที่แท้จริง จะช่วยส่งเสริมให้ความรู้ด้านศาสนาอิสลามที่ถูกต้องแพร่กระจายและลดน้ำหนักการอ้างและบิดเบือนคำสอนทางศาสนาที่ผู้ก่อเหตุรุนแรงนำไปอ้างในการก่อเหตุรุนแรงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมเพื่อต่อต้านความรุนแรงได้อีกทางหนึ่ง

คำจำกัดความ

ปอเนาะ หมายถึง สถานศึกษาศาสนาอิสลามตามหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งสถานศึกษาเหล่านี้จะถูกรเรียกว่า ปอเนาะเพราะสภาพภายในบริเวณสถานศึกษา มีการสร้างบ้านหลังเล็กๆ เป็นที่พักอาศัยสำหรับคนที่มาศึกษาเล่าเรียนประจำ จนมีการเรียกติดปากว่าปอเนาะ เป็นการสอนศาสนาอิสลามแบบดั้งเดิมไม่มีระบบชั้นเรียน

มัดราซะ/มาดราซะ (Madrasa/Madrasah) หมายถึง สถานศึกษาศาสนาอิสลามคล้ายคลึงกับ ปอเนาะแต่ได้พัฒนาการเรียนการสอนให้มีการจัดระบบชั้นเรียนแบบใน โรงเรียน

สถาบันศึกษาปอเนาะ หมายถึง กลุ่มสำนักสอนศาสนาอิสลามดั้งเดิมในชุมชนมุสลิมที่เดิมเรียกว่า ปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อันประกอบด้วยจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ สงขลา(เฉพาะใน อำเภอ จะนะ เทพา นาทวี และสะบ้าย้อย) ที่ ต่อมาได้จดทะเบียนกับภาครัฐตามพ.ร.บ. สถาบันศึกษาปอเนาะปี พ.ศ. 2547 นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาปอเนาะในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการ ใหม่ว่าสถาบันศึกษาปอเนาะ

สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ หมายถึง สถาบันศึกษาปอเนาะสมัยใหม่ที่ไม่ได้ทิ้งรากเหง้าเดิม แต่ เป็นการผสมผสานแนวคิด การจัดการ รวมทั้งปรัชญาในทุกๆ ด้าน เพื่อให้ สถาบันปอเนาะก้าวสู่ความทันสมัย เท้าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและ การเปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งทางด้านวิชาการ การบริหารจัดการ เทคโนโลยี สารสนเทศ โดยกระทรวงศึกษาธิการให้มีการคัดเลือกสถาบันศึกษาปอเนาะ ต้นแบบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อรับรางวัลและส่งเสริมพัฒนาตาม แนวทางที่จะเข้าสู่ความทันสมัย ทั้งนี้เพื่อเป็นการจูงใจให้สถาบันศึกษาปอเนาะ อื่นๆ ได้ คู่เป็นแบบอย่างและดำเนินการตาม

อิสลามศึกษาแนวจารีต หมายถึง การศึกษาศาสนาอิสลามในบรรยากาศแบบดั้งเดิมตามสถาบัน ศึกษาปอเนาะ ที่ยังเน้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในแบบที่ไม่เน้น การจัดชั้นเรียนตามแบบสมัยใหม่ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการผลิตผู้รู้ทางศาสนา ให้แก่สังคม

จังหวัดชายแดนภาคใต้(จชต.) หมายถึง จังหวัด สงขลา(เฉพาะ อำเภอ จะนะ เทพา สะบ้าย้อยและ นาทวี) ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

บทที่ 2

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐต่อ จชต.

และประชาคมอาเซียน

ในการนำเสนอวรรณกรรมในบทที่ 2 เกี่ยวกับทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้(จชต.) และประชาคมอาเซียน จะนำเสนอตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. สาเหตุของความรุนแรงและความไม่สงบใน จชต.
2. นโยบายความมั่นคง จชต.
3. นโยบายการพัฒนา จชต.
4. นโยบายการศึกษา จชต.
5. ประชาคมด้านสังคมและวัฒนธรรมและศูนย์กลางด้านการศึกษา
6. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น ทุกรัฐบาลได้พยายามกำหนดสาเหตุของปัญหาให้ชัดเจน และได้ให้ความสำคัญโดยกำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วนที่ทุกหน่วยงานต้องเร่งรัดดำเนินงาน มีการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์เฉพาะในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สำคัญ ดังนี้

สาเหตุของความรุนแรงและความไม่สงบใน จชต.

ความหลากหลาย (Diversity) ในสังคมปัจจุบันหมายถึงความแตกต่างที่หลากหลายจากคนที่มีวัฒนธรรม เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงศาสนาที่ต่างกัน ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมของอำนาจเป็นลักษณะสำคัญที่สุดของความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดจากค่านิยมที่ประกอบไปด้วยประเด็นหลักหลายประการเช่น ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ภาษาและชาติพันธุ์ ความขัดแย้งเกิดจากโครงสร้างสังคม มองว่าความขัดแย้งเกิดจากการกดขี่ขูดรีดทางชนชั้น โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยม และความขัดแย้งเกิดจากข้อมูลข่าวสารหรือการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพมองว่าการรับรู้ที่ผิดพลาด ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง สำหรับปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน ฝ่ายหนึ่งคือประชาชนไทยมุสลิมในพื้นที่

จังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกฝ่ายหนึ่งรัฐบาลและประชาชนชาวไทยพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสาเหตุใหญ่บางประการคือ เอกลักษณะของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความแตกต่างกันในด้านวัฒนธรรมประเพณี ภาษา ศาสนา และความเชื่อ รวมทั้งความสำนึกในประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน และสภาวะทางจิตวิทยาที่เมื่อคนสองกลุ่มที่มีพื้นฐานความคิดต่างกันมาอยู่ร่วมกันระหว่างไทยพุทธกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และชาวไทยมุสลิมย่อมมีการแสดงออกมาซึ่งความหวาดระแวงและไม่ไว้ใจกัน ในความรู้สึกของการเป็นคนละพวก (อารง สุทธาศาสน์, 2543 : 36) สำหรับสำนักงานสภาพัฒนาการแห่งชาติ (กัมภณท์ จุนโท, Online) ได้สรุปสาเหตุของความรุนแรงและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ว่ามาจากสาเหตุทางสังคมจิตวิทยา ดังนี้

1) สังคมไม่เห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ว่าเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของสังคม

2) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยและสังคมโลกทุกด้านทั้งทางการเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี การคมนาคม มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชับซ้อน ทำให้สังคมในพื้นที่ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วโดยชนกลุ่มใหม่ ทำให้เกิดการขัดแย้งทางความคิด และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่

3) ปัญหาการปรับตัวและการรักษาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นกับการเปลี่ยนแปลง และการเผชิญกับปัญหาเสียดังกล่าว ความยากจนและความรู้สึกที่ไม่เป็นธรรม

4) ปัญหาความไม่เข้าใจและมีความหวาดระแวงระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

5) ปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนและการศึกษาต่ำ ประชาชนไม่นิยมเรียนในโรงเรียนสามัญ และไม่นิยมพูดภาษาไทยในการติดต่อสื่อสารประจำวัน

สุรชาติ บำรุงสุข (2547) ในบทความเรื่อง ปีใหม่ : สร้างยุทธศาสตร์ภาคใต้ใหม่ กล่าวว่า ปัญหาภาคใต้มีประเด็นต่างๆ ดำรงอยู่อย่างหลากหลาย ซึ่งสรุปปัญหาหลักๆ ได้ 6 ประการดังต่อไปนี้คือ

1) ปัญหาความรุนแรงในระดับท้องถิ่นและส่งผลกระทบต่อในระดับประเทศ

2) ปัญหาความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม

3) ปัญหาแนวคิดทางด้านศาสนาแนวจารีตประเพณี

4) ปัญหาการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่อยู่ในระดับต่ำ ตลอดจนรวมถึงปัญหาด้านความยากจนและปัญหาการศึกษา

5) ปัญหาการควบคุมชายแดนและจัดระเบียบชายแดน ซึ่งรวมถึงปัญหาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

6) ปัญหาอาชญากรรมและอิทธิพลมืดในท้องถิ่น

ในการศึกษานโยบาย มาตรการ และแนวทางการแก้ปัญหาความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (บุญบง ชัยเจริญวัฒน์นะ วิโชติ จรุงโรจน์ ดำรง เสียมใหม่ และ ศักดา ขจรบุญ, online) พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความไม่สงบประกอบด้วย

1) ปัจจัยด้านบุคคลและกลุ่มบุคคล จากสภาพของความยากจน ขาดการศึกษา การบริการของเจ้าหน้าที่ของรัฐและกลุ่มก่อการร้าย

2) ปัจจัยด้านโครงสร้าง จากรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำ (จ.นราธิวาส 3,230 บ./คน/เดือน) อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจลดลง พึ่งพาเกษตรกรรม สัดส่วนคนจน ร้อยละ 17.5 สูงกว่าภาคใต้/ประเทศ ไม่มีที่ดินทำกิน มีภาระการพึ่งพิงสูง การบริการภาครัฐไม่สอดคล้องกับหลักการอิสลาม เป็นต้น

3) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจาก พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเพิ่มขึ้นร้อยละ 22.8 (ปี 43) เป็นร้อยละ 24.9 (ปี 47) ปริมาณน้ำฝนลดลง ดินเสื่อมคุณภาพ การกัดเซาะชายฝั่ง พื้นที่เสี่ยงแผ่นดินถล่ม เป็นต้น

4) ปัจจัยทางสังคม เนื่องจากประชากรมุสลิมร้อยละ 79.3 หรือ 1.4 ล้านคน มีการศึกษาต่ำ คุณภาพชีวิตไม่ดี ชุมชนรวมกลุ่มเหนียวแน่น มีการเคลื่อนย้ายประชากรออกจากพื้นที่

5) ปัจจัยทางกระบวนการยุติธรรมและการจัดการองค์กร จากสภาพการบังคับใช้กฎหมายไม่เป็นธรรม มีปัญหาในขั้นตอนนำไปปฏิบัติ กระบวนการยุติธรรมไม่สามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ ขาดการบูรณาการข้อมูลและการปฏิบัติงาน เป็นต้น

6) ปัจจัยด้านภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และชาติพันธุ์ จากความแตกต่างของการนับถือศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ถูกเบียดเบียน เป็นต้น

7) ปัจจัยสถานการณ์สากล มีการพยายามยกระดับปัญหาให้เป็นปัญหาสากล ต่อกลุ่มสันนิบาตมุสลิมโลก (World Muslim League) เวทีขององค์การความร่วมมืออิสลาม (Organization of Islamic Countries) รวมทั้งจากนโยบายสมานฉันท์ของสหพันธรัฐมาเลเซีย

กล่าวได้ว่าปัญหาการก่อความไม่สงบและความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีสาเหตุมาจากสภาพพื้นฐานของพื้นที่ที่เกิดจากความแตกต่างด้านความคิดทางสังคมจิตวิทยา รวมทั้งสภาพทางชาติพันธุ์ อัตลักษณ์เฉพาะและประวัติศาสตร์ รวมทั้งสภาพเฉพาะของพื้นที่ในเรื่องของสภาพชายแดนและกลุ่มอาชญากรรมและอิทธิพลท้องถิ่น

นโยบายความมั่นคง จชต.

1. นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1 นโยบายรัฐบาล นายสมัคร สุนทรเวช มุ่งแก้ไขปัญหาคความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยน้อมนำแนวทางพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาดำเนินการกิจในด้านความมั่นคงและด้านการพัฒนา โดยให้มีความสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อของประชาชน ตลอดจนอำนวยความสะดวกและเป็นธรรมและความยุติธรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สร้างความสมานฉันท์และสันติสุขในพื้นที่โดยเร็วที่สุด

1.2 นโยบายรัฐบาลนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ มุ่งแก้ไขปัญหาคความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยน้อมนำแนวทางพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึงพัฒนา” มาดำเนินการกิจด้านการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ด้านการพัฒนาเพื่อปรับปรุงส่งเสริมธรรมมาภิบาล ซึ่งรวมถึงการอำนวยความสะดวกและเป็นธรรมและความยุติธรรม ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ ซึ่งรวมถึงการจัดให้มีบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง โดยให้ภารกิจต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อของประชาชน รวมทั้งเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและมีการจัดการอย่างมีเอกภาพ เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย ความสมานฉันท์ และสันติสุขในพื้นที่โดยเร็วที่สุด

1.3 นโยบายรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มุ่งจัดให้มีสำนักงานบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นองค์กรถาวร เพื่อทำหน้าที่แก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ชายแดนภาคใต้ โดยยึดมั่นหลักการสร้างความสมานฉันท์และแนวทาง “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ใช้กระบวนการยุติธรรมกับผู้กระทำผิดอย่างเคร่งครัดและเป็นธรรม กำหนดจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเขตพัฒนาพิเศษที่มีการสนับสนุนแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำสิทธิพิเศษด้านภาษี และอุตสาหกรรมฮาลาล รวมทั้งสนับสนุนให้เป็นเขตพัฒนาพิเศษที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายทางศาสนา และวัฒนธรรม

1.4 นโยบายรัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร กำหนดนโยบายเร่งด่วนที่จะเริ่มดำเนินการในปีแรก มีดังนี้คือ รัฐบาลจะเร่งนำสันติสุขและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนกลับมาสู่พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควบคู่ไปกับการขจัดความยากจน ยาเสพติดและอิทธิพลอำนาจมืด โดยน้อมนำกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นหลักปฏิบัติในแนวทางสันติวิธี โดยเน้นการส่งเสริมความร่วมมือในทุกภาคส่วนกับประชาชนในพื้นที่ อำนวยความสะดวกอย่างทั่วถึง เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและคุณภาพชีวิต สร้างโอกาสและความเสมอภาค พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ เคารพอัตลักษณ์

ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ส่งเสริมการกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบที่สอดคล้องกับลักษณะพื้นที่โดยไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้จะมีการบูรณาการการบริหารจัดการทุกภาคส่วนให้มีเอกภาพทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ รวมทั้งปรับปรุง พัฒนากฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องทันสมัยกับสภาพความเป็นจริงของปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบอย่างเป็นธรรม (นิพัทธ์ สระฉันทพงษ์ และ โชคสุข กรกิตติชัย, online)

1.5 นโยบายรัฐบาล พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา เร่งแก้ไขปัญหาการใช้ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยนำยุทธศาสตร์ เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนามาใช้ตามแนวทางกัลยาณมิตรแบบสันติวิธี ส่งเสริมการพูดคุยสันติสุขกับผู้มีความคิดเห็นต่างจากรัฐ สร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นพหุสังคม ขจัดการฉวยโอกาสก่อความรุนแรงแทรกซ้อน เพื่อขจัดปัญหาไม่ว่าจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง ที่จะเพิ่มระดับปฏิสัมพันธ์กับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศที่อาจช่วยคลี่คลายปัญหาได้(ประยุทธ์” นำ กรม.แถลงนโยบาย 11 ด้าน เน้นยุทธศาสตร์ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ของในหลวง, online)

1.6 ข้อเสนอการแก้ปัญหา จชต. โดย สหพันธ์นิสิตนักศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สนน.จชต.) (สนน.จชต. ยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงนายก เสนอแนวทางแก้ปัญหาความไม่สงบชายแดนใต้, online)

เมื่อ 17 ม.ค. 52 สหพันธ์นิสิตนักศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (สนน.จชต.) นำโดย นายรอมซี ดอฆอ เลขานุการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้และทีมงานได้เข้ายื่นจดหมายเปิดผนึกให้กับนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ที่ค่ายสิรินธร จ.ปัตตานี โดยได้เสนอแนวทางแก้ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้คือ

1.6.1 ปัญหาทางการเมือง ต้องเปิดพื้นที่ประชาธิปไตยทางตรงให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายที่สุด โดยการส่งเสริมให้เกิดองค์กรภาคประชาชน ตามสิทธิเสรีภาพและความต้องการของตนเอง และต้องให้ "การทหารตามการเมือง" ให้ได้อย่างแท้จริง โดยยึดหลักสิทธิมนุษยชนสากล ที่มีความหมายตามคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ให้ความหมายเป็นบรรทัดฐาน นั่นคือ สิทธิมนุษยชนหมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม ยกเลิกกฎอัยการศึก พระราชบัญญัติบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พุทธศักราช 2548 พระราชบัญญัติการรักษา

ความมั่นคงในราชอาณาจักร พุทธศักราช 2550 เพื่อเปิดช่องทางให้ได้ใช้แนวทางสันติวิธีกันอย่างแท้จริง และสร้างความมั่นใจต่อกระบวนการยุติธรรม โดยดำเนินคดีทางอาญากับเจ้าหน้าที่ที่กระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะคดีอิหม่ามยะผา คดีนักศึกษาราชภัฏยะลา และคดีอื่นๆ ที่ยังไม่ถูกเปิดเผยต่อสาธารณชน

1.6.2 ปัญหาทางเศรษฐกิจ ยกเลิกนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น โครงการสร้างเขื่อนสายบุรี ส่งเสริมการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่มีรายได้จากทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเอง ป้องกันการเป็นแรงงานข้ามชาติอย่างไม่จำเป็นและควบคุมราคายางพาราและผลิตผลทางการเกษตรให้เหมาะสมกับมาตรฐานราคาตลาดโลก

1.6.3 ปัญหาทางวัฒนธรรม ส่งเสริมการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของคนในพื้นที่ เกี่ยวกับภาษาและการแต่งกาย และ เผยแพร่วัฒนธรรมของคนในพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจอย่างถูกต้องต่อสาธารณชน บนพื้นฐานของการเคารพความเป็นตัวตนของคนในพื้นที่

1.6.4 ปัญหาทางศาสนา ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาในสถาบันศึกษา ปอเนาะ ตาดิกา และ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ซึ่งเป็นพื้นฐานความรู้ทางศาสนาในการควบคุมสังคมให้ห่างไกลจากความลุ่มหลงในอบายมุข โดยคนในพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการและกำหนดหลักสูตร ปราศจากการแทรกแซงจากภาครัฐ

2. ยุทธศาสตร์กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.)

กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน(กอ.รมน.) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การแก้ไข ปัญหา จชต. ไว้ดังนี้คือการใช้ ยุทธศาสตร์หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ ปรัชญา “ เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งประกอบด้วยยุทธศาสตร์ย่อย 6 ประการคือ

2.1 การเสริมสร้างความเข้าใจ มุ่งขจัดเงื่อนไขและสาเหตุที่ก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรง อันส่งผลให้เกิดความไม่สงบในสังคมให้เกิดประสิทธิผลอย่างเป็นรูปธรรม

2.2 การพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เร่งฟื้นฟูและส่งเสริมวิถีชีวิตตามหลักคุณธรรมที่ดีงามของสังคมอันหลากหลาย บนพื้นฐานการเคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกันให้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

2.3 การป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยแทรกซ้อน สนับสนุนประชาชนและภาคประชาสังคม อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างทั่วด้าน รวมทั้งรณรงค์ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดอย่างต่อเนื่อง

2.4 การดำเนินการด้านสิทธิมนุษยชนและการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมาย อำนาจความสะดวกให้กับประชาชนทุกหมู่เหล่าที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบเดินทางกลับมาอยู่อาศัยในภูมิลำเนาเดิมอย่างปกติสุข

2.5 การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มุ่งเน้นการใช้จ่ายงบประมาณเข้าปฏิบัติการทางทหาร ต้องยึดมั่นนโยบายของกองทัพที่ให้ปฏิบัติตามแนวทางการเมืองนำการทหารอย่างเคร่งครัด การปฏิบัติการทางทหารมุ่งป้องกันเป็นหลัก การทำลายเป็นรอง ปรับปรุงมาตรการควบคุมทางทหารที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของประชาชนในด้านลบโดยเร็ว และสนับสนุนให้กำลังประชาชนและกำลังที่มีใช้ทหารดูแลรักษาความปลอดภัยในระดับหมู่บ้าน โดยต้องเข้มงวดและระมัดระวังไม่ให้เกิดความแตกแยกระหว่างชุมชน

2.6 การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มุ่งเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความเห็นต่างกับรัฐได้มีช่องทางสามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

แผนปฏิบัติการขับเคลื่อนนโยบายยุทธศาสตร์ มี 9 ข้อดังนี้คือ

1) การเสริมสร้างความปลอดภัยให้กับสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้และทุกคนในพื้นที่ได้

2) การขจัดและป้องกันไม่ให้เกิดเงื่อนไขที่หล่อเลี้ยงและเอื้อต่อการใช้ความรุนแรงจากทุกฝ่าย

3) การเสริมสร้างความเข้าใจและฟื้นคืนความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชนและระหว่างประชาชนด้วยกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมือ

4) การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่กระจายตัวอย่างเท่าเทียมกันในทุกระดับ ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ทำลายอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของประชาชน

5) การเสริมสร้างการเรียนรู้และสร้างความตระหนักในคุณค่าของการอยู่ร่วมกันภายใต้ความหลากหลายของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

6) การเสริมสร้างการรับรู้และความเข้าใจให้กับสังคมไทยเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เป็นจริง และตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกัน

7) การทำให้สังคมภายนอกประเทศให้การสนับสนุนและเกื้อกูลการแก้ไขปัญหา

8) การสร้างสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการพูดคุยในการแสวงหาทางออกจากความขัดแย้ง และให้หลักประกันในการเข้ามามีส่วนร่วม

9) คำนึงนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (นโยบายของสำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ) ให้เป็นไปอย่างมีระบบ มีเอกภาพ มีประสิทธิภาพ และมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

3. เป้าหมายยุทธศาสตร์ร่วมของ กอ.รมน. และ ศอ.บต. มีดังนี้คือ

3.1 พื้นที่เขตเมืองปลอดภัย

3.1.1 พื้นที่เศรษฐกิจในเมืองสำคัญและสถานที่ชุมนุมสาธารณะปลอดภัยจากความเสียหายของ เหตุการณ์รุนแรงขนาดใหญ่ เช่น เหตุระเบิดขนาดใหญ่ หรือพร้อมกันหลายจุด

3.1.2 หมู่บ้านและชุมชนที่เป็นพื้นที่เขตอิทธิพลของกลุ่มผู้ก่อเหตุรุนแรงลดจำนวนลงในพื้นที่เดิมและไม่ขยายเพิ่มในพื้นที่ใหม่

3.1.3 ศาสนสถาน ศาสนบุคคล และบุคลากรทางการศึกษาได้รับการคุ้มครองเฝ้าระวังให้ปลอดภัยจากเหตุรุนแรง

3.1.4 เจ้าหน้าที่รัฐทุกฝ่ายปฏิบัติอยู่ในกรอบของกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนประเพณี และผู้กระทำผิดไม่ว่าจะเป็นฝ่ายใดต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอย่างเท่า เทียมและรวดเร็ว

3.1.4 คดีหรือเหตุการณ์ที่เป็นข้อสงสัยของประชาชนและต่างประเทศได้รับการเร่งรัดและนำไปสู่กระบวนการตรวจสอบโดยทันทีเพื่อค้นหาความจริงให้ได้ข้อยุติและชี้แจงให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

3.1.5 การดำเนินคดีความมั่นคงมีประสิทธิภาพ ทั้งกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานที่รัดกุมและโปร่งใส ผู้ต้องหาได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย และสามารถนำผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้อย่างรวดเร็ว

3.1.6 กระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้รับการสนับสนุน โดยให้ผู้เสียหายหรือผู้ต้องหาและชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ คดีคลายความขัดแย้งและการระงับข้อพิพาท ผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับผลกระทบได้รับการเยียวยาที่เป็นธรรม

3.1.7 ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบที่ได้รับการเยียวยาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งระดับปัจเจกครอบครัวและชุมชนรวมทั้งลดเงื่อนไขการใช้ความรุนแรง

3.1.8 ประชาชนมีความเข้าใจสถานการณ์ที่เป็นจริงในพื้นที่ผ่านเวทีการสื่อสารที่ส่งเสริมการพูดคุยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3.1.9 สันติวิธีด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจัดหลักสูตรอบรมหรือการสัมมนาเพิ่มมากขึ้นและครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ทุกกลุ่ม

3.2 ส่งเสริมการลงทุน - พัฒนาโลจิสติกส์

3.2.1 การลงทุนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง มั่นคง สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ วิถีชีวิต ตรงกับความต้องการของประชาชน และมีผลต่อการสร้างอาชีพ และการกระจายรายได้ที่ทั่วถึงให้กับประชาชน ส่งผลให้อัตราการว่างงานในระดับหมู่บ้านลดลงอย่างต่อเนื่อง

3.2.2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ระบบโลจิสติกส์เทคโนโลยี ศักยภาพแรงงาน ทั้งต้นน้ำ ปลายน้ำ ครอบคลุมทั้งพื้นที่ในประเทศและรอยต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน

3.2.3 ประชาชนในพื้นที่เสี่ยง ได้รับหลักประกันของการมีสิทธิในการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่อการดำรงชีพและสร้างรายได้ที่พอเพียง

3.3 การศึกษาและคุณภาพชีวิต

3.3.1 สถาบันการศึกษาของรัฐและเอกชนได้รับการพัฒนาคุณภาพของหลักสูตรการศึกษาและครูทั้ง สายสามัญและศาสนาอย่างครบถ้วนผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษามีคุณภาพเทียบเท่า มาตรฐานกลางของประเทศ

3.3.2 เด็ก เยาวชน และผู้อยู่นอกระบบการศึกษาได้รับความรู้ เพิ่มทักษะ การประกอบอาชีพ การพัฒนาสร้างแหล่งเรียนรู้และสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียน

3.3.3 ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขและการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเต็ม ประสิทธิภาพ

3.3.4 ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายปฏิบัติตามประเพณีและศาสนา เป็นพลังสร้างสรรค์สังคมพหุวัฒนธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคมทั้งภายนอกและภายในรวมทั้งเกิดความรู้สึก และความภาคภูมิใจในการเป็นพลเมืองไทย

3.3.5 การฟื้นฟูอนุรักษ์ รักษาอัตลักษณ์ทางภาษา ศิลปะและวัฒนธรรมด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่เพิ่มขึ้น

3.3.6 เด็กและเยาวชนมีความรู้ภาษาไทย ภาษามลายู ภาษามลายูถิ่น และภาษาต่างประเทศที่สำคัญในทุกระดับการศึกษา

3.3.7 ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน นักการศึกษา สื่อมวลชน สตรี เด็ก และเยาวชน มีบทบาทในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชนเพิ่มขึ้น

3.4 สกัดการยกระดับปัญหาสู่สากล - เปิดพื้นที่พูดคุยกลุ่มเห็นต่าง

3.4.1 ประชาชนได้รับข้อมูลสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้านและเป็นจริง และตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหาในเชิงสร้างสรรค์

3.4.2 ประเด็นปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ถูกหยิบยกเป็นวาระระหว่างประเทศ อาทิ เวทีขององค์การความร่วมมืออิสลาม(โอไอซี) และสหประชาชาติ

3.4.3 ประชาชนใน โลกมุสลิมและต่างประเทศมีความเข้าใจและสนับสนุน การพัฒนา รวมทั้งแก้ไขปัญหาในพื้นที่โดยอาศัยความร่วมมือของประชาคมอาเซียนและกิจการฮัจญ์

3.4.4 หน่วยงานของรัฐมีประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกการจัดพื้นที่ และกระบวนการสื่อสารพูดคุย เพื่อลดและป้องกันการขยายตัวของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับ ประชาชน และระหว่างประชาชนกับประชาชนเพิ่มขึ้น

3.4.5 จำนวนเวทีส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพูดคุยระหว่างผู้ที่มีส่วน ได้ส่วนเสียใน การแสวงหารูปแบบการกระจายอำนาจที่สนับสนุนให้ท้องถิ่นมีบทบาทและส่วนร่วม ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และอยู่ในกรอบรัฐธรรมนูญมากขึ้น

3.4.6 ผู้มีความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ต่างจากรัฐมีส่วนร่วมในกระบวนการ พูดคุยเพื่อสันติภาพที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาลได้รับหลักประกันความปลอดภัยจากรัฐอย่างทั่วถึง

3.4.7 กลไกขับเคลื่อนการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ดำเนินงานอย่างเป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ

3.4.8 ประชาชนมีส่วนร่วมในการนำนโยบายยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติและ การติดตามประเมินผล

3.4.9 เจ้าหน้าที่ทุกระดับต้องมีความเข้าใจนโยบายและยุทธศาสตร์ไปใน ทิศทางเดียวกัน

นโยบายการพัฒนา จชต.

1. แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2552-2555

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เสนอ แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2552-2555 โดยยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง” “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “วิถีมุสลิม” เป็นหลักคิดและแนวปฏิบัติในการมุ่งมั่นแก้ไข ปัญหาความไม่สงบและเร่งรัดพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) โดยมีเป้าประสงค์การพัฒนาอยู่ 4 ประการคือ

- 1) ประชาชนและชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตที่ดี
- 2) ประชาชนมีความเชื่อมั่น ศรัทธา และไว้วางใจในรัฐ และในกระบวนการยุติธรรม
- 3) ประชาชนได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพและสังคมมีความสมานฉันท์บนพื้นฐานความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ
- 4) ฐานเศรษฐกิจมีความแข็งแกร่งบนพื้นฐานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และศักยภาพของพื้นที่ และโอกาสการพัฒนาตลาดโลก

นโยบายการพัฒนาตามแผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2552-2555 กำหนดเอาไว้ 4 ประการดังนี้คือ

- 1) การยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิต ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหมู่บ้าน
- 2) การเสริมสร้างความศรัทธาเชื่อมั่นต่อรัฐในการอำนวยความสะดวกเป็นธรรมตามหลักนิติธรรมและรักษาความมั่นคงปลอดภัยตามหลักสิทธิมนุษยชน
- 3) การพัฒนาคุณภาพคน เสริมสร้างพหุวัฒนธรรมและยกระดับมาตรฐานบริการสังคม
- 4) การฟื้นฟูเศรษฐกิจและการลงทุน และพัฒนาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ

สำหรับด้านนโยบายการพัฒนาคุณภาพคน เสริมสร้างพหุวัฒนธรรมและยกระดับมาตรฐานบริการสังคมนั้น เน้นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกมิติ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น โดยปฏิรูปการศึกษาทุกระดับอย่างจริงจัง ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย ให้มีทักษะความรู้สามารถประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข และพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอิสลามศึกษาที่เชื่อมโยงกับนานาชาติ

ขยายโอกาสการศึกษาพร้อมกับการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนเชิงบูรณาการพหุวัฒนธรรม ให้เข้าใจถึงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยสนับสนุนตาดิคา ปอเนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทุกประเภท ให้ดำเนินการตามหลักศาสนาที่ถูกต้อง ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาไทยให้ทั่วถึง พัฒนาความเป็นเลิศในวิชาสามัญแก่โรงเรียนที่สอนควบคู่กับวิชาศาสนา จัดทุนศึกษาแก่นักเรียนกลุ่มพิเศษให้มีโอกาสศึกษาในระดับสูงขึ้น พัฒนาทักษะอาชีพแก่กลุ่มเยาวชนในปอเนาะ และเสริมสร้างความเข้าใจ ค่านิยม และปลูกฝังความเป็นไทย รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือของครอบครัวและชุมชนใน

การจัดการศึกษา สนับสนุนให้ผู้นำศาสนาและบุคลากรท้องถิ่นที่มีความรู้ภาษามลายูท้องถิ่นและอาหรับมีส่วนร่วมในการสอนในโรงเรียนของรัฐ

2. นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555 – 2557

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้ดำเนินการจัดทำนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555 – 2557 ตามที่กำหนดไว้ใน มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 โดยกำหนดวิสัยทัศน์ไว้คือ “มุ่งให้จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความปลอดภัย ปราศจากเงื่อนงำของการใช้ความรุนแรง มีสภาวะแวดล้อมที่พร้อมและเอื้อต่อการแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งโดยสันติ ทุกภาคส่วนมีความเข้าใจ ใ่วางใจ และมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างสันติภาพ” และมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ

2.1 เพื่อให้สังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความปลอดภัยและปกติสุข ภายใต้หลักยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

2.2 เพื่อขจัด และป้องกันไม่ให้เกิดเงื่อนงำที่หล่อเลี้ยงและเอื้อต่อการใช้ความรุนแรงจากทุกฝ่าย

2.3 เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ และฟื้นคืนความใ่วางใจระหว่างรัฐ กับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกัน ให้เกิดความร่วมมือในการพร้อมเผชิญปัญหาาร่วมกัน

2.4 เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่กระจายตัวอย่างเท่าเทียมในทุกระดับ ตรงกับความต้องการไม่ทำลายอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของประชาชน ตลอดจนมีผลต่อการสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความมั่นคง

2.5 เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้และสร้างความตระหนักในคุณค่าของ การอยู่ร่วมกันภายใต้ความหลากหลายของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

2.6 เพื่อให้สังคมไทยเกิดการรับรู้ มีความเข้าใจในสถานการณ์ที่เป็นจริง และตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันในการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.7 เพื่อให้สังคมภายนอกประเทศให้การสนับสนุนและมีบทบาทเกื้อกูลการแก้ไขปัญหา

2.8 เพื่อสร้างสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการพูดคุยในการแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งและการให้หลักประกันในการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการเสริมสร้างสันติภาพ

2.9 เพื่อให้การดำเนินนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นไปอย่างมีระบบ มีเอกภาพ มีประสิทธิภาพ มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และวางอยู่บนข้อมูลที่

ถูกต้องและรอบด้านสำหรับในการปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของกระทรวง ยุติธรรมนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ซึ่งมีรายละเอียดวัตถุประสงค์ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ และฟื้นคืนความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกัน ให้เกิดความร่วมมือในการพร้อมเผชิญปัญหาาร่วมกัน ประกอบด้วยเป้าหมายยุทธศาสตร์ร่วม 5 ข้อ ดังนี้

2.9.1 การดำเนินคดีความมั่นคงมีประสิทธิภาพ มีกระบวนการรวบรวม พยานหลักฐานรัดกุมและโปร่งใสรวมทั้งผู้ต้องหาได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกฎหมาย และสามารถ นำผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้อย่างรวดเร็ว

2.9.2 กระบวนการยุติธรรมทางเลือกได้รับการสนับสนุน โดยให้ผู้เสียหาย ผู้ต้องหาว່งการทำความผิดและชุมชน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคลี่คลายความขัดแย้ง และการระงับข้อพิพาท ผู้ได้รับผลกระทบต้องได้รับการเยียวยา

2.9.3 การเยียวยาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ต้องมีผลต่อการฟื้นฟูคุณภาพชีวิตให้กับครอบครัว และชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ รวมทั้ง ลดเงื่อนไขการใช้ความรุนแรงตลอดจนสร้างความไว้วางใจ

2.9.4 การขยายเวทีการสื่อสารที่ส่งเสริมการพูดคุย และการสร้างความเข้าใจ สถานการณ์ที่เป็นจริงในพื้นที่

2.9.5 การเผยแพร่องค์ความรู้ แนวทาง และทักษะการจัดการความขัดแย้งโดย สันติวิธี ในรูปของหลักสูตรอบรม หรือการสัมมนา มากขึ้น

3. ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555 - 2557

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้(ศอ.บต.) ได้ดำเนินการจัดทำ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555 - 2557 ตามที่กำหนดไว้ใน มาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 โดยยุทธศาสตร์หลักเน้น การน้อมนำยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ หลักปรัชญาของศาสนาของรัชกาลที่ 6 ซึ่งวางไว้สำหรับปฏิบัติราชการ ประกอบด้วย 9 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

3.1 การพัฒนาการบริหารด้วยการมีส่วนร่วมและบูรณาการแก้ไขปัญหาพื้นที่ พิเศษ เป้าหมายเพื่อ ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีความรู้ความสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความเป็นธรรม ไม่หวาดระแวง และจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเจริญรุ่งเรือง

3.2 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน ชุมชน ในการร่วมสร้างสันติสุข
เป้าหมายเพื่อ หมู่บ้าน และชุมชนมีความเข้มแข็ง ประชาชนมีความปลอดภัย ลดความหวาดระแวง มีความปรองดอง และมีสันติสุข

3.3 การสร้างพื้นที่และสภาพแวดล้อมเพื่อแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งโดยสันติวิธี เป้าหมายเพื่อ จังหวัดชายแดนภาคใต้มีพื้นที่สร้างสรรค์สันติภาพเพื่อเป็นเวทีเสริมสำหรับการแลกเปลี่ยนของผู้ที่มีความเห็นต่าง สร้างการมีส่วนร่วมในการลด แก้ไข พื้นฟู และป้องกันปัญหา หรือความขัดแย้ง รวมทั้งการฟื้นฟูให้ความเป็นธรรม เพื่อลดความโกรธแค้นชิงชัง นำสู่ความสันติ

3.4 การส่งเสริมการศึกษา ศาสนา ภาษา ศิลปะ พหุวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป้าหมายเพื่อ ประชาชนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง เป็นคนดี มีคุณธรรม ด้วยการปฏิบัติตามหลักศาสนา มีศักยภาพด้านภาษาอย่างหลากหลาย มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

3.5 การเพิ่มประสิทธิภาพการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ สิทธิมนุษยชน การอำนวยความสะดวก เป็นธรรม การบังคับใช้กฎหมาย การส่งเสริมนำหลักศาสนาหรือยุติธรรมชุมชนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การเยียวยาและฟื้นฟูผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรง เป้าหมายเพื่อ ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาความเป็นธรรมอย่างเสมอภาค ทัวถึง เสริมสร้างศักยภาพ การคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน และการเยียวยาฟื้นฟูผู้เสียหายผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์รุนแรง

3.6 การเสริมสร้างความเชื่อมั่นและเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ วิถีชีวิตและความต้องการของประชาชน เป้าหมายเพื่อนำ เทคโนโลยีช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตทางการเกษตรให้มีรายได้เพิ่มขึ้น สร้างงาน สร้างอาชีพ พัฒนาศักยภาพของพื้นที่ในฐานะประตูอาเซียน โดยส่งเสริมภาคประชาชนเป็นผู้นำและลงทุน

3.7 การพัฒนาสังคม คุณภาพชีวิต การท่องเที่ยว กีฬาและผู้ด้อยโอกาส เป้าหมายเพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสจากเหตุการณ์ความไม่สงบส่งเสริมการท่องเที่ยว และศักยภาพด้านการกีฬา

3.8 การสื่อสารสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน เป้าหมายเพื่อ ประชาชนมีการรับรู้ที่ถูกต้องและมีความเข้าใจที่ดีต่อกันเพื่อคืนสันติสุขสู่จังหวัดชายแดนภาคใต้

3.9 การเสริมสร้างความร่วมมือกับต่างประเทศและการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน เป้าหมายเพื่อ ใช้พลังกลุ่มประเทศโลกมุสลิมในการส่งเสริมการศึกษา

ศาสนา วัฒนธรรม กีฬาและการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่ ใช้ศักยภาพของการเป็นผู้รู้ภาษามลายู นำสังคมไทยสู่กลุ่มประเทศมุสลิมในอาเซียนเพื่อการค้า การลงทุน

สำหรับยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมการศึกษา ศาสนา ภาษา ศิลปะ พหุวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีกลยุทธ์ดังนี้คือ

1) พัฒนาหลักสูตรการศึกษา รวมถึงพัฒนาบุคลากร พัฒนาสื่อและเทคโนโลยี พัฒนาอุทยานการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างทั่วถึง

2) ส่งเสริมการเรียนรู้ และกิจกรรมทางศาสนา พระพุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นๆ เพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมการเรียนรู้สันติศึกษา ตลอดจนส่งเสริมบทบาทขององค์กรทางศาสนามีส่วนร่วมในการสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นไทย อัตลักษณ์ วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างสันติสุขในพื้นที่

3) ฟื้นฟูอนุรักษ์ รักษาและเผยแพร่อัตลักษณ์ทางภาษา ศิลปะ วัฒนธรรมไทย และวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชนให้เป็นพลังสร้างสรรค์พหุวัฒนธรรม

4) พัฒนาศักยภาพการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู ภาษาอาหรับ และภาษาต่างประเทศที่สำคัญ

5) พัฒนาการบริหารจัดการพื้นที่ โดยการจัดตั้งวิทยาลัยอหฺมัด มหาวินาลัย อิสลามของรัฐ การจัดตั้งสำนักงานวัฒนธรรมอำเภอ การศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับคนไทยในประเทศมุสลิม รวมถึงการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษา และกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อพื้นที่

6) สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมและบูรณาการทุกภาคส่วน ในการพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต เชื่อมโยงกับประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก

4. แผนปฏิบัติการการแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.

2558-2560

การแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 เป็นต้นไป ยังคงใช้กรอบนโยบายการบริหารและการพัฒนา จชต. พ.ศ. 2555-2557 ตามที่ได้ขออนุมัติจาก หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (หน.คสช.) ภายใต้หลักยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อมุ่งสู่วิสัยทัศน์ “มุ่งให้ จชต. มีความปลอดภัย ปราศจากเงื่อนไขการใช้ความรุนแรง มีสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อการหาทางออกจากความขัดแย้ง โคนสันติ ทุกภาคส่วนมีความเข้าใจ ไว้วางใจและมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างสันติภาพ”

แบ่งการขับเคลื่อนออกเป็น 3 ระดับคือ **ระดับนโยบาย** มี หน.คสช.เป็นผู้รับผิดชอบสูงสุด โดยมี สภาความมั่นคงแห่งชาติเป็นหน่วยดำเนินการด้านนโยบาย **ระดับการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ** ให้จัดตั้ง “คณะทำงานขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยมีรองผู้บัญชาการทหารบกเป็นประธานคณะทำงาน รับผิดชอบการขับเคลื่อนงานให้มีประสิทธิภาพ และ **ระดับปฏิบัติการ** ให้กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า (กอ.รมน.ภาค 4 สน.) เป็นหน่วยรับผิดชอบหลักในระดับพื้นที่

วัตถุประสงค์ของแผนปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุผล ในเรื่องการลดการใช้ความรุนแรงในพื้นที่ และแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งโดยสันติวิธี ให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ให้สังคมใน จชต. เป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็ง และให้ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ จชต. รวมทั้งประชาคมระหว่างประเทศมีความเข้าใจและสนับสนุนแนวทางดำเนินการของรัฐ

ความเร่งด่วนในการดำเนินงานคือ การให้สังคมใน จชต. มีความปลอดภัยและปกติสุข การอำนวยความสะดวกในพื้นที่ จชต. การเสริมสร้างความเข้าใจและการแสวงหาทางออกจากความขัดแย้ง และการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน โดยมีภารกิจงานที่สำคัญ 7 งานคือ 1) งานรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน 2) งานอำนวยความสะดวกและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ 3) งานการสร้าง ความเข้าใจทั้งในและต่างประเทศและงานสิทธิมนุษยชน 4) งานการศึกษา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม 5) งานพัฒนาตามศักยภาพของพื้นที่และคุณภาพชีวิตประชาชน 6) งานแสวงหาทางออกจากความขัดแย้งด้วยสันติวิธี และ 7) งานเพิ่มประสิทธิภาพภาครัฐและการขับเคลื่อนนโยบาย (แผนปฏิบัติการ การแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2558-2560, online)

สำหรับงานในด้านการศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม มีเป้าหมายการดำเนินการที่สำคัญคือ

- 1) สถาบันการศึกษากลุ่มเป้าหมายทั้งภาครัฐและเอกชน ได้รับการยกระดับคุณภาพตามนโยบายรัฐ
- 2) บุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาให้มีมาตรฐานวิชาชีพ
- 3) นักเรียนและเยาวชนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างต่อเนื่องทั้งภายในและต่างประเทศ

4) เด็ก เยาวชนและประชาชนผู้ที่อยู่นอกระบบการศึกษา ได้รับความรู้และเพิ่มทักษะอาชีพ

5) ประชาชนในพื้นที่สามารถดำเนินชีวิตตามประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรม ชุมชนและท้องถิ่น

6) อุตสาหกรรมทางภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมเพิ่มมากขึ้น

7) การจัดการศึกษาในพื้นที่เป็นไปตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และเกิดผลสัมฤทธิ์ตามมาตรฐานการศึกษา โดยมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

สำหรับกลยุทธ์และแนวทางการดำเนินงานในด้านการศึกษา ศาสนา และ ศิลปวัฒนธรรม มีแนวทางดังนี้คือ

1) ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา และสถานศึกษากลุ่มเสี่ยง

2) สร้างและขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับนักเรียนและเยาวชนทั้งในและนอกระบบการศึกษา

3) เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน สิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษาของรัฐ

4) สร้างเครือข่ายสถานศึกษาของรัฐกับสถานศึกษาของเอกชน เพื่อสนับสนุนการแก้ปัญหา จชต. อาทิ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา

5) ส่งเสริมและสนับสนุนระบบนิเทศและระบบประเมินผล เพื่อเฝ้าระวังคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ทุกประเภท

6) ส่งเสริม สนับสนุนการสร้างความเข้มแข็งและกระจายอำนาจให้กับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ และสร้างความตระหนักของชุมชน เพื่อให้โรงเรียนเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง

7) เร่งพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา การจัดการศึกษาและสถานศึกษาของรัฐและเอกชนให้มีมาตรฐานเทียบเท่าพื้นที่อื่น

8) พัฒนาการศึกษาศูนย์คำติกา สถาบันศึกษาปอเนาะ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีคุณภาพสอดคล้องตามหลักการศาสนา

9) เพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพควบคู่ไปกับการจัดการศึกษาทั้งในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน

นโยบายการศึกษา จชต.

1. แผนยุทธศาสตร์ปฏิบัติการศึกษาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสร้างสันติสุข ปี 2548-2551

การจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องยึดหลักการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการ วิธีชีวิต เอกลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนที่เอกลักษณ์เฉพาะ บนพื้นฐานของหลักศาสนาที่เชื่อมโยงไปสู่วิชาสามัญและวิชาชีพ ที่ยึดประชาชนและผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยให้มีการบริหารจัดการในลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2548 : บทสรุปผู้บริหาร)

ยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการดำเนินการมี 8 ยุทธศาสตร์ดังนี้คือ

1) ใช้ประชาชนเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้ทุกคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพทั้งในวิชาสามัญ วิชาชีพและศาสนา ใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารได้อย่างถูกต้องและชัดเจน มีความรู้ในภาษามลายูกลางและจีนกลางเพื่อการสื่อสารและติดต่อธุรกิจ สามารถประกอบอาชีพเพิ่มรายได้เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นบนพื้นฐานของศาสนาที่ถูกต้อง

2) ใช้ตำบลเป็นพื้นที่เป้าหมาย มุ่งให้เกิดการบูรณาการการปฏิบัติร่วมกันในระดับตำบล ทั้งหน่วยงานและบุคคลากรภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนทุกภาคส่วน

3) การใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย มุ่งการเรียนรู้ภาษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปรับหลักสูตรและพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้หลากหลาย ทันสมัยและตรงกับความต้องการของท้องถิ่น เยาวชนได้เรียนรู้วิทยาการที่ก้าวหน้าของโลกมุสลิม ส่งเสริมการสอนอาชีพในสถาบันศึกษาปอเนาะ

4) การใช้ทรัพยากรร่วมกันขององค์กร ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย ทั้งภาครัฐและเอกชน และเชื่อมโยงเครือข่ายทรัพยากรทางการศึกษาในทุกมิติ

5) การสร้างสมานฉันท์เพื่อสันติสุข ให้ประชาชนที่มีอยู่หลากหลายเชื้อชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและยั่งยืน ตระหนักและเข้าใจในคุณค่าของความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม

6) การวิจัยและพัฒนาเพื่อเศรษฐกิจและสังคม เพื่อยกระดับความรู้และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการปัญหาของตนเอง สร้างเครือข่ายร่วมภาครัฐ เอกชนและต่างประเทศ

7) การปรับระบบบริหาร สร้างกลไกการบริหารการศึกษาในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสอดคล้องกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

8) การสร้างขวัญและกำลังใจ มุ่งสร้างขวัญ กำลังใจแก่ ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียนที่ประสบเหตุความรุนแรง

2. แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559

แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559 มุ่งตอบวิสัยทัศน์ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ เป็นคนดี มีความสุข มีภูมิคุ้มกัน รู้เท่าทันในเวทีโลก” โดยมีพันธกิจเพื่อ ยกกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาสู่สากล เสริมสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และพัฒนาระบบบริหารจัดการการศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

2.1 วัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อ การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศในอนาคต ผลิตและพัฒนา กำลังคนรองรับการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ การแข่งขันของประเทศ รวมทั้งสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม สนับสนุนการพัฒนาประเทศ อย่างยั่งยืน ให้คนไทยได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และพัฒนาระบบบริหารจัดการการศึกษาให้มีประสิทธิภาพตามหลัก ธรรมาภิบาล โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

2.2 เป้าหมายหลักของแผนพัฒนาการศึกษา คือ ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ มาตรฐาน และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น สถานศึกษาทุกระดับทุกประเภทผ่านการรับรองมาตรฐานทางการศึกษา คนไทยทุกกลุ่มทุกวัยมีโอกาสได้รับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม ผลงานวิจัยและนวัตกรรมมีคุณภาพ ได้รับการเผยแพร่ นำไปใช้ประโยชน์ เพื่อการพัฒนาสังคม ประเทศ หรือต่อยอดในเชิงพาณิชย์ ผู้เรียนและกำลังแรงงานได้รับการเตรียมความพร้อมเชื่อมโยงสู่สังคมและประชาคมอาเซียน และภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการศึกษา และส่งเสริมสนับสนุนการศึกษา

2.3 การส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน มีแนวทางในการดำเนินการดังนี้คือ ส่งเสริมการใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษาถิ่นอย่างถูกต้อง รวมทั้ง การเรียนรู้ภาษาสากลและภาษาของประเทศสมาชิกอาเซียน ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรการศึกษานานาชาติหรือหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนร่วมกับสถาบันการศึกษานานาชาติ พัฒนาสถาบันการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษาที่มีศักยภาพสูง รวมทั้งสถาบันการศึกษานานาชาติ

ให้มีคุณภาพและมาตรฐานในระดับสากล และส่งเสริมการจัดการศึกษาแบบสองภาษา และภาษา ประเทศสมาชิกอาเซียนอย่างเข้มข้น

2.4 การพัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีแนวทางในการดำเนินการโดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถานศึกษาของรัฐและเอกชน ส่งเสริมการวิจัยเพื่อการจัดการศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน สถานประกอบการ องค์กรศาสนาในการจัดการศึกษา และการส่งเสริมการศึกษาอิสลามศึกษา

3. แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2556-2559

กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2556-2559 เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษา การประกอบอาชีพ สร้างสังคมสันติสุขและเสริมสร้างความมั่นคงของชาติภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมทั้งให้สามารถเชื่อมโยงสู่ประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก โดยในด้านการพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้เน้นการขยายการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศอย่างหลากหลาย โดยให้โรงเรียนทุกระดับชั้นเปิดสอนภาษาต่างประเทศ ได้แก่ ภาษามลายูกลาง ภาษาจีนกลาง ภาษาอังกฤษและภาษาอาหรับ พัฒนารูปแบบและหลักสูตรการจัดการศึกษาโดยเน้นแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาทั้งในและนอกระบบให้สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิต โดยบูรณาการวิชาสามัญ ศาสนาและวิชาชีพในสัดส่วนที่เหมาะสม

พัฒนาการจัดการเรียนการสอนของสถาบันศึกษาปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา) ตามหลักสูตรอิสลามศึกษาให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์และศักยภาพของพื้นที่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555 : 3-5)

ประชาคมด้านสังคมและวัฒนธรรมและศูนย์กลางด้านการศึกษา (Education Hub)

1. ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC)

อาเซียนมุ่งหวังประโยชน์จากการรวมตัวกันเป็นประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเพื่อมีเป้าหมายที่จะทำให้ประชาชนเกิดความตระหนักรู้ถึงความเป็นประชาคมอาเซียนให้มีความคุ้นเคยต่อกันและรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการให้ประชาชนในรัฐภาคีอาเซียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยแสวงหาอัตลักษณ์ร่วมกัน เพื่อที่จะสร้างสังคมแห่ง

การแบ่งปันและใส่ใจระหว่างกัน (Building a Caring and Sharing Society) รวมทั้งทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนตลอดจนสวัสดิการต่างๆ ดีขึ้นด้วย

ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนเน้นให้ความสำคัญในประเด็นของทรัพยากรมนุษย์ วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนทำให้เกิดความกลมเกลียวในหมู่ประชาชนอาเซียน โดยพิมพ์เขียวประชาคมสังคมและวัฒนธรรมนี้ถือเป็นตัวแทนที่สื่อถึงมิติของ “มนุษย์” เป็นหลัก และเน้นความร่วมมือในอาเซียน เพื่อให้เกิดการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยมีเป้าหมายที่สร้างและพัฒนาจากความต้องการให้สังคมมีความรับผิดชอบ โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง (ประชาสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน, online) ให้ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันโดยเน้นการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจระหว่างประเทศสมาชิกในด้านความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ระดับภูมิภาคร่วมกัน ทั้งนี้ การเสริมสร้างรากฐานและความเชื่อมโยงระหว่างกันที่แข็งแกร่งนำไปสู่ความเข้าใจของการเป็นเพื่อนบ้านที่ดี โดยแผนปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ได้กำหนดกิจกรรมความร่วมมือที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ได้แก่ (ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน คือ อะไรและมีเป้าหมายอย่างไร, online)

- 1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Development)
- 2) การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม (Social Welfare and Protection)
- 3) สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice and Rights)
- 4) ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Ensuring Environmental Sustainability)
- 5) การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน (Building ASEAN Identity)
- 6) การลดช่องว่างทางการพัฒนา (Narrowing the Development Gap)

ในการส่งเสริมการเชื่อมโยงระหว่างเยาวชนในภูมิภาค อาเซียนเห็นว่าเยาวชนคืออนาคตของอาเซียน และเป็นกำลังสำคัญของการสร้างประชาคมอาเซียน จึงพยายามส่งเสริมให้เยาวชนมีความใกล้ชิดและรู้จักกันมากขึ้นผ่านความร่วมมือในหลายสาขา มีการจัดค่ายเยาวชนอาเซียนและกิจกรรมสันถนาการอาเซียนอย่างต่อเนื่อง ขณะที่บางประเทศสมาชิกก็ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนจากประเทศอาเซียนอื่น เป็นต้น ก่อนที่จะบรรลุเป้าหมายการเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 ประเทศสมาชิกอาเซียนต่างให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นกับการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเยาวชนผ่านการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เกี่ยวกับอาเซียน รวมทั้งการสร้างความตระหนักรู้เรื่องประชาคมอาเซียนให้กับเยาวชน ทั้งนี้ เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความไว้วางใจซึ่งจะนำไปสู่

การสร้างประชาคมอาเซียนที่ยั่งยืนต่อไป(ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ASEAN Socio-Cultural Community - ASCC, online)

2. ศูนย์กลางด้านการศึกษา(Education Hub)

โครงการพัฒนาประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค หรือ Education Hub เมื่ออาเซียนรวมตัวกันเป็นประชาคม ซึ่งนั่นก็หมายถึงการมีสิทธิเสรีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างประเทศสมาชิกแต่เนื่องจากกลุ่มประเทศในอาเซียนมีความหลากหลายในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาษา วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจการเมืองการปกครอง สภาพภูมิประเทศ ระบบการศึกษา ประวัติศาสตร์ ความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในสถานที่ที่ต่างกัน อีกทั้งเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ดังนั้นการสร้างศูนย์กลางการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ประชากรในอาเซียนสามารถปรับตัวต่อการเข้าร่วมเป็นประชาคมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ที่เป็นอนาคตสำคัญจึงต้องจัดให้มีมาตรฐานการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งแยกชนชั้น เชื้อชาติ สีผิว และศาสนา (Education Hub ทางการศึกษาคืออะไร, online)

นโยบายศูนย์กลางด้านการศึกษาของประเทศไทยครอบคลุมการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา โดยโครงการพัฒนาประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาศักยภาพ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่มีความพร้อมในการบริหารจัดการและการเรียนการสอนให้มีมาตรฐานในระดับสากลเพื่อรองรับนักเรียนต่างชาติ และพัฒนาการสู่เป็นการเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค

โครงการที่จะเป็นศูนย์กลางการศึกษาในระดับภูมิภาคมีทั้งในสิงคโปร์ และมาเลเซีย โดยสิงคโปร์ตั้งเป้าว่าจะดึงดูดนักเรียนต่างชาติให้ได้ 1.5 แสนคนภายในปี 2015 และมีสถาบันการศึกษาระดับโลกมาเปิดในสิงคโปร์ให้ได้ 10 แห่งภายใน 10 ปี ส่วนมาเลเซียวางแผนจะเป็นศูนย์กลางการอุดมศึกษาของภูมิภาค และมีนักศึกษาต่างชาติ 1 แสนคนภายในปี 2010 (รับขวัญ ธรรมมาภรณ์พิลาศ, online) และจากปัจจัยแวดล้อม ประเทศมาเลเซียอาจได้ประโยชน์มากกว่าที่จะมุ่งเน้นเป็นศูนย์กลางการศึกษาด้านอิสลามศึกษาเพราะตั้งอยู่ใกล้ประเทศอินโดนีเซียที่มีประชากรอิสลามมากที่สุดในโลก และความสนใจด้านอิสลามที่เพิ่มมากขึ้น ส่วนบริบทของประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบกับสิงคโปร์และมาเลเซีย ประเทศไทยมีข้อเด่นตรงที่ตั้ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางในภูมิภาคอาเซียนทำให้การเดินทางคมนาคมเป็นไปอย่างสะดวกจำนวนชาวต่างประเทศในไทยที่เพิ่มมากขึ้น บุคลากรของชาวต่างประเทศเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาในไทย

สำหรับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) โครงการพัฒนาประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค เป็นการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการหลักสูตร และการเรียนการสอนให้มีมาตรฐานในระดับสากลเพื่อรองรับทั้งนักเรียนไทยและต่างชาติ โดย

วิเคราะห์บริบทและความต้องการของแต่ละพื้นที่และโรงเรียน และจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับรูปแบบเพื่อสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้นักเรียนเป็นพลโลกที่ดีและมีคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อพัฒนาสถานศึกษาในระดับมัธยมศึกษาเป็นศูนย์การศึกษาระดับภูมิภาคโดย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) คัดเลือกโรงเรียนเข้าร่วมโครงการจำนวน 14 โรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่มีชาวต่างชาติเข้ามาปฏิบัติงานในประเทศไทยและโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตชายแดนไทยติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมี 3 รูปแบบคือ

รูปแบบที่ 1 โรงเรียนที่ใช้หลักสูตรจากต่างประเทศ และหลักสูตรที่มีการบูรณาการ การสาระ และวิธีการสอนจากประเทศต่าง ๆ นักเรียนสามารถเทียบโอนหน่วยการเรียนรู้เพื่อศึกษาต่อได้ทั้งในและต่างประเทศได้

รูปแบบที่ 2 โรงเรียนวิทย์ - คณิต สองภาษา ใช้หลักสูตรวิทย์-คณิต เสริมความเข้มแข็งทางด้านวิชาการ ด้านอาเซียนศึกษา IT และจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษ

รูปแบบที่ 3 โรงเรียนที่ใช้หลักสูตรพหุภาษา โดยใช้หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ เพิ่มเติมอาเซียนศึกษา ไอที ภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาของประชาคมอาเซียน และภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้นักเรียนเลือกเรียนได้ตามบริบทและความต้องการ (วันวิเศษ ภาคสุวรรณ, online) ตามแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559 ในด้านการผลิตและพัฒนาคุณภาพกำลังคนรองรับการพัฒนา และเสริมสร้าง ศักยภาพการแข่งขันของประเทศ ได้กำหนดให้ส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

- 1) ส่งเสริมการใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษาถิ่นอย่างถูกต้อง รวมทั้งการเรียนรู้ภาษาสากลและภาษาของประเทศสมาชิกอาเซียน
- 2) ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรการศึกษานานาชาติหรือหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนร่วมกับสถาบันการศึกษานานาชาติ
- 3) พัฒนาสถาบันการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษาที่มีศักยภาพสูง รวมทั้งรวมทั้งสถาบันการศึกษานานาชาติให้มีคุณภาพและมาตรฐานในระดับสากล
- 4) ส่งเสริมการจัดการศึกษาแบบสองภาษา และภาษาประเทศสมาชิกอาเซียนอย่างเข้มข้น

3. การเป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาของ จชต.

นักปราชญ์มุสลิมใน จชต. ส่วนใหญ่เป็นผลผลิตของปอเนาะ ในอดีตผลผลิตของปอเนาะเป็นที่ยอมรับของสังคมมุสลิมทั้งในและต่างประเทศ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจังหวัด

ชายแดนภาคใต้ในอดีตจึงกลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาอิสลาม และมีผู้คนจากประเทศต่างๆ มาศึกษาอิสลามจากพื้นที่แห่งนี้

เจ็ค อะห์มัด บิน มุฮัมหมัดเซนได้ตั้งฉายาปัตตานีว่าเป็นเสมือน “กระเจ๊กแห่ง มักรกะฮ์” ก็เพราะสถาบันศึกษาปอเนาะในภูมิภาคปัตตานีมีบทบาทสำคัญในการผลิตนักวิชาการใน โลกมลายู(อิบรอเฮง อาลฮูเซน, 2552 : 57 อ้างอิงจาก อิบบราเฮม ณรงค์รัชษาเขต, 2549 : 27 และ พีรยศ ราฮิมมูลา, 2545 : 115) ระบบปอเนาะในจังหวัดชายแดนใต้ ถือได้ว่าดีที่สุดในประเทศไทย และกลุ่มอาเซียนด้วยกัน ซึ่งทำให้มีมุสลิมจากภาคอื่น ๆ รวมทั้งจาก มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย กัมพูชาและเวียดนามมาศึกษาเล่าเรียนที่สถาบันแห่งนี้ (ไพศาล พรหมรงค์, 2548 : 244 ; อับดุลชะกูร์ บินชาฟีอีย์ ; ปอเนาะจังหวัดชายแดนภาคใต้ : การจัดการศึกษาท่ามกลางความหลากหลายทาง วัฒนธรรม ; Online)

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 การเมืองการปกครองของปัตตานีได้ถึงจุดสุดยอดของความเจริญสามารถกล่าวได้ว่าเป็นการกรุยทางไปสู่ความเจริญทางการเรียนการสอนอิสลามใน เวลาต่อมาโดยผ่านการติดต่อระหว่างอาระเบียกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และปัตตานี จนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 การศึกษาอิสลามในปัตตานีมาถึง จุดสูงสุดจนได้รับการขนานนามว่า “ศูนย์กลางการศึกษาอิสลามแห่งคาบสมุทรมลายู” มีนักเรียน จากประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดินทางมาศึกษาเล่าเรียนศาสนาอิสลาม ก่อนที่ส่วน หนึ่งในจำนวนนี้จะเดินทางไปศึกษาต่อในตะวันออกกลาง (Joseph Chinyong Liow, 2009 : 143) และปัตตานีประสบผลสำเร็จในการสร้างอุลามาที่มีชื่อเสียงในตะวันออกกลาง รวมทั้งสามารถเรียบเรียง ตำราในหลายสาขาวิชาเพื่อคนใน โลกมลายูได้เล่าเรียน โดยในห้วงเวลาดังกล่าว ปอเนาะเป็นปัจจัย หนึ่งที่เป็นกลไกสำคัญในการผลักดันให้ปัตตานีได้พัฒนาตนเองเป็นศูนย์กลางการศึกษาอิสลามใน ที่สุด โดยปอเนาะดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นตัวอย่างแต่สำหรับชาวมลายูมุสลิมในสยามเท่านั้น แต่ยังเป็น ตัวอย่างและเหมาะสมกับมุสลิมทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย (อิบรอเฮง อาลฮูเซน, 2552 : 75-76 อ้างอิงจาก พีรยศ ราฮิมมูลา, 2545 : 107-109,113)

เครือข่ายการศึกษาศาสนาอิสลามของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน แม้จะ ไม่มีนักสอนศาสนาหรือผู้รู้ทางอิสลาม (Ulama) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เดินทางไปสอน ศาสนาในประเทศในภูมิภาคเหมือนอดีต แต่มีครูจากประเทศเพื่อนบ้านคือจากมาเลเซียและ อินโดนีเซียเข้ามาสอนด้านศาสนาและภาษามลายูใน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในประเทศไทย และก็มีครูศาสนาอิสลามจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยเข้าไปสอนศาสนาใน โรงเรียนทาง ศาสนาในมาเลเซียและอินโดนีเซีย แต่อย่างไรก็ตามจำนวนก็ลดน้อยลงกว่าในอดีตในต้นศตวรรษที่ 20 ขณะเดียวกันยังมีนักเรียนต่างชาติเข้ามาเรียนใน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและปอเนาะ

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้บ้าง แม้จำนวนจะลดลงกว่าเมื่อก่อนเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งขึ้นมาใหม่ ซึ่งนักเรียนเหล่านี้มาจากกัมพูชา และ พม่า ผ่านทางช่องทางที่ไม่เป็นทางการ ส่วนในระดับสถาบันอุดมศึกษาด้านอิสลามในพื้นที่ยังมีนักเรียนต่างชาติประมาณหนึ่งร้อยคนเข้ามาศึกษา (Joseph Chinyong Liow, 2009 : 155)

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นัฐพงศ์ เทพจารี (2534 : 158-159) ศึกษา ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบท จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต พบว่า ความยึดมั่นผูกพันต่อศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบทในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อยู่ในเกณฑ์สูงเป็นไปตามแนวคิดโลกออลลิสซิมและคอสโม โปลิเตน (Localism-Cosmopolitan) คือ ชาวมุสลิมชนบทในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นผู้ที่มีความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามสูง ซึ่งเป็นลักษณะโลกออลลิสซิม โดยเฉพาะความยึดมั่นต่อศาสนาอิสลามในแนวศรัทธาสูงมาก สำหรับการยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามในแนวปฏิบัตินั้นน้อยกว่าแนวศรัทธา แต่ก็อยู่ในเกณฑ์ที่สูงเช่นกัน

ความยึดมั่นผูกพันต่อศาสนาอิสลามมีผลต่อพฤติกรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต ดังนี้

- 1) ความยึดมั่นผูกพันต่อศาสนาอิสลามในระดับต่ำและระดับสูงของคนไทยมุสลิมในชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมแตกต่างกันในเรื่อง การร่วมกิจกรรมกับทางราชการ การตรงเวลา การแต่งงานเมื่ออายุยังน้อยและการใช้เวลาว่าง
- 2) ความยึดมั่นผูกพันต่อศาสนาอิสลามในระดับต่ำและระดับสูงของคนไทยมุสลิมในชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกันในเรื่อง รายได้และการเลี้ยงชีพ
- 3) ความยึดมั่นผูกพันต่อศาสนาอิสลามในระดับต่ำและระดับสูงของคนไทยมุสลิมในชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลต่อพฤติกรรมทางด้านคุณภาพชีวิตแตกต่างกันในเรื่อง การศึกษาทางศาสนา และสาธารณสุขมูลฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมใช้ และการรักษาพยาบาลเมื่อเกิดการเจ็บป่วย
- 4) ความยึดมั่นผูกพันต่อศาสนาอิสลามในระดับต่ำและระดับสูงของคนไทยมุสลิมในชนบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลต่อพฤติกรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตแตกต่างกัน ล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งสิ้น คือกลุ่มที่มีระดับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามสูง จะมีพฤติกรรมทางด้านเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตที่ดีกว่ากลุ่มที่มีระดับความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามระดับต่ำในทางปฏิบัติ (หลักปฏิบัติ) ความเชื่อมั่นในแนว

ศรัทธาที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วและความเชื่อในวันสิ้นโลก และวันตัดสินที่ว่าทำดีได้ดีและชั่วในโลกนี้ จะได้รับผลตอบแทนในวันตัดสินในโลกหน้า ส่งผลต่อพฤติกรรมเป็นอย่างมาก

ประยงค์ โขจัด (2541 : บทคัดย่อ; 51-52) ทำการศึกษาลักษณะการยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อศึกษาลักษณะการยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 5 จังหวัด โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจาก 10 หมู่บ้าน 308 คริวเรือน ตัวแปรอิสระที่นำมาพิจารณาคือ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ศาสนา และขนาดครัวเรือน ตัวแปรตามคือ ผลผลิตและวิธีการ ที่เกิดจากวิทยาการสมัยใหม่ 24 ชนิด ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีลักษณะการยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ในระดับสูง ที่สูงมากเป็นพิเศษ คือผลผลิตและวิธีการที่เกี่ยวกับอาหารเครื่องคั้น อุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ และการรักษาสุขภาพอนามัย ระดับการศึกษาที่ต่างกันมีลักษณะการยอมรับ วิทยาการสมัยใหม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนอายุ อาชีพ ศาสนา และขนาดครัวเรือน มีลักษณะการยอมรับไม่แตกต่างกัน

ถ้าแยกเป็นรายชนิดที่ได้รับการยอมรับสูงมากได้แก่การไปรับบริการจากสถานอนามัย และโรงพยาบาล การใช้น้ำดื่มที่สะอาด เครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ส่วนอุปกรณ์สื่อสารคมนาคมมีการยอมรับค่อนข้างต่ำ โดยเฉพาะ โทรศัพท์ โทรศัพท์เคลื่อนที่และโทรสารมีการยอมรับต่ำมาก กลุ่มตัวอย่างที่ยอมรับวิทยาการสมัยใหม่สูงมากได้แก่กลุ่มที่มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษา กลุ่มอาชีพค้าขาย และกลุ่มอายุ 45-60 ปี กลุ่มตัวอย่างที่มีการยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ต่ำคือ กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 60 ปี มีอาชีพทำสวน และประมง มีขนาดครัวเรือนมากกว่า 10 คน ผู้ที่มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษา มีการยอมรับสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาในกลุ่มอื่นๆ

วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาลัยอิสลามยะลา และกระทรวงมหาดไทย (2548 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องความต้องการที่แท้จริงของประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ (จังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส) พบว่า ความต้องการที่แท้จริงของประชาชนสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ 1) ความต้องการการมีส่วนร่วม 2) ความต้องการการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม 3) ความต้องการความยุติธรรมและความเท่าเทียมกัน และ 4) ความต้องการให้ยอมรับความเป็นอัตลักษณ์พิเศษของคนในพื้นที่ โดยความต้องการที่แท้จริงข้างต้นนำมาเป็นกรอบในการกำหนดนโยบาย แผนงานและโครงการเพื่อสนองความต้องการในด้านต่างๆ ดังนี้คือ (วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2548)

1) ส่งเสริมการบริหารจัดการ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

2) การยอมรับเอกลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม

3) สร้างและส่งเสริมความเป็นธรรมและความเท่าเทียมกันในสังคม

สำหรับข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีดังต่อไปนี้คือ

1) กำหนดนโยบาย แผนงาน และโครงการต่างๆ ของภาครัฐให้คำนึงถึงมิติ ดังต่อไปนี้ คือ การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การยอมรับเอกลักษณ์และความหลากหลายทาง วัฒนธรรม ความเป็นธรรมและความเท่าเทียมกันในสังคม

2) เร่งเสริมสร้างความเข้าใจและตระหนักรู้ของทุกภาคส่วนเกี่ยวกับวัฒนธรรม ท้องถิ่นเพื่อลดความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมที่อาจจะนำไปสู่เงื่อนไขความไม่สงบในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้

3) ผลักดันสถาบันทางสังคมของชุมชน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา เป็นต้น ให้มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาและเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

4) ทบทวนโครงการต่างๆของรัฐที่ขัดแย้งกับความรู้สึกและหลักความเชื่อของ ประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

5) ปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ผู้บริหารทุกองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้ยอมรับ ความหลากหลายของหลักความเชื่อ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์พิเศษของพื้นที่

ดลมนรรัตน์ บากาและคณะ (2548 : 233-234) ศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำมุสลิมใน การพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าผู้นำมุสลิมในพื้นที่จังหวัด ชายแดนภาคใต้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษา เพราะถือว่าการศึกษาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุก คนที่ต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจ และการยึดมั่นในหลักคำสอน สถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาทางด้านศาสนาแก่ มุสลิมทุกเพศ ทุกวัยก็คือ มัสยิด และตาดีกา โดยผู้นำศาสนาหรือผู้นำมุสลิมเป็นผู้ดำเนินการจัดการ ทั้งกิจกรรมการให้การศึกษา กิจกรรมการฝึกอบรมทั้งวิชาการศาสนาและวิชาสามัญ กิจกรรม หอสมุดชุมชน และกิจกรรมเผยแพร่อิสลามแก่มุสลิมและบุคคลทั่วไป ผลการวิจัยเห็นได้ว่า สถาบันการศึกษาทางด้านศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิม ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในศาสนามากขึ้น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมศีลธรรมชุมชนและเป็น ต้นแบบในการดำเนินชีวิตแบบอิสลามที่ถูกต้อง

บัณฑิต สมะฮูน (2549 : 141) ศึกษาเรื่อง พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาการศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กรณีการศึกษาปอเนาะ พบว่า สถาบันการศึกษาปอเนาะเป็นสถาบันตาม อรรถาธิบายและเกิดจากความต้องการของชุมชนและผู้รู้ในชุมชนเพื่อสั่งสอนทางด้านศาสนามากกว่า ความต้องการของหน่วยงานภาครัฐ มีจุดแข็งในความเป็นสถานศึกษาที่เน้นวิชาการด้านศาสนเชิงลึก

เป็นสถานศึกษาที่ผู้รู้ออกไปเป็นผู้นำชุมชนและสังคม โดยเน้นศาสนาและเป็นสถานศึกษาที่ยังคงอยู่ด้วยความช่วยเหลือและใกล้ชิดกับชุมชนเป็นหลัก ทางออกในการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องเริ่มด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายรัฐที่ต้องมีความเอาใจจริงเอาใจ และสนับสนุนช่วยเหลือ ส่วนฝ่ายผู้บริหารโรงเรียนต้องมีความเข้าใจการบริหารจัดการศึกษา

บรรจง ฟ้ารุ่งสาธ (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยนโยบายการศึกษาของรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2540- 2550 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนานโยบายการศึกษาของรัฐในชายแดนภาคใต้ที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบายการศึกษาคือ ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์ ปัจจัยด้านความมั่นคง ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรมและปัจจัยด้านปัญหาการบริหารราชการ ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาต้องคำนึงถึงปัจจัยพื้นฐานดังกล่าวจึงจะสอดคล้องกับการดำเนินการศึกษาในพื้นที่อย่างสัมฤทธิ์ผลได้ในอนาคต

ด้านนโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่มีต่อสังคมท้องถิ่นภาคใต้ในลักษณะการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนท้องถิ่นภาคใต้พบว่า การจัดการศึกษาที่ผ่านมารัฐเน้นการจัดการศึกษาจากนโยบายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ทั้งฉบับ พ.ศ. 2542-2545 นับเป็นนโยบายที่มุ่งหวังการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา แก่ประชาชนทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ สำหรับในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ได้มีการสร้างยุทธศาสตร์การศึกษาที่เป็นไปในแนวพระราชบัญญัติดังกล่าว และนำมาสร้างนโยบายที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในท้องถิ่นยิ่งขึ้น

ด้านผลของนโยบายการศึกษาของรัฐพบว่า รัฐได้ประสบผลสำเร็จส่วนหนึ่งคือด้านการขยายโอกาสทางการศึกษาแต่ยังต้องสร้างกรอบการดำเนินการให้เข้ากับสถานการณ์ท้องถิ่นรวมทั้งการปรับปรุงประสิทธิภาพระบบการบริหารการศึกษา หลักสูตรการศึกษาและการพัฒนาบุคลากรที่นับว่าเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการจัดการศึกษาในชายแดนภาคใต้ให้ชัดเจนมากขึ้น

ด้านประมวลแนวทางการจัดการศึกษาภาคนโยบายสำหรับพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบันและอนาคตพบว่า รัฐควรมีนโยบายสร้างยุทธศาสตร์ใหม่ ที่สามารถพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นในลักษณะที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาทุกมิติของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง บนพื้นฐานสันติวิธี การเรียนรู้เพื่อเข้าใจการดำรงอยู่ของประชาคมทั้งระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และมิติของการดำรงอยู่ในสังคมนานาชาติได้อย่างสันติและพัฒนา

ประเด็นที่ควรนำไปใช้พัฒนาการศึกษาให้เหมาะสมกับสังคมชายแดนภาคใต้ เช่น การรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรม โดยการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านศาสนา ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเล็งเห็นประโยชน์ในฐานะการศึกษาในอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคม ที่มีประโยชน์ต่อการนำไปพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะการส่งเสริมการเรียนภาษาที่หลากหลายในสังคม

พหุวัฒนธรรมเพื่อประกอบการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาภูมิความรู้ด้านภาษาที่หลากหลายจัดเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยไม่กระทบต่อภาษาประจำชาติ

นิทานวลย์ ปานกาเซ็ง แมงกาจิ (2551 : บทคัดย่อ) ศึกษาองค์ประกอบของการจัดการศึกษาและเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กลุ่มตัวอย่าง คือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 103 โรงเรียน แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สร้างขึ้นจากองค์ประกอบที่เกิดจากกลุ่มตัวแปรที่มีความสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนให้มีความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมทางการศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาดังกล่าวประกอบด้วยองค์ประกอบที่เกิดจาก

1) การสร้างความสามารถในการแข่งขันบนพื้นฐานทรัพยากรและความสามารถของโรงเรียน จำนวน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบเกี่ยวกับผู้บริหารมืออาชีพ การบริหารต้นทุน การบริหารบุคลากรให้เป็นมืออาชีพ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิผลและการพัฒนาภาพลักษณ์สถานศึกษา

2) การสร้างความสามารถในการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการทางการศึกษา จำนวน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามวิถีอิสลามอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นและสากล การจัดกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรม โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนดำรงชีวิตอย่างสันติสุข ครุและบุคลากรสายสนับสนุนการสอนมืออาชีพ การดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของสถานศึกษาและการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล

3) การสร้างความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของท้องถิ่นและสากล จำนวน 1 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบเกี่ยวกับการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทุกองค์ประกอบข้างต้นเป็นแนวทางการจัดการศึกษาที่สามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทุกขนาดในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ดลมนรรัตน์ บากาและเกษตรชัย และหิม (2551 : บทคัดย่อ, 251) ศึกษาวิถีชีวิตของเยาวชนไทยมุสลิม เพื่อเสริมสร้างสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เยาวชนที่ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเยาวชนมีส่วนร่วมในสถานการณ์ความไม่สงบในปัจจุบัน โดยเยาวชนในเมืองส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเยาวชนมีส่วนร่วมเพราะรับคำสอนที่ผิด และเยาวชนในชนบทส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเยาวชนมีส่วนร่วมเพราะถูกหลอกและต้องการค่าจ้าง และเยาวชนในเมืองส่วนใหญ่

มีความเห็นว่าเยาวชนมีส่วนร่วมเผาสถานที่เอกชน ขณะที่เยาวชนในชนบทส่วนใหญ่เห็นว่าเยาวชนมีส่วนร่วมเผาสถานที่ราชการและระเบิดสถานที่ราชการ โดยมีสาเหตุมาจาก 1) สาเหตุทางด้านการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย ต้องการค่าจ้าง เนื่องจากการว่างงาน เพื่อซื้อยาเสพติด เล่นการพนัน เที่ยว อยู่กับเพื่อนและแฟน ตกแต่งรถจักรยานยนต์ ซื้อเครื่องแต่งกายหรือเครื่องประดับ เป็นต้น 2) สาเหตุจากไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่นการถูกหลอกเนื่องจากการศึกษาต่ำ ได้รับหลักคำสอนที่ผิดหรือบิดเบือน การปลุกจิตสำนึกด้านชาตินิยม ถูกยุแหย่ว่าเจ้าหน้าที่รัฐฆ่าผู้บริสุทธิ์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐทำลายศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมประเพณีของชาวมุสลิม การไม่ขัดเกลาจิตใจเพราะละเลยการปฏิบัติศาสนกิจ 3) สาเหตุจากขาดผู้ดูแลอบรมสั่งสอน เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเวลาหรือไม่ได้อยู่เป็นเพื่อน ห่างไกลจากญาติสนิท ไม่สนใจเพื่อนบ้าน รวมถึงละเลยกิจกรรมของชุมชนและห่างไกลศาสนา เป็นต้น

อิบราฮิม อาลฮูเซน (2551 : บทคัดย่อ) ศึกษาพัฒนาการสถานศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 ถึง พ.ศ. 2549 พบว่าการเปลี่ยนแปลงสถานศึกษาปอเนาะในพื้นที่ดังกล่าวเกิดขึ้นสองครั้งคือ ครั้งแรกเกิดจากการจดทะเบียนเพื่อแปรสภาพสถานศึกษาปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามระหว่างปี พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2514 ต่อมาโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ดังกล่าว ได้เปลี่ยนเป็น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปี พ.ศ. 2526 ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 และการเปลี่ยนแปลงยังมีผลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงครั้งแรกนี้มีเหตุปัจจัยมาจากด้านความมั่นคง เพื่อแก้ปัญหาการศึกษาของไทยในภาพรวมและปัญหาของปอเนาะที่มีการจัดการที่ล่าช้า ปัญหาความรู้สึกสำนึกในเชื้อชาติไทย ปัญหาความรู้ภาษาไทย ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในระบบปอเนาะ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลในด้านบวกคือปอเนาะได้รับการสนับสนุนทางการเงินและพัฒนาไปสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่ มีการเรียนทั้งทางด้านอิสลามศึกษาและสายสามัญ ทศนคติที่ไม่ดีต่อภาษาไทยลดลงและมีการพัฒนาภาษาไทยดีขึ้น สังคมในพื้นที่มีการตอบรับระบบการศึกษาแบบใหม่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ส่วนผลด้านลบคือ ปอเนาะที่ไม่ยอมจดทะเบียนกลายเป็นสถานศึกษาที่ผิดกฎหมาย มีกลุ่มคนบางส่วนไม่พอใจทำการประท้วงด้วยการปิดปอเนาะ นอกจากนี้หลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียนที่แปรสภาพมาจากปอเนาะไม่เจาะลึกเหมือนการศึกษาที่เคยใช้ในปอเนาะ

การเปลี่ยนแปลงปอเนาะครั้งที่สองเกิดขึ้นเมื่อปอเนาะได้จดทะเบียนกับภาครัฐเมื่อปี พ.ศ. 2547 ซึ่งการจดทะเบียนครั้งนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงชื่อปอเนาะเป็น “สถาบันศึกษาปอเนาะ” และทำให้ปอเนาะอยู่ในสองสถานภาพ โดยสถานภาพแรกคือ ปอเนาะได้กลายเป็นสถาบันศึกษาที่ถูกกฎหมายและอยู่ภายใต้การดูแลของรัฐ มีการประมวลสาระการเรียนรู้ มีการสอนวิชาชีพ และได้รับการสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรของสถาบันศึกษาปอเนาะ สาเหตุที่ปอเนาะได้จดทะเบียน

กับภาครัฐในครั้งนี้คือความต้องการที่มีอยู่เดิมของโต๊ะครูเจ้าของปอเนาะและปัญหาความไม่สงบที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สำหรับปอเนาะในสถานภาพที่สองนั้น สิ่งที่ยังคงรักษาสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลงคือ ปอเนาะยังคงใช้ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มีโต๊ะครูเป็นผู้บริหาร หนังสือเนื้อหาสาระการเรียนรู้ วิธีการเรียนการสอนอยู่ในรูปแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งสาเหตุที่ปอเนาะยังคงรักษาสภาพเดิมอยู่คือเพื่อรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมเอาไว้ และมีการมองว่าการศึกษาในระบบปอเนาะสามารถถ่ายทอดเนื้อหาสาระทางด้านศาสนาอิสลามได้ดีกว่าระบบการศึกษาแบบใหม่

มุหัมมัดมันซูร หมัดเร๊ะ (2551 : บทคัดย่อ) ศึกษาอิทธิพลของวัฒนธรรมอาหรับต่อสังคมมลายูในจังหวัดปัตตานี เพื่ออธิบายสภาพการณ์ต่าง ๆ แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับคำยืม และแนวคิดเกี่ยวกับการแต่งกาย เพื่อใช้ประกอบการศึกษาวัฒนธรรมด้านภาษาและการแต่งกาย จากการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมอิสลามมิได้จำกัดตัวเองอยู่กับชนิดของอาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม อาคารบ้านเรือน หรือวิธีการติดต่อสื่อสาร แต่วัฒนธรรมอิสลามหมายรวมถึงการประพุดติ ปฏิบัติ ความสำนึกทางจิตใจ และค่านิยมทางศีลธรรม นอกจากนี้วัฒนธรรมอิสลามยังหมายรวมถึงความยุติธรรม ขันติธรรม การแสดงออกทางจิตใจที่เจริญแล้ว ตลอดจนศิลปะและวรรณกรรม วัฒนธรรมอิสลามของแต่ละกลุ่มชนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความหลากหลายของผู้นับถือ ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างก็พยายามปรับแต่งให้เข้าวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเอง ไปพร้อมกับความพยายามที่จะรักษาแก่นแท้ของอิสลามเอาไว้ในเวลาเดียวกัน อิทธิพลของวัฒนธรรมอาหรับต่อสังคมมลายูในจังหวัดปัตตานีเริ่มขึ้นภายหลังจากสังคมมลายูในจังหวัดปัตตานีเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม โดยเริ่มจากวัฒนธรรมทางด้านภาษา ประกอบด้วย อักษรอาหรับ และคำยืม ตามด้วยวัฒนธรรมด้านการแต่งกาย ประกอบด้วย หมวกกปิเยาะห์ ผ้าพันศีรษะ เสื้อโด้บ และเสื้อคลุม นอกจากนี้ยังพบว่าวัฒนธรรมด้านการแต่งกายแบบชาวอาหรับเป็นเครื่องหมายของผู้มีความรู้ทางศาสนาอิสลามหรืออุละมาอ์ และปัจจุบันยังมีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจของชาวมลายูในจังหวัดปัตตานีอีกด้วย

จงรัก พลาศัย (2552) ศึกษาการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านกลไกการพัฒนามหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ที่สำคัญคือ

- 1) การพัฒนาระบบการเรียนการสอนที่สนองตอบความต้องการของชุมชนท้องถิ่น
- 2) การบริการวิชาการและการสร้างอาชีพในท้องถิ่น
- 3) การพัฒนาระบบการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
- 4) การพัฒนาการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน แก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

- 5) การทำข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการ พัฒนามหาวิทยาลัยสู่สากล
- 6) การพัฒนาด้านกายภาพ
- 7) การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล โดยคำนึงถึงการสนองตอบความต้องการ
ในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ (2554) ทำการศึกษานโยบาย มาตรการ และแนวทางการแก้ปัญหาความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ, online) พบว่าปัจจัยนโยบาย มาตรการ และแนวทางแก้ปัญหาประกอบด้วย มาตรการ 5 มาตรการดังนี้

1) มาตรการด้านกระบวนการยุติธรรม การดำเนินการกระบวนการยุติธรรมต้องเคารพในสิทธิ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การสร้างความเข้าใจระหว่างรัฐกับประชาชน ประชาชนต้องได้รับความเป็นธรรมจากการบังคับใช้กฎหมาย การทำประชาพิจารณ์ก่อนประกาศใช้กฎอัยการศึก และ พ.ร.บ. ฉุกเฉิน การบูรณาการกฎหมายทั่วไปกับกฎหมายอิสลาม การให้ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชนเกี่ยวกับกฎอัยการศึก และ พ.ร.บ. ฉุกเฉิน เป็นต้น

2) มาตรการด้านสังคม การจัดการการศึกษาควรสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ภาคประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและบริหารท้องถิ่นในการปัญหาความไม่สงบ การกำหนดใช้ภาษาไทยและมลายูในการติดต่อกับสถานี่ราชการ สนับสนุนวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบอิสลาม จัดระบบควบคุมบุคคลสองสัญชาติให้มีประสิทธิภาพ สนับสนุนอุตสาหกรรมในท้องถิ่นเพื่อสร้างโอกาสการมีงานทำให้กับเยาวชนและป้องกันการเคลื่อนย้ายแรงงานพื้นที่ เป็นต้น

3) มาตรการและแนวทางด้านเศรษฐกิจ มีแนวทางดังนี้คือ

ขั้นที่ 1 : เยียวยาและสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชน ขจัดความยากจนและแก้ปัญหาปัจจัยพื้นฐาน เช่น ที่อยู่ ที่ทำกิน หนี้สิน ขยายผลเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรผสมผสาน เกษตรทางเลือก

ขั้นที่ 2 : สร้างความแข็งแกร่งแก่เศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และ วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก (SMEs)

ขั้นที่ 3 : สร้างความหลากหลายแก่โครงสร้างเศรษฐกิจ 3 จังหวัด สร้างความเป็นเลิศอุตสาหกรรมอาหารฮาลาลและเป็นครัวโลกมุสลิม เป็นยอดของปีรามิดเศรษฐกิจสังคม/ให้ประโยชน์แก่ชุมชนได้น้อยกว่าขั้นที่ 1-2 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศป่าดิบชื้นสู่ระดับโลก

4. **มาตรการด้านทรัพยากรฯ และสิ่งแวดล้อม** การฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม ให้อภัยโทษชุมชนดูแลป่า ฟื้นฟูทรัพยากรดิน (ดินเค็ม ดินเปรี้ยวจัด ดินทรายจัด) ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งให้กลับคืนสู่ความสมดุล ฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติ การพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสานและการฟื้นฟูสวนดง ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น สิทธิชุมชน และบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

5. **มาตรการด้านองค์กรและการจัดการ** การใช้หลักการสมานฉันท์ สันติวิธี กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การฟื้นฟู ศอ.บต. และ หน่วยบัญชาการผสมพลเรือน ตำรวจ ทหารที่ 43 (พตท. 43) ให้มีช่องทางความร่วมมือของประชาชนในการแสดงออกถึงความต้องการที่แท้จริงบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตนเอง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2554 : บทสรุปสำหรับผู้บริหาร) ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ปัจจัยทางด้านศาสนา ทำให้มีผลต่อรูปแบบและโครงสร้างของการบริหารจัดการศึกษาและการใช้หลักสูตรที่ปรากฏชัดว่ามีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเฉพาะเป็นจำนวนมากและไม่ได้ใช้ภาษาไทยในการจัดการเรียนการสอน ขณะที่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นอกจากใช้ภาษาอาหรับในการสอนศาสนาอิสลามแล้ว ภาษาเพื่อการสื่อสารในชุมชนส่วนใหญ่ก็คือภาษามลายูถิ่นซึ่งมีความคล้ายคลึงกับชาวมาเลย์ ทำให้เกิดโอกาสการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นชนชาติเดียวกันซึ่งเป็นตัวแปรอุปสรรคในการจัดการศึกษาที่รุนแรงกว่าภาษาถิ่นในภาคอื่นๆ ของประเทศ

ในส่วนของการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนบนพื้นฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรม รัฐได้จัดให้มีโรงเรียนคู่ขนานระหว่างโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กับศูนย์การศึกษาประจำมัสยิด (ตาดิกา) เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ศาสนาและสายสัมพันธ์อย่างผสมกลมกลืน ทำให้การอนุรักษ์ลักษณะสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้ตามเจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาของชาติ นอกจากนี้ยังมีการจับคู่โรงเรียนระดับทวิภาควิทยาระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะกับโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อให้โรงเรียนมัธยมศึกษาไปช่วยเสริมวิชาสามัญให้กับสถาบันศึกษาปอเนาะ มีการจับคู่ระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะกับสถาบันการอาชีวศึกษา ซึ่งสถาบันการอาชีวศึกษาจะเข้าไปช่วยเสริมด้านวิชาชีพ เพื่อให้เด็กที่จบศาสนาแล้วได้มีวิชาชีพติดตัวไปด้วย นอกจากนี้ยังมีการจับคู่ระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะกับหน่วยงานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ในบางพื้นที่ ซึ่ง กศน. จะเข้าไปช่วยเรื่องหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น นอกจากนี้ใน โรงเรียนของรัฐตั้งแต่ระดับประถมวัยจนถึงระดับประถมศึกษา มีการจัดการเรียนการสอนเป็นทวิภาษา (ไทย-มลายูท้องถิ่น) โดยใช้ภาษามลายูท้องถิ่นเชื่อมโยงสู่การเรียนภาษาไทย และมีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรอิสลามศึกษาในโรงเรียน

สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) รวมทั้งปรับหลักสูตรอิสลามศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน นับเป็นความพยายามของรัฐที่พยายามเข้าใจและเข้าถึงอิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรม

การที่ยังคงมีจำนวนนักเรียนในโรงเรียนของเอกชนมากกว่าโรงเรียนของรัฐในระดับมัธยมศึกษา แม้ว่าในปัจจุบันโรงเรียนรัฐบาลได้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่แล้วด้วยการจัดสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาล อาจสะท้อนให้เห็นว่าภาครัฐยังมีจุดอ่อนด้านการสื่อสารทำความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่ ทำให้ประชาชนเข้าใจว่าคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาลโดยเฉพาะในด้านอิสลามศึกษายังไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิต จึงยังคงนิยมส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และอาจสะท้อนให้เห็นว่ารัฐยังไม่สามารถเปลี่ยนค่านิยมของการรับบริการทางการศึกษาของประชาชนในพื้นที่ได้

ข้อเสนอที่สำคัญคือ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ โดยการประสานความร่วมมือในรูปแบบภาคีเครือข่ายระหว่างสถาบันการอาชีวศึกษา วิทยาลัยชุมชนและหน่วยงานของ กศน. ในพื้นที่ เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบาย ทิศทางการจัดหลักสูตรด้านอาชีพ รวมทั้งการที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีพื้นฐานทางภาษาและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับประชากรในกลุ่มประเทศอาเซียน จึงน่าจะเป็นโอกาสที่ดีในการเร่งพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นประตูสู่ประชาคมอาเซียน ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาต่างๆ ในพื้นที่เป็นศูนย์กลางในการผลิตและพัฒนาคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อให้พร้อมเข้าสู่การทำงานในระดับอาเซียนต่อไป

สรุป

นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของรัฐบาลชุดต่างๆ รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการศึกษาตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่มีทิศทางสำคัญไปในแนวเดียวกันที่สำคัญ 7 ประการดังนี้คือ

1. การนำแนวทางพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแกนหลักในการแก้ปัญหาความมั่นคงและด้านการพัฒนา รวมทั้งการหาทางออกจากความขัดแย้งโดยสันติวิธี

2. การแก้ปัญหาที่เน้นความสอดคล้องกับอัตลักษณ์และลักษณะเฉพาะของพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อของประชาชนที่เป็นแบบพหุวัฒนธรรม

3. สร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชน การส่งเสริมธรรมาภิบาล อำนาจความเป็นธรรมและความยุติธรรม มีการปรับปรุงพัฒนากฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องทันสมัยกับสภาพความเป็นจริง ตลอดจนเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบอย่างเป็นธรรม

4. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ เน้นการจัดความยากจน ซึ่งรวมถึงการจัดให้มีบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง และพัฒนาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ

5. เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการสร้างโอกาสและความเสมอภาค

6. การบูรณาการการบริหารจัดการทุกภาคส่วนให้มีเอกภาพ

7. การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ที่ให้ปฏิบัติตามแนวทางการเมืองนำ การทหารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งจัดการฉวยโอกาสก่อความรุนแรงแทรกซ้อน เพื่อซ้ำเติมปัญหาไม่ว่าจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง

แนวทางนโยบายเฉพาะในด้านการศึกษาและพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เน้นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกมิติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างจริงจัง ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ มาตรฐาน และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น คนไทยทุกกลุ่มทุกวัยมีโอกาสได้รับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และให้มีทักษะความรู้สามารถประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข

การส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน (Education Hub) และพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอิสลามศึกษาที่เชื่อมโยงกับนานาชาติ พัฒนาทักษะอาชีพแก่กลุ่มเยาวชนในสถาบันศึกษาปอเนาะ และมีการเสริมสร้างความเข้าใจในค่านิยมและปลูกฝังความเป็นไทย พัฒนาศักยภาพการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู ภาษาอาหรับ และภาษาต่างประเทศที่สำคัญ และส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาและสถานศึกษากลุ่มเสี่ยง สร้างและขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับนักเรียนและเยาวชนทั้งในและนอกระบบการศึกษา

บทที่ 3

แนวคิดด้านบริบทสังคมวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ ทางการศึกษาใน จชต.

การนำเสนอวรรณกรรมในบทนี้จะนำเสนอให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของปัจจัยต่างๆที่มีผลต่อการจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในทางประวัติศาสตร์และค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อการสร้างเอกลักษณ์เฉพาะของระบบการศึกษาจนมีลักษณะการจัดการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบขึ้น รวมทั้งปัญหาทางด้านความมั่นคงที่เกิดจากระบบการศึกษาที่มีดังกล่าว โดยรายละเอียดในแต่ละประเด็นมีดังต่อไปนี้

บริบททางประวัติศาสตร์และค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม

ในการนำเสนอบริบททางประวัติศาสตร์และค่านิยมทางสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ จชต. ที่มีต่อการจัดการศึกษาในสถานศึกษาปอเนาะในปัจจุบันนั้น ในตอนที่หนึ่งจะนำเสนอสภาพความสัมพันธ์สยาม-ปัตตานี ซึ่งสยามพยายามปกครองปัตตานีและพยายามให้ปัตตานีมีสภาพเป็นเหมือนกับสังคมของคนในสยามส่วนใหญ่ ในขณะที่ปัตตานีเองก็พยายามดิ้นรนในการรักษาอัตลักษณ์ในทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมของตนเอาไว้ การดำเนินการด้านหนึ่งของทั้งสองฝ่ายก็คือผ่านทางการจัดการศึกษาโดยใน จชต. มีการศึกษาแบบปอเนาะซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางการศึกษาของตน รวมทั้งมีค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะในท้องถิ่น ที่แตกต่างออกไปจากพื้นที่ส่วนอื่นๆของประเทศ สำหรับในตอนที่สองจะนำเสนอเกี่ยวกับการศึกษาในปอเนาะ ทั้งในประเทศไทยและอาเซียน รวมทั้งสภาพปัญหาความมั่นคงที่เกิดขึ้นจากการศึกษาแบบปอเนาะ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. บริบททางประวัติศาสตร์

สำหรับบริบททางประวัติศาสตร์จะนำเสนอความสัมพันธ์สยาม-ปัตตานี และวิวัฒนาการด้านการศึกษาอิสลาม ดังนี้

1.1 ความสัมพันธ์สยาม-ปัตตานี

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้กล่าวอ้างว่า ปัตตานีเป็นอาณาจักรโบราณที่รวมเอาอาณาจักรเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและบางส่วนของจังหวัดสงขลาในปัจจุบันเอาไว้ด้วยกัน และบางสมัยก็ครอบคลุมไปถึงรัฐกลันตันและตรังกานูของมาเลเซียในปัจจุบันด้วย โดยในช่วงหนึ่งร้อยปีก่อนคริสตกาลจนถึงประมาณ ค.ศ. 1400 คาบสมุทรมาเลย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนาฮินดู แต่ตั้งแต่ คริสต์ศตวรรษที่ 14-17 ก็เปลี่ยนไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนาอิสลาม (สุมาลี สุขตานนท์, 2554 : online) โดยหลังจากที่ศาสนาอิสลามได้เข้าไปแทนที่ศาสนาพุทธในราชสำนักแล้ว ทำให้โครงสร้างทั่วไปทางสังคมและวัฒนธรรมของปัตตานีโดยรวมค่อย ๆ กลายสภาพกล่าวคือ กลายจากสภาพความเป็นสังคมมลายูที่แฝงด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมชาวและฮินดู-พุทธเป็นสังคมมลายูที่ยึดเกาะกับวัฒนธรรมอิสลามมากขึ้น

อาณาจักรปัตตานีในศตวรรษที่ 14 นั้นเดิมทีผู้ปกครองอาณาจักรนี้นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน จนเมื่อสมัยของ พญาตู่ นักปราชญ์ มหาวังสา เข้ารับศาสนาอิสลาม จึงมีนามใหม่ว่า สุลต่านอิสมาอีล ชาห์ ซิลลุลลอฮ์ ฟิลออลัม นอกจากนี้ยังได้ตั้งชื่อเมืองปัตตานีใหม่เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นรัฐอิสลามว่า “ปัตตานี ดารุสสลาม” ซึ่งแปลว่า ปัตตานี “นครรัฐแห่งสันติ”

ปัตตานีตกเป็นเมืองประเทศราชของสยามตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2310 สยามเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าปัตตานีจึงได้ประกาศตนเป็นอิสระ แต่ในช่วงนี้มีการเปลี่ยนผ่านกษัตริย์หลายพระองค์เกิดความวุ่นวายในปัตตานีจากการแก่งแย่งอำนาจในราชสำนัก จนถึงสมัยสุลต่านมูฮัมหมัด (ค.ศ.1786/พ.ศ. 2329) ปัตตานีก็ตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม โดยสยามให้ปัตตานีอยู่ในความควบคุมดูแลของเจ้าเมืองสงขลา แต่อย่างไรก็ตามความสำนึกในความเป็นชาติมลายูปัตตานียังคงยึดมั่นในชาตินิยมและยังคงหวงแหนในมาตุภูมิของตน โดยปัตตานีได้พยายามตั้งตนเองเป็นอิสระอีกถึง 2 ครั้ง คือสงครามกอบกู้เอกราชใน พ.ศ. 2334 และใน พ.ศ. 2351 จนในปีเดียวกันคือ พ.ศ. 2351 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์จึงได้แบ่งปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมืองคือเมืองปัตตานี เมืองยะลา เมืองยะหริ่ง เมืองระแงะ เมืองราห์มัน เมืองสาขบุรีและเมืองหนองจิก ด้วยเหตุผลหนึ่งคือการที่ปัตตานีมีผู้คนพลเมืองมาก อาณาเขตกว้างใหญ่ยากแก่การปกครอง เป็นการตัดทอนกำลังเมืองปัตตานีลง

ความขัดแย้งระหว่างประชาชน 7 หัวเมืองกับรัฐสยามเกิดขึ้นบ่อยครั้ง จากสภาพระยะทางที่ห่างไกลทำให้เมืองเหล่านี้มีอิสระในการปกครองตนเอง และมีความสะดวกในการทำการอย่างอื่นด้วย ทำให้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดสงครามกอบกู้เอกราชขึ้นอีกครั้งใน พ.ศ. 2374 จากชาวมลายูเคดาห์ แต่ทางสยามก็ส่งกำลังทหารไปปราบได้

สำเร็จ หลังจากสงครามครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบัญชาให้แบ่งไพร่บุรี (เคดาห์) ออกเป็น 4 เขต ได้แก่ เปอร์ลิส สตูล ไทรบุรี และกูบังปาสู โดยให้ขึ้นต่อนครศรีธรรมราช

ในรัชสมัยรัชการที่ 6 ใน พ.ศ. 2449 ได้แบ่งอาณาเขตการปกครองภาคใต้ใหม่ โดยปรับ 7 หัวเมืองเดิมของปัตตานีให้เหลือเพียง 4 เมืองคือ เมืองปัตตานี เมืองยะลา เมืองสายบุรีและเมืองระแงะรวมกันเข้าเป็นมณฑลปัตตานี และในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการยุบการปกครองแบบมณฑลทั่วราชอาณาจักร มณฑลปัตตานีจึงแบ่งออกเป็น 3 จังหวัด คือจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลาและจังหวัดนราธิวาสขึ้นตรงต่อส่วนกลางมาจนถึงปัจจุบัน (อิบบรอเฮง อาลฮูเซน, 2552 : 70-71)

เมื่อรัฐบาลไทยมีนโยบายทางการเมืองแบบ “ผสมกลมกลืน” ในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีความพยายามสร้างสำนึกว่าเขาเหล่านั้นเป็นคนไทย ด้วยการใช้คำว่า “ไทยอิสลาม” หรือ “อิสลามไทย” หรือ “ไทยมุสลิม” หรือ “มุสลิมไทย” การเรียกเช่นนี้สร้างความแปลกแยกระหว่างไทยมุสลิมกับชาวไทยพุทธเถรวาท ในขณะที่ชาวมลายูปัตตานียังคงเรียกตนเองว่า “คนมลายู” ซึ่งบางกลุ่มยังเรียกตนเองว่า “มลายูปัตตานี” หรืออิสลามปาตานี ซึ่งเท่ากับการเรียกตนเองของชาวมลายูมุสลิมในประเทศมาเลเซีย และอินโดนีเซีย (อารีฟิน บินจิ อับดุลลอฮ์ ลออแมนและซูฮัยมีฮ์ ฮิสมาแอล, online)

กล่าวได้ว่าในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานี จะเกิดปรากฏการณ์ในลักษณะที่ว่าเมื่อใดที่รัฐสยามมีความอ่อนแอหรือถูกพม่ารุกราน ปัตตานีก็จะพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อเป็นอิสระ ซึ่งการต่อสู้ของชนชาวมลายูมุสลิมเพื่อปลดปล่อยตนเองออกจากระบอบการปกครองสยามที่ดำเนินสืบเนื่องมานับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 หรือภายหลังจากที่ปัตตานีถูกผนวกรวมเข้ากับประเทศสยาม ทำให้สยามต้องส่งกองทัพจากส่วนกลางหรือจากหัวเมืองในภาคใต้ลงไปควบคุมและจัดการเพื่อให้ปัตตานียังคงอยู่กับสยามต่อไป ซึ่งหลายครั้งการดำเนินการดังกล่าวก็ไม่ได้ใช้มาตรการเฉพาะทางด้านการทหารเข้าดำเนินการเท่านั้นแต่ยังได้ใช้มาตรการทั้งทางการเมืองและทางสังคมเข้าไปด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ปัตตานียังอยู่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยาม

ปัจจุบันแนวคิดหรือทัศนะของนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะให้ภาพประวัติศาสตร์ปัตตานีว่า เป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อเอกราช และมีความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของปัตตานี ส่งผลให้มีแนวความคิดในการต่อต้านอำนาจรัฐบาลส่วนกลาง ทั้งนี้ การกระทำดังกล่าวก็เพื่อต้องการรักษาความเป็นอิสระ เอกลักษณ์ ศาสนา วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ของตนเอง ทำให้คนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างกับคนไทยทั่วไปที่สำคัญดังนี้คือ ด้านศาสนาที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ด้านภาษาที่คนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้พูดภาษาของตนเองคือภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวันและใช้ภาษาไทยได้อย่างจำกัด ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ถูกกำหนดโดยแนวทางของศาสนาอิสลาม ทำให้

ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆของคนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใกล้เคียงกับคนมาเลเซียมากกว่าจะใกล้เคียงกับคนไทยโดยทั่วไป และด้านการศึกษาที่คนไทยมุสลิมในพื้นที่มีลักษณะทางการศึกษาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ส่งผลให้โรงเรียนของรัฐบาลได้รับความนิยมน้อยจากคนไทยมุสลิมในพื้นที่ โดยบางส่วนเคยมีความเชื่อที่ถูกบิดเบือนว่าการเรียนหนังสือไทยเป็นบาปหรือเมื่อเรียนไปแล้วก็จะถูกผสมกลมกลืนจนกลายเป็นคนไทยไป หรือการเรียนวิชาสามัญในโรงเรียนของรัฐบาลที่ไม่มีการเรียนด้านศาสนาควบคู่กันไปด้วยจะทำให้ความเป็นอิสลามบริสุทธิ์หายไป จากสภาพความแตกต่างจากคนไทยโดยทั่วไปดังกล่าว ทำให้คนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้บางส่วนยังไม่อาจรับสภาพโดยสนิทใจว่าเป็นคนไทย (บรรจง ฟารุ่งแสง, 2550 : 15-16)

1.2 วิวัฒนาการด้านการศึกษาอิสลามใน จขต.

การศึกษาอิสลามได้ขยายตัวไปพร้อมๆกับการเผยแพร่ศาสนา เมื่อมีการเข้ารับศาสนาอิสลามแล้วผู้เข้ารับศาสนาก็ต้องมีความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามทำให้การศึกษาอิสลามมีบทบาทเพิ่มขึ้น การศึกษาในปัตตานีก็เกิดพร้อมๆกับการเผยแพร่ศาสนาด้วยเช่นกัน การศึกษาในรูปแบบปอเนาะได้เริ่มขึ้นพร้อมๆกับการเข้ามาของศาสนาอิสลามในมลายู และปอเนาะได้แพร่หลายพร้อมๆกับการขยายตัวของศาสนาอิสลาม (อิบรอมเฮง อาลฮูเซน, 2552 : 70-71 อ้างอิงจาก Muhamad Abu Bakar, 1989 : 15-17) จนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 การเมืองการปกครองของปัตตานีได้ถึงจุดสุดยอดของความเจริญสามารถกล่าวได้ว่าเป็นการกรุยทางไปสู่ความเจริญทางการเรียนการสอนอิสลามในเวลาต่อมา จนในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 การศึกษาอิสลามในปัตตานีมาถึงจุดสูงสุดจนได้รับการขนานนามว่า “ศูนย์กลางการศึกษาอิสลามแห่งคาบสมุทรมลายู”

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษามากขึ้น มีการพัฒนาการศึกษาจากเดิมที่ยังไม่เป็นระบบให้เป็นระบบมากขึ้น และขยายการศึกษาไปสู่หัวเมืองหรือมณฑลต่างๆ โดยใช้วัดเป็นจุดเริ่มต้นซึ่งรวมทั้งในมณฑลปัตตานีด้วย โดยนโยบายดังกล่าวก็เพื่อเป็นการเสริมฐานอำนาจทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ในมณฑลปัตตานีนี้นั้นมีเอกลักษณ์ทางศาสนาอิสลามที่แตกต่างจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้การจัดการศึกษาของรัฐในมณฑลปัตตานีไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ ซึ่งมีเหตุปัจจัยอยู่หลายประการเช่น เป็นการจัดการศึกษาที่เริ่มต้นขึ้นในวัดและเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ซึ่งขัดกับความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการศึกษาของชาวปัตตานีแพร่หลายผ่านปอเนาะ มัสยิดและบ้านผู้รู้มานานแล้ว ทำให้ชาวปัตตานีในขณะนั้นไม่ให้ความสนใจกับโรงเรียนของรัฐบาลเลย

การจัดการศึกษาในรัชสมัยของรัชกาลที่ 6 มีแนวคิดที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา คือเรื่องอุดมการณ์ของชาติ ที่ต้องการให้สนับสนุนต่อการปรับปรุงเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานและแนวคิด อุดมการณ์ไปพร้อมๆกัน ส่งผลต่อนโยบายและการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของรัฐและกระทบ ต่อสังคมโดยเฉพาะในมณฑลปัตตานี ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ใช้ภาษามลายู โดยความพยายามที่จะ ให้ประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวใช้ภาษาไทยได้นั้น ได้มีการเพิ่มทั้งจำนวนโรงเรียน จัดให้มีการสอน ภาษาไทยในโรงเรียนมลายู รวมทั้งมีการสอนในมัสยิดและปอเนาะไปด้วย การกระทำดังกล่าวทำให้ พ่อ แม่และชาวปัตตานีไม่พอใจทำให้แนวคิดดังกล่าวล้มเหลวในที่สุด เพราะประชาชนไม่ให้ความร่วมมือโดยไม่เห็นด้วยกับการให้มีการสอนภาษาไทย และกลัวว่าเด็กจะกลายเป็นไทย

ในรัชสมัยรัชกาลที่ 7 ในโรงเรียนประชาบาลมีการสอนภาษามลายู โดยเน้น การสอนพูดภาษามลายูมากกว่าการอ่านและการเขียน ให้ทุกคนรวมทั้งผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ พอที่จะพูดภาษามลายูได้เพื่อประโยชน์ในการทำงาน รวมทั้งเพื่อเป็นการจูงใจให้เด็กมลายูเข้าเรียน ในโรงเรียนดังกล่าวด้วย แต่นโยบายดังกล่าวต่อมาก็ถูกยกเลิกไป พร้อมกับการประกาศยุบเลิก มณฑลเทศาภิบาลในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2476 (อับบรอฮิม อาลฮุเซน, 2552 : 70-71 อ้างอิงจาก เกษม รังสิโยภักดิ์, 2519 : 97) ขณะเดียวกัน โรงเรียนปอเนาะและโรงเรียนตามมัสยิดในหมู่บ้านที่ สอนศาสนาอิสลามก็ยังไม่ได้มีการจดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์

สำหรับในห้วงภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการเปลี่ยนชื่อประเทศ สยามเป็นไทย ตามนโยบายรัฐนิยม รวมทั้งให้ใช้คำว่าไทยแก่ชาวไทยทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยก ใน พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แม้จะมีเด็กมลายูเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐมากขึ้น แต่ภาพลักษณ์ของ โรงเรียนของรัฐในสายตาประชาชนก็ยังเป็นลบอยู่ เด็กที่เคยเรียนในโรงเรียนของรัฐเมื่อโตขึ้นถูก มองว่าจะละทิ้งศาสนาไปเป็นคนไทย เพราะการเรียนยังดำเนินการในวัดและมีพระเป็นผู้สอน และ ในหลักสูตรพิเศษชั้นประถมศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2491 ภาษามลายูและศาสนาอิสลามก็ได้รับการรับรองจากกระทรวงศึกษาธิการ โดยหลักสูตร การสอนภาษามลายูได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมมากขึ้น (อับบรอฮิม อาลฮุเซน, 2552 : 88 อ้างอิงจาก เฉลิมเกียรติ ชุนทองเพชร, 2529 : 165)

2. ค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรม

พื้นฐานทางด้านศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะขยาย เข้ามามีโครงสร้างที่มีลักษณะง่าย ๆ คือมีระบบความเชื่อในเรื่องคติเชื่อถือผีสาวเทวดา (Animism) เกี่ยวกับธรรมชาตินิยม (Animatism) และวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor's Spirit) ในดินแดนที่ได้รับ อิทธิพลจากอินเดีย ระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาจะปรับตัวหรือไม่ก็เข้าไปรวมกับความเชื่อของ ศาสนาพราหมณ์ อันเป็นที่ยอมรับของชนชั้นนำที่อยู่ในราชสำนัก ศาสนาที่เป็นทางการอย่างแท้จริง

ก็คือศาสนาของราชสำนัก ซึ่งชาวบ้านถูกบีบบังคับให้ต้องเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาด้วย เมื่อมาถึงตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ปรากฏหลักฐานที่บ่งชี้ว่าคนจำนวนมากทั้งในเมืองและชนบท รวมไปถึงบริเวณชายฝั่งและหมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้หันมายอมรับนับถือศาสนาอิสลาม ปฏิเสธที่จะมีชีวิตแบบดั้งเดิม เลิกบริโภคเนื้อสุกร ยอมรับเครื่องแต่งกายและแบบการวะ ตลอดจนพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม ที่สำคัญคนกลุ่มนี้ถือว่าคนเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมมุสลิม (Ummah Islāmīyah) (นัฐพงษ์ เทพจารี, 2534 : 29-33)

การขยายตัวของศาสนาอิสลาม ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเป็นผลมาจากปัจจัยด้านการค้า และการปกครองเป็นหลัก ความสำเร็จในการเผยแพร่ศาสนาอิสลามบนแหลมมลายูเกิดขึ้นระหว่างศตวรรษที่ 15-17 กล่าวคือในศตวรรษที่ 15 มะละกาได้ยอมรับนับถือศาสนาอิสลาม และกลายเป็นเมืองบนแหลมมลายูฝั่งตะวันออกของสุมาตรา ซึ่งเป็นเส้นทางการค้าเครื่องเทศ จนถึงบริเวณตอนเหนือของชวาและมาลัคกา และอีกเส้นหนึ่งไปถึงแคว้นบรูไนและมะนิลา ในราว ค.ศ. 1527 แคว้นมัชปาหิตซึ่งเป็นแคว้นฮินดูในชวา ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้นับถือศาสนาอิสลามรัฐอิสลามที่เป็นปึกแผ่นมีความสำคัญของยุคนี้ได้แก่ อาจะห์ ยะโฮร์ ปะตานี บานตัน และเตอร์นาเต โดยศาสนาอิสลามได้แพร่ขยายจากบริเวณชายฝั่งทะเลเข้าไปสู่บริเวณดินแดนภายใน นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่แสดงว่าบรรดารัฐที่นับถือศาสนาอิสลามได้ใช้ภาษามลายูมาตั้งแต่ ค.ศ. 1590

วัฒนธรรมอิสลามมิได้จำกัดตัวเองอยู่กับ ชนิดของอาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม อาคารบ้านเรือนหรือวิธีการติดต่อสื่อสาร แต่ยังหมายรวมถึงการประพฤติปฏิบัติ ความสำนึกทางจิตใจ และค่านิยมทางศีลธรรม นอกจากนี้วัฒนธรรมอิสลามยังหมายรวมถึงความยุติธรรม ขันติธรรม การแสดงออกทางจิตใจที่เจริญแล้ว ตลอดจนศิลปะและวรรณกรรม (นัฐพงษ์ เทพจารี, 2534 : 25; อ้างถึง สุรพล ทรงวีระ, 2519 : 9)

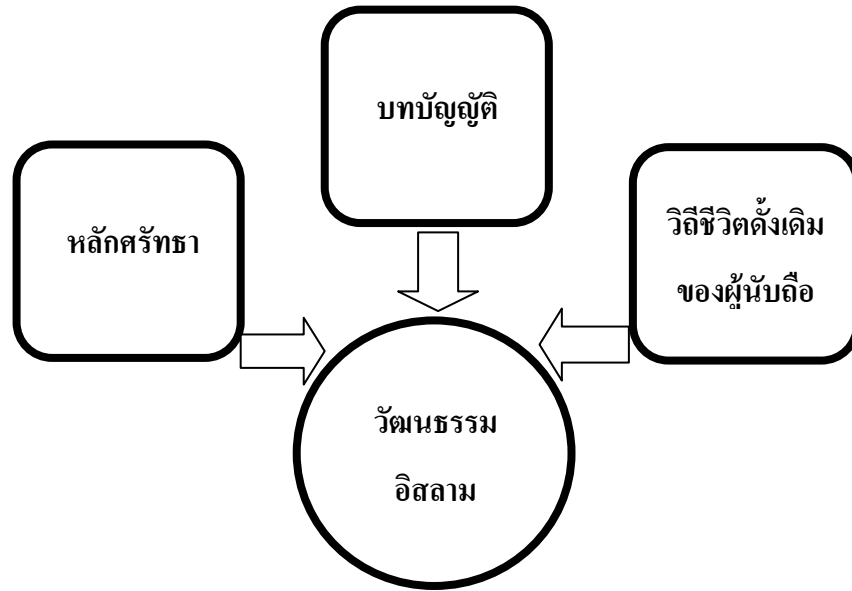
สำหรับวัฒนธรรมอิสลามแล้ว ศาสนาถือเป็นรากฐานที่เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมของผู้นับถือโดยสิ้นเชิง โดยสำหรับคนมุสลิมศาสนาและวัฒนธรรมถือเป็นสิ่งเดียวกันที่แบ่งแยกไม่ได้ วัฒนธรรมอิสลามช่วยนิยามขอบเขตทางสังคมให้แก่คนมุสลิม ศาสนาอิสลามมีสถานะเป็นวิถีชีวิต เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกอย่างก้าวตลอดจนเป็นทั้งกฎระเบียบของการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งครอบคลุมถึงเรื่องเศรษฐกิจ การปกครอง กฎหมาย วัฒนธรรม จริยธรรม วิทยาการต่าง ๆ ตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ในทุกสาขา ดังนั้นศาสนาอิสลามจึงรวมกิจการทุกอย่างของมนุษย์เอาไว้ วัฒนธรรมอิสลามผูกติดกับเสาหลักของอิสลาม หลักการศรัทธาของอิสลามเป็นรากฐานที่วัฒนธรรมอิสลามตั้งอยู่โดยมีรากฐานที่สำคัญคืออัลกุรอาน (นัฐพงษ์ เทพจารี, 2534 : 25; อ้างถึง สุรินทร์ พิศสุวรรณ และ ชัยวัฒน์ สดอานันท์, ม.ป.ป. : 119; บรรจง บินกาซัน, 2522 : 161)

ในปัจจุบันวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังมีการผสมผสาน 3 วัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมศาสนาพุทธและพราหมณ์-ฮินดู วัฒนธรรมอิสลาม และวัฒนธรรมจีนกับอีกศาสนาหลัก 2 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม โครงสร้างทางสังคมของชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาล การเปลี่ยนแปลงนโยบายการบริหารประเทศแต่ละครั้งที่น่ามาใช้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะส่งผลกระทบต่อระบบโครงสร้างสังคมของชุมชนมุสลิมส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่เพราะ โครงสร้างของชุมชนมุสลิม เชื่อมโยงเป็นเนื้อเดียวกันกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ระดับชุมชนจะมีความผูกพันกับผู้นำศาสนา มีโต๊ะอิหม่าม โต๊ะบิลา โต๊ะกอเด็บ และกรรมการมัสยิด มีบทบาทหน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์ ปกครอง แนะนำ และการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน แต่จะมีวัฒนธรรมแสดงความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองออกมาอย่างชัดเจนตามรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต ด้านการประกอบอาชีพและการทำมาหากิน ที่อยู่อาศัย การแต่งกาย อาหารการกิน ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม ศิลปะการแสดง การละเล่นพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น (ประสิทธิ์ รัตนมณี และคณะ, 2550 : online).

วัฒนธรรมอิสลามกับเรื่องศาสนาอิสลามอาจถือเป็นเรื่องเดียวกัน แยกกันไม่ออก เพราะส่วนหนึ่งของศาสนาอิสลาม คือ แนวทางการดำรงชีวิตที่สังคมมุสลิมถือว่าถูกต้อง ซึ่งถ้ามองอีกแง่หนึ่งก็คือ วัฒนธรรมของสังคมนั้นเอง โดยในตัวศาสนาอิสลามย่อมไม่มีวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ในความเป็นมุสลิมของศาสนิกชนอิสลาม ย่อมต้องมีการรับเอาประเพณีท้องถิ่นไว้มากบ้างน้อยบ้าง ตามภาวะและกลุ่มชน และวิถีชีวิตของมุสลิมย่อมอาศัยสิ่งต่างๆเหล่านี้ประกอบกันคือ (1) ศาสนบัญญัติ (2) ขนบประเพณีที่ไม่ขัดกับศาสนบัญญัติ (3) ระเบียบของบ้านเมือง และ (4) ความเป็นสากลนิยม ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของอับบาร เอส. อาเหม็ด (Akbar S. Ahmed) นักมานุษยวิทยาชาวปากีสถานที่ได้เสนอว่า ศาสนาอิสลามนั้นมีเพียงหนึ่ง แต่ความเป็นมุสลิมนั้นมีหลากหลาย (นฐพงศ์ เทพจารี, 2534 : 28; อ่างถึง อารง สุทธศาสตร์, 2519 :133; สุเทพ สุนทรเกสัช, 2548 : 99; สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547: 186) วัฒนธรรมอิสลามยังเป็นผลผลิตของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรื่องราวอันหลากหลายทางประวัติศาสตร์ ศาสนา สังคม และการเมืองอันจะนำไปสู่การผลิดอกออกผลของวัฒนธรรมและอารยธรรมอิสลามอย่างที่ปรากฏตามส่วนต่าง ๆ ของโลกในปัจจุบัน

วัฒนธรรมอิสลามเห็นได้จากแนวโน้มความหลากหลายในความคิดอิสลามในด้านวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม ดนตรี วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การค้า และการพาณิชย์ ซึ่งปรากฏขึ้นมาในโลกมุสลิมตั้งแต่ 1400 กว่าปีมาแล้ว ความหลากหลายในวัฒนธรรมทางศาสนาจึงเป็นผลผลิตแห่งการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างโลกทรรศน์ทางศาสนา และสังคมที่หลากหลายของมนุษย์ซึ่งสามารถแสดงเป็น โครงสร้างได้ดังนี้

ภาพที่ 3-1 แสดงโครงสร้างของวัฒนธรรมอิสลาม

ที่มา : นฐพงษ์ เทพจารี, 2534 : 28

จากโครงสร้างดังกล่าวในภาพที่ 3-1 แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมอิสลามเกิดจากการผสมผสานระหว่างหลักศรัทธา บทบัญญัติ และวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้นับถือ ด้วยเหตุนี้วัฒนธรรมอิสลามของแต่ละกลุ่มชนจึงมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความหลากหลายของผู้นับถือ ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างก็พยายามปรับแต่งให้เข้ากับวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเองไปพร้อมกับความพยายามที่จะรักษาแก่นแท้ของอิสลามเอาไว้ในเวลาเดียวกัน

อัตลักษณ์ที่สำคัญอันหนึ่งของสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคือ มีการเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับหลักศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสนามีได้เป็นเพียงลัทธิความเชื่อเท่านั้นแต่ศาสนาอิสลามเป็นระบบการดำเนินชีวิตสำหรับผู้เคารพศรัทธา มิได้แยกความเชื่อกับการปฏิบัติและมีได้แยกทางโลกกับทางธรรมออกจากกัน แต่หลอมรวมสิ่งต่างๆ เหล่านี้เข้าด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวโดยมีรูปแบบการเชื่อมโยงจากระดับชุมชน หมู่บ้านถึงสังคมในระดับกว้าง ความใฝ่รู้ ความเคร่งครัดในศาสนา การมีคุณธรรมจริยธรรมปฏิบัติตนตามแบบของศาสดา รวมทั้งโครงสร้างทางสังคมที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่และระดับความสัมพันธ์อย่างชัดเจน นำมาซึ่งโอกาสของประชาคมมุสลิมในการเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไป และมีรูปแบบการเรียนรู้จากการศึกษาศาสนาภายใต้การดำเนินชีวิตตามวิถีทางแห่งความดีงาม

(บรรจง ฟ้ารุ่งแสง, 2550 : 1) โดยศาสนาอิสลามบอกข้อปฏิบัติทุกสิ่งทุกอย่างในการดำเนินชีวิต เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่มุสลิมนำมาปฏิบัติได้ในชีวิตจริง

ประชากรของสังคมไทยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนใหญ่ประกอบด้วยคนไทย ที่สืบเชื้อสายมาจากมลายู และสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างมลายู คละเคล้ากับวัฒนธรรมชาวที่ เรียกว่ามลายูชาวในสีสันของความเป็นอินดู-พุทธ ซึ่งต่อมาได้กลายสภาพเป็นวัฒนธรรมมลายูอย่าง อิสลาม และได้ชื่อว่าเป็นคนไทยมุสลิม (บรรจง ฟ้ารุ่งแสง, 2550 : 8,10; อ้างอิงจาก รัตติยาสาและ, 2544 : 38) ปัจจุบันชุมชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังสามารถรักษาวัฒนธรรมความเป็น มลายูของตนที่ยึดโยงกับหลักคำสอนและแนวคิดตามวัฒนธรรมอิสลามได้อย่างโดดเด่น เนื่องจาก อิสลาม เป็นกุญแจสำคัญในการควบคุมวัฒนธรรมของปัจเจกชนและสังคม ผู้ที่เป็นมุสลิมทุกคน จะต้องถือปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการทุกประการ

ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้มักอาศัยอยู่รวมกันเป็น กลุ่มก้อน มีความผูกพันกันอย่างแนบแน่น โดยมีภาษา ศาสนา วัฒนธรรมเป็นเครื่องผูกพัน และ ในสังคมมุสลิมจะมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง วิถีของชาวมุสลิมส่วนใหญ่จะ ประกอบอาชีพด้านการเกษตร โดยเฉพาะที่อยู่ในดินแดนใต้สุดของประเทศไทยส่วนใหญ่จะมี ฐานะยากจนกว่ามุสลิมในดินแดนอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีประกอบอาชีพทางการประมงบ้าง(บรรจง ฟ้ารุ่งแสง, 2550 : 8,10; อ้างอิงจาก ศิริชัย พุ่มมาก, 2548 : 9; จรัล มลุลี, 2548 : 4)

ในสังคมมุสลิมถือว่ามัศยิดเป็นศูนย์รวมของจิตใจ มัศยิดเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ สำหรับเป็นสถานที่รวมตัวกัน จึงมีคำสอนของอิสลามว่าเวลาละหมาดให้ไปทำที่มัศยิดเพื่อให้คนได้ ไปรวมตัวกันและรู้จักกัน โครงสร้างหลักของสังคมอิสลามคือความสงบสุขทั้งในโลกนี้และโลก หน้า มนุษย์จะต้องใช้ชีวิตในโลกนี้ให้ดีที่สุดเพื่อเป็นการเพาะปลูกชีวิตที่ดีในโลกหน้า ผู้ที่นับถือ ศาสนาอิสลามหรือมุสลิมต้องยอมจำนนต่อเจตนารมณ์ของพระเจ้าเป็นเจ้าในทุกๆ ด้านของชีวิตและ พฤติกรรมที่เป็น โครงสร้างหลักของสังคมอิสลาม (บรรจง ฟ้ารุ่งแสง, 2550 : 8,10; อ้างอิงจาก บรรจง บินกาซัน, 2544 : 66)

อิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้มุสลิมศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ซึ่งการศึกษาไม่ได้จำกัดให้ศึกษาเฉพาะแต่เรื่องอิสลามเท่านั้น แต่ให้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตที่สมดุลระหว่างชีวิตทางโลกและชีวิตทางศาสนา เพราะสูงสุดของความรู้ในทัศนะของอิสลามคือการเรียนรู้และรู้จักพระเจ้าเป็นเจ้าของตนเอง โดยผ่าน กระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากศาสตร์ต่างๆ เช่น แพทยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ นิเวศวิทยาหรือ ศาสตร์อื่นๆ

ระบบการดำเนินชีวิตในอิสลามเน้นเกี่ยวกับการศึกษามาก การแสวงหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิม ความรู้จะเป็นแนวทางปรับปรุงให้ดีขึ้น เพราะเมื่อบุคคลได้รับการศึกษาจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการคือ 1) ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น 2) เกิดความชำนาญและมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมหรือการกระทำ และ 3) เกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่ดีต่ออัลเลาะห์ (บรรจง ฟ้าวรงสาบ, 2550 : 8,10; อ้างอิงจาก บินกาซัน, 2544 : 32; มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะหมะฟูร์, 2525 : 70; บัณทิตยฺ สะมะฮฺและคณะ, 2549 : 20-21)

เอกลักษณ์ของระบบการศึกษา

1. การศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยมีแนวคิดและปรัชญาว่าเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนและให้โอกาสในการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเป้าหมายไม่ได้หลายเป้าหมายและหลายวัตถุประสงค์ โดยเป้าหมายหลักเพื่อส่งเสริมพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และเพื่อตอบสนองความพึงพอใจและนันทนาการของบุคคลแต่ละคนมากกว่าการเพิ่มพูนความรู้เชิงวิชาการสำหรับผู้เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัย คือ บุคคลทุกคน ซึ่งมีความหลากหลายครอบคลุมทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา ทุกพื้นที่ โดยไม่มีการจำแนกสถานภาพทางสังคม (วรรัตน์ อภินันท์กุล, online)

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนจะไม่มีหลักสูตรไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่มีการลงทะเบียน ไม่มีการวัดผลประเมินผล ตลอดจนไม่มีการให้วุฒิบัตร ผู้เรียนกำหนดขึ้นตามความต้องการของตนเอง การศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีความหมายเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่ผู้จัดฯ ขึ้น เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ในสังคมและการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเป็นการศึกษาตามความต้องการ ความสมัครใจ และความพอใจของผู้เรียน(คมกฤษ จันทร์ขจร, 2551 : 17)

1.2 รูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาเพื่อทุกคนในสังคม ที่เน้นความเสมอภาค โอกาส และสิทธิทางการศึกษาที่เท่าเทียมกัน การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคล ที่เกิดจากการที่บุคคลเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพการณ์ในวิถีชีวิต อันได้แก่ การเรียนรู้ตามสถานการณ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ตามสภาพจริง ตามรายละเอียดดังนี้

1.2.1 การเรียนรู้ตามสถานการณ์ (Situating Learning) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากกระบวนการทางสังคมการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ที่ไม่ใช่เพียงแค่ความสัมพันธ์กับกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเท่านั้น แต่หมายถึงความสัมพันธ์กับสังคมชุมชนโดยรวม จากการศึกษาที่บุคคลเข้าไปเป็นผู้ที่มีส่วนร่วม เป็นสมาชิกในชุมชน ซึ่งการเรียนรู้บางครั้งก็เกิดขึ้นได้โดยไม่ตั้งใจ

1.2.2 การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดกระบวนการกลุ่ม เกิดการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา การระดมพลังสมอง โดยใช้เทคนิคต่างๆ

1.2.3 การเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บรรลุผลนั้นต้องคำนึงถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของผู้เรียน เนื้อหาที่หยิบยกขึ้นมาเรียนควรเป็นเรื่องที่ผู้เรียนอยากเรียน

1.2.4 การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed Learning) ความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญเป็นกระบวนการที่บุคคลใช้ในการสร้างความต้องการในการเรียนรู้ การตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ การทำกิจกรรมเพื่อค้นหาความรู้ เช่น การค้นคว้าเอกสาร การพบปะผู้คน การเลือก และกำหนดแผนการเรียนรู้ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นด้วยตนเอง

1.3 ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ได้ระบุคำว่าการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นรูปแบบการศึกษาอย่างเป็นทางการรูปแบบหนึ่งในกฎหมายแม่บทเพื่อการศึกษาของชาติ เพื่อเป็นการอธิบายถึงลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตามอัธยาศัยซึ่งมีผู้ให้ความหมายในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1.3.1 ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย บริบทของการศึกษาตามอัธยาศัยมีลักษณะที่มีหลากหลายรูปแบบและใช้วิธีการที่ไม่เป็นทางการ โดยเป็นรูปแบบหนึ่งของการศึกษาที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง เป็นการจัดสภาพเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต

ด้วยการอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรม การมีปฏิสัมพันธ์ การต่อรอง การสื่อความหมายและการเคารพ ในความคิดซึ่งกันและกัน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระบบอื่นๆ ที่ไม่จำเป็นต้องมีหลักสูตร ไม่มีเวลา เรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนและไม่มีการสอนรวมทั้งไม่มีการรับประกาศนียบัตร โดยมีหรือไม่มีสถานที่ที่แน่นอนสำหรับการเรียนก็ได้ เน้นจัดกิจกรรมที่เป็นกระบวนการเพื่อให้ บุคคลได้รับทั้งความรู้และการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ และความหมายจากปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เฉพาะ โดยเรียนได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา และทุกสถานการณ์

1.3.2 ลักษณะของการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ การเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์มีลักษณะ ของกระบวนการที่ไม่มีรูปแบบที่จะอธิบายได้ชัดเจน (Non form) ไม่สามารถจับต้องหรือ มองเห็น เหมือนการศึกษาในระบบที่มีโรงเรียนเป็นตัวแทนแต่ก็รู้ว่ามีอยู่ โดยเกิดขึ้นตามสถานการณ์ ตาม สภาพแวดล้อมหรือตามวิถี มีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ที่มนุษย์ได้รับการถ่ายทอด และสั่งสมความรู้ ทักษะ เจตคติความคิด จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อมตลอด ชีวิต ที่การประเมินขึ้นอยู่กับผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนอาจไม่รู้ตัว แต่ผลการเรียนสั่งสมได้ จนมีการ นำไปใช้จึงจะเกิดการเรียนรู้ขึ้น เกิดขึ้นในทุกช่วงวัยต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพราะเป็นการศึกษาที่เป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการในการดำรงชีวิต บุคคลทุกคนจึงสามารถเข้าออก และสัมผัส การศึกษาตามอรรถศาสตร์ได้ตลอดชั่วชีวิต (คมกฤษ จันทรจักร, 2551 : 30-32 อ้างอิงจาก ทองอยู่ แก้ว ไทระ 2544 : 39 - 40)

2. การศึกษาในศาสนาอิสลาม

การศึกษาของอิสลามเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาในรูปแบบที่ หลากหลายและครอบคลุมในทุกรูปแบบวิธีการ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนโดยตรง การถ่ายทอด ความรู้ การชี้แนะ การอบรม การขัดเกลา การปลูกฝังบ่มนิสัย การสร้างและพัฒนาบุคลิกภาพและ ศักยภาพของมนุษย์หรือการเรียนรู้สู่การเป็นมนุษย์ที่มีความรู้ มีความศรัทธา มีคุณธรรม จริยธรรมที่ พึงประสงค์ในอิสลาม สามารถทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นบ่าวที่ภักดีต่ออัลเลาะห์ เป็นตัวแทนของ พระองค์บนหน้าแผ่นดินนี้ได้อย่างสมบูรณ์ เพื่อตอบสนองเป้าหมายของพระเจ้าในการสร้าง มนุษย์มาบนโลกนี้ (อับบรอฮิม อาลฮูเซน, 2552 : 33)

ชาวมุสลิมได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุตรหลานให้มีความรู้และสามารถ ปฏิบัติตนตามหลักการศาสนาอิสลาม เพื่อให้บุตรหลานของตนได้มีโอกาสเรียนรู้ มีวิถี การดำรงชีวิต และมีบุคลิกภาพตามหลักการศาสนาอิสลาม ให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ และ ทักษะเพียงพอที่จะดำรงตนเป็นคนดี มีคุณธรรม และมีหน้าที่การงานที่ดี มีรายได้เพียงพอต่อ การดำรงชีวิตในสภาพสังคมปัจจุบัน ด้วยความจำเป็นของชาวมุสลิมที่ต้องแสวงหาความรู้และ

ดำรงชีวิตตามหลักการของศาสนาอิสลามดังกล่าว ส่งผลให้การจัดการศึกษาที่สอดคล้องตามหลักการศาสนาอิสลามจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชนทุกเพศทุกวัย และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสถานศึกษาที่มีการสอนศาสนาอิสลามรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ (นินาวาลย์ ปานากาเซ็ง แมงกาจิ, 2551 : 145) โดยการจัดการศึกษาตามหลักการศาสนาอิสลาม ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยึดมั่น ศรัทธา และยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นหลัก โดยที่กลุ่มคนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ต้องดำเนินการบทบาทหน้าที่ของศาสนาอิสลามตามที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลฯ) เพื่อให้สามารถบริหารจัดการสถานศึกษาให้มีบรรยากาศของความเป็นอิสลามอยู่ในทุกกระบวนการอย่างเป็นรูปธรรม (นินาวาลย์ ปานากาเซ็ง แมงกาจิ, 2551 : 75, อ้างอิงจาก Langguglung, 1981; Sheikh, 1988)

2.1 ระบบการศึกษาในศาสนาอิสลาม ในระบบการศึกษาในศาสนาอิสลาม ที่อยู่ในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถแบ่งได้ดังนี้คือ

2.1.1 ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) เป็นศูนย์กลางพัฒนาเยาวชนวัยประถมศึกษา (6-12 ปี) โดยในชุมชนมุสลิมจะมีมัสยิด ซึ่งนอกจากจะเป็นที่ประกอบศาสนกิจแล้วยังเป็นศูนย์รวมในการพัฒนาองค์ความรู้ทางศาสนาแก่ชุมชน เพื่อพัฒนาจิตใจสมาชิกในชุมชน ทั้งด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในชุมชน ครูผู้สอนจะเป็นโต๊ะอิหม่าม หรือครูที่เป็นอาสาสมัครจากชุมชนเอง หรือนักเรียนอยู่ในสถาบันศึกษาปอเนาะในบริเวณใกล้เคียงมาสอน

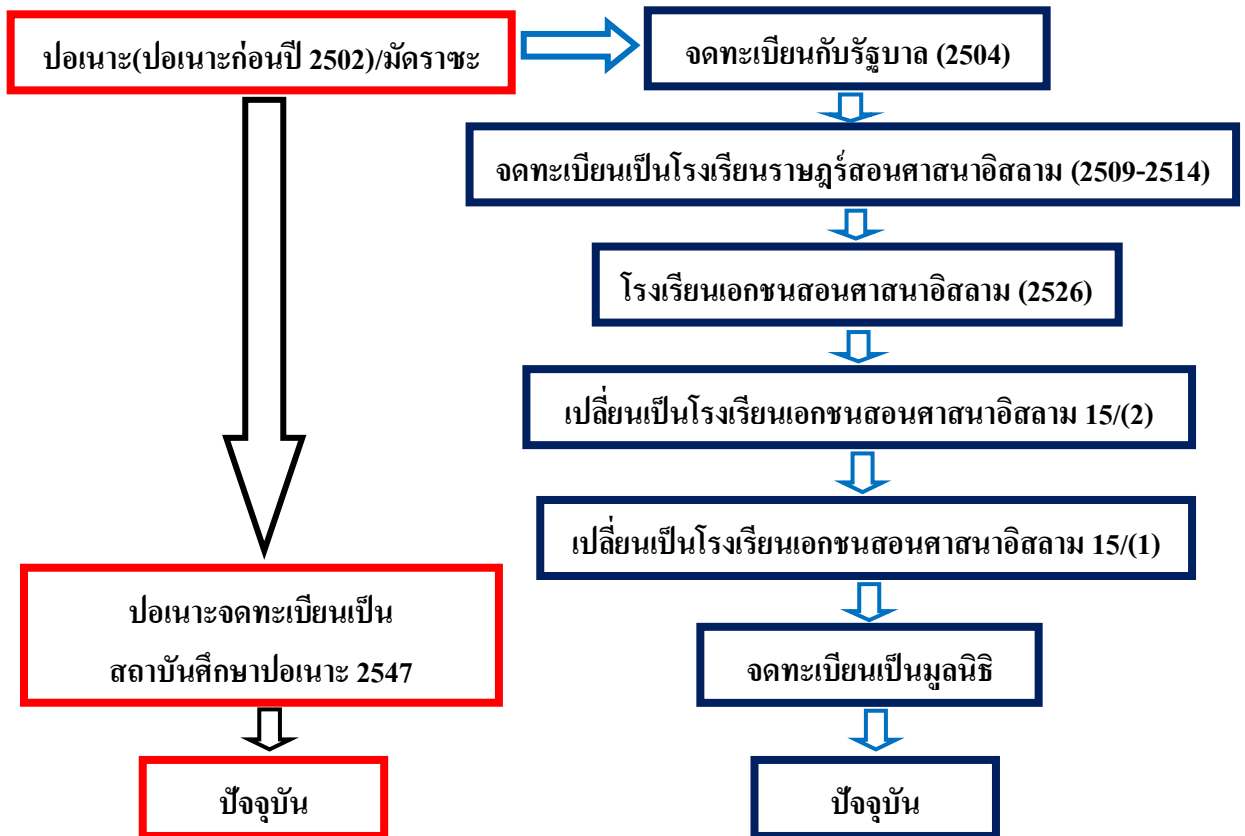
การจัดการหลักสูตรการเรียนรู้อำหรับเยาวชนมุสลิม และการใช้หลักสูตรอิสลามศึกษาฟัรฎูอินประจำมัสยิดในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส มีหลักการสำคัญคือ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้และความเข้าใจในหลักการศึกษาอิสลามตอนต้นภาคบังคับ (ฟัรฎูอิน) ของศาสนาอิสลาม เพื่อปฏิบัติศาสนกิจ และยึดมั่นในหลักการศาสนาในการประกอบศาสนกิจและการดำรงชีวิตประจำวัน ที่ตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น ให้ผู้เรียนเป็นมุสลิมที่ดีและเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว สังคมและประเทศชาติ เป็นพื้นฐานเรียนต่อในระดับสูงได้ (บรรจง ฟารูงสาบ, 2550 : 27) ใช้เวลาเรียน 3 ปี คือ **ช่วงชั้นที่ 1** อิสลามศึกษาตอนต้น 3 ปี (ปีที่ 1-3) และ**ช่วงชั้นที่ 2** อิสลามศึกษาตอนต้น 3 ปี (ปีที่ 4-6)

2.1.2 สถาบันศึกษาปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ระบบการศึกษาในรูปแบบทั้งสองดังกล่าวมีวิวัฒนาการที่เริ่มต้นมาจากการศึกษาในปอเนาะ ซึ่งเป็นแบบการศึกษาศาสนาอิสลามในแบบดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ต่อมาทางรัฐบาลได้เข้าไปพัฒนาการเปลี่ยนแปลงปอเนาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500

ในการศึกษาของอิบราฮีม ณรงค์รักษาเขตและนุมาน หะยีมะแซ (2553 : 36,98,133) พบว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามพัฒนามาจากสถาบันการศึกษาแบบมัคดราซะซึ่งเป็นระบบการศึกษาแบบโรงเรียนที่มีการจัดชั้นเรียนและเน้นสาระการเรียนรู้แบบอิสลามตามลำดับชั้น ซึ่งการศึกษาในระบบนี้เริ่มเติบโตมาตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 2470 อย่างไรก็ตามยังมีปอเนาะแนวมัคดราซะบางโรงที่ไม่ยอมรับหลักสูตรควบคุมและคงสภาพความเป็นระบบมัคดราซะเอาไว้ โดยในกฎหมายสถานศึกษาโรงเรียนประเภทนี้ก็คือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่สอนศาสนาเพียงอย่างเดียว ซึ่งสามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงได้ตามภาพที่ 3-2 ดังนี้ คือ

ภาพที่ 3-2 วิวัฒนาการสถาบันศึกษาปอเนาะ มัคดราซะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ที่มา : ปรับปรุงมาจาก อิบบรอเฮง อาลสุเซน, 2552 : 198

การเปลี่ยนแปลงปอเนาะเกิดขึ้น 2 ครั้งใหญ่ๆ ดังนี้คือ การเปลี่ยนแปลงครั้งที่ 1 คือการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มต้นตั้งแต่ปี 2504 ถึงปี 2514 ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปอเนาะได้จดทะเบียนกับภาครัฐและทางรัฐบาลได้เข้าไปส่งเสริมสนับสนุน จนในที่สุดปอเนาะเหล่านี้ก็ได้จดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ในปี พ.ศ. 2504 ถึงปี พ.ศ. 2514 และต่อมาโรงเรียนที่ได้

จดทะเบียนเป็นโรงเรียนราษฎร์เหล่านี้ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในปี พ.ศ. 2526 ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยว่าด้วยโรงเรียนเอกชนปี พ.ศ. 2525 และต่อมาก็เปลี่ยนมาเป็นโรงเรียน 15(2) และ 15(1) ตามลำดับ และในปัจจุบันโรงเรียนดังกล่าวบางส่วนก็จดทะเบียนเป็นมูลนิธิ ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล 100 เปอร์เซ็นต์

การเปลี่ยนแปลงปอเนาะตั้งแต่ต้นภายใต้การอุดหนุนของรัฐบาลนั้น ชาวมุสลิมในพื้นที่ส่วนหนึ่งเห็นว่าเป็นเสมือนกับการเข้าโจมตีสถาบันทางศาสนาอิสลามโดยตรง ที่นำไปสู่ความตกต่ำทางศาสนาและเป็นภัยคุกคามที่สำคัญต่อชุมชนมุสลิม ขณะที่เมื่อมีชาวมุสลิม กลุ่มหนึ่งส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมากขึ้น แต่กลุ่มของผู้ปกครอง อีกส่วนหนึ่งกลับเห็นว่าจำเป็นต้องส่งบุตรหลานออกไปเรียนศาสนาที่เข้มข้นในต่างประเทศมากขึ้น แทนเช่นกัน และเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงปอเนาะดังกล่าวทำให้คุณภาพการเรียนทางศาสนาตกลง และขณะเดียวกันการเรียนทางสามัญก็ไม่ได้คุณภาพตามมาตรฐานของชาติ จนในเวลาต่อมารัฐบาล ต้องให้โต้วาทีพิเศษแก่เยาวชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษา (Wan Kadir Bin Je Man, 1987 : 238) ขณะเดียวกันการที่รัฐไทยใช้ความพยายามใดๆ ที่จะเข้าไปพัฒนา พื้นที่ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดนั้น ในมุมมองของชาวมุสลิมในพื้นที่ส่วนหนึ่งกลับเห็นไปว่าเป็นการ พยายามเข้าแทรกแซงของเจ้าอาณานิคมที่เป็นภัยคุกคามต่ออัตลักษณ์และคุณค่าทางสังคมและ วัฒนธรรมของตนเอง (Wan Kadir Bin Je Man, 1987 : 237 citing Pitsuwan 1982 : 167-168)

การเปลี่ยนแปลงครั้งที่ 2 คือการจดทะเบียนปอเนาะกับภาครัฐในปี พ.ศ. 2547 และได้เรียกปอเนาะดังกล่าวนี้ว่า สถาบันศึกษาปอเนาะตาม พ.ร.บ. สถาบันศึกษาปอเนาะปี พ.ศ. 2547 (อิบบรอเฮง อาลฮูเซน, 2552 : 198)

2.1.2.1 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนั้นพัฒนามาจาก ปอเนาะแนว มัธยม (Madrasa) ทั้งนี้เพราะปอเนาะแนวดังกล่าวเป็นระบบโรงเรียนอยู่แล้ว ทำให้การปรับสู่ระบบ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจึงไม่มีอุปสรรคมากนัก (อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขตและ นูมาน หะยีมะแซ, 2553 : 131) สำหรับความเปลี่ยนแปลงสำคัญของปอเนาะที่นำไปสู่การเป็น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบัน เริ่มจากในสมัยรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการปรับปรุงส่งเสริมปอเนาะ ในภาคศึกษา 2 พ.ศ. 2504 เพื่อการจดทะเบียนปอเนาะ และต่อมาในระหว่างปี พ.ศ. 2508 – พ.ศ. 2511 มี โครงการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เพื่อให้ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้ว ได้ปรับปรุงเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ เพื่อมุ่งใจให้ ปอเนาะอื่นๆ ปรับปรุงเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามด้วย รวมถึงพัฒนาการศึกษาของ

เยาวชนที่ศึกษาอยู่ในปอเนาะให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นการเพิ่มกำลังคนที่มีความรู้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการปกครอง และเพื่อแสดงเจตนาดีของรัฐบาลในการที่จะช่วยจัดการศึกษาโดยถูกวิธีและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในปี พ.ศ. 2518 ได้มีการปรับปรุงพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2497 อีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2518 ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 จึงได้เปลี่ยนชื่อ พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์เป็น พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ซึ่งใช้มาจนถึงปัจจุบันนี้ ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ในปี พ.ศ. 2526

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจัดเป็นโรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1) โรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15(1) เป็นโรงเรียนที่สอนวิชาศาสนาควบคู่กับวิชาสามัญ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และทางราชการอุดหนุนงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายรายหัว 100 เปอร์เซ็นต์

2) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ตามมาตรา 15(2) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ซึ่งส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนทางอิสลามศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการและอีกส่วนหนึ่งจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการควบคู่ไปด้วย แล้วแต่สภาพความพร้อมทั้งบุคลากรและระบบการจัดการเรียนรู้อย่างไม่เข้าเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการที่จะยกระดับสู่การเป็นโรงเรียนตามมาตรา 15 (1) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525

หน้าที่ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามกำเนิดมาโดยพื้นฐานทางศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ มีความเกี่ยวพันไปถึงวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมมาโดยตลอด เพราะฉะนั้นการทำหน้าที่ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจึงประกอบด้วยการทำหน้าที่ทางศาสนาควบคู่กันไปกับหน้าที่ทางการศึกษาในเวลาเดียวกัน

กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาของเด็กไทยมุสลิมให้สูงขึ้น โดยได้จัดโครงการอุดหนุนส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาสามัญ วิชาศาสนาและวิชาชีพให้ได้ผลดี เพื่อเร่งรัดพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสร้างเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐกับประชาชน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดคุณลักษณะของโรงเรียนที่สามารถเข้าร่วม

โครงการนี้ ซึ่งมีปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็น 4 ด้าน คือ มีการบริหารจัดการได้ดี มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และดำเนินกิจการโรงเรียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรที่ได้รับการอนุมัติอย่างเต็มเวลา มีครูเพียงพอเหมาะสมกับจำนวนนักเรียน และมีอาคารสถานที่วัสดุอุปกรณ์ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการยังได้วางนโยบายในการพัฒนาและอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเร่งพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนทั้ง 3 สายวิชา คือ วิชาศาสนา วิชาสามัญ และวิชาชีพ ให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ โดยเร่งปรับปรุงหลักสูตรวิชาศาสนาและสามัญ เพื่อลดจำนวนชั่วโมงเรียนให้น้อยลง มีการบูรณาการวิชาศาสนาและสามัญเข้าด้วยกัน ปรับปรุงหลักสูตรและเนื้อหาวิชาศาสนาให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับการเรียนวิชาศาสนาในโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐ และให้สามารถเทียบโอนผลการเรียนได้ เร่งส่งเสริมและสนับสนุนให้โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจัดการเรียนการสอนระยะสั้นที่เหมาะสมและสนองความต้องการของชุมชน และให้ผู้เรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพอิสระได้

เมื่อมีการแปรสภาพโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันแล้ว รัฐบาลเป็นกลไกสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีเยาวชนในท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นมีส่วนในการเรียนรู้การศึกษาแผนใหม่ ภายใต้ระบบโรงเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษา รวมทั้งมีการรับรองผลเพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ การศึกษาในบทบาทเช่นนี้เป็นการผลักดันให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญต่อการเรียนในระบบโรงเรียนมากยิ่งขึ้นกว่าในสังคมยุคก่อนหน้านี้ เยาวชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญและนิยมเข้ารับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เพราะมีการปรับปรุงการเรียนวิชาศาสนาอิสลามตามคำเรียกร้องของท้องถิ่น (ซิดดิก อาลี, 2554 : 249-253)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา จะต้องจัดบูรณาการกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรอิสลามศึกษาจัดระดับการศึกษาเป็น 3 ระดับคือ 1) ระดับอิสลามศึกษาตอนต้น (อิตติดาอียะฮฺ) ปีที่ 1-6 2) ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง(มุดะวัสลิฎะฮฺ) ปีที่ 7-9 และ 3) ระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย (ฆานาวียะฮฺ) ปีที่ 10-12

ในการจัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ หากเปรียบเทียบกลุ่มสาระการเรียนรู้ การสอนวิชาสามัญ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งประกอบด้วย 8 กลุ่มสาระดังนี้คือ 1) ภาษาไทย 2) คณิตศาสตร์ 3) วิทยาศาสตร์ 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

5) สุขศึกษาและพลศึกษา 6) ศิลปะ 7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี และ 8) ภาษาต่างประเทศ ส่วนในกลุ่มสาระการเรียนรู้การสอนวิทยาศาสตร์ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 ประกอบด้วย 3 กลุ่มดังนี้

1) **กลุ่มสาระศาสนาอิสลาม** ประกอบด้วย 1) อัลกุรอานและตัฟซีร์ (อัลกุรอานและอรรถาธิบายอัลกุรอาน) 2) อัลหะดีษ (วจนะของท่านศาสดา) 3) อัลฟิกฮฺ (ศาสนบัญญัติ) และ 4) อัลอะกีดะฮฺ (หลักศรัทธา)

2) **กลุ่มสาระสังคมศึกษาและจริยธรรม** ประกอบด้วย 1) อัลตารีค (ประวัติศาสตร์อิสลาม) และ 2) อัลอัคลาก(จริยธรรม)

3) **กลุ่มสาระภาษา** ประกอบด้วย 1) ภาษาอาหรับ และ 2) ภาษามลายู การบริหารและการดำเนินการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบันเป็นไปอย่างมีระบบ บุคคลากรได้รับการพัฒนาอบรม อาคารสถานที่มั่นคงถาวรในด้านหลักสูตรได้นำเอาหลักสูตรสามัญศึกษามาใช้อย่างเต็มรูปแบบ ทำให้การพัฒนาโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนผสมผสานตามระบบการศึกษาสมัยใหม่ โดยสอนทั้งวิชาสามัญและศาสนา มีข้าราชการครูเข้าไปช่วยสอน รวมถึงมีการรับรองคุณวุฒิเพื่อนำไปใช้ศึกษาต่อในขั้นสูงขึ้นไป แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามมาตรา 15(1) และมาตรา 15(2) ส่วนใหญ่อยู่ในระดับควรปรับปรุงอย่างเร่งด่วนในทุกคุณภาพ(ซิดดิก อาลี, 2554 : 261, อ้างถึง นาวาลย์ ปานากาเซ็ง, 2544 : บทคัดย่อ)

2.1.2.2 สถาบันศึกษาปอเนาะ

ปอเนาะ เป็นคำที่เพี้ยนมาจาก ปอนด็อก (Pondok) ในภาษาอาหรับ แปลว่ากระท่อม แต่โดยความหมายและความเข้าใจทางการศึกษาแล้วหมายถึง โรงเรียนที่สอนหนังสือและอบรมศาสนาอิสลามหรือ สถาบันที่ทำการสอนและเรียนศาสนาอิสลาม หรือ สถานที่อบรมสั่งสอนศาสนาอิสลามของชาวไทยมุสลิม เพื่อให้มีความรู้ทางศาสนา สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ ให้รู้จักบำเพ็ญกิจประจำวัน การประกอบพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา ให้รู้จักกฎหมายที่ศาสนาได้บัญญัติขึ้นแล้วนำไปปฏิบัติได้ (มุลนิชเล็ก - ประไพ วิริยะพันธ์, online) สำหรับสำนักสอนศาสนาอิสลามที่ให้บริการที่พักนี้มีมาตั้งแต่ยุคแรกของอิสลาม เพราะนักศึกษาในอดีตจะเดินทางไกลและพักแรมเป็นปีเพื่อเล่าเรียนกับปรมาจารย์ นอกจากนั้นปอเนาะอาจมีที่มาจากการศึกษาศาสนาอิสลามในตะวันออกกลางในซาอุดีอาระเบียและเยเมนแล้วจึงแพร่หลายเข้าสู่ทวีปเอเชีย เข้าสู่ประเทศไทยแห่งแรกที่ปัตตานี โดยรับผ่านทางมาเลเซียหรืออาจจะเข้ามาที่ปัตตานีก่อนมาเลเซีย ใน

ประเทศอาหรับสำนักสอนศาสนาแบบนี้เป็นที่รู้จักในนาม มัдрอสะหุ หรือมัคฺราซะ (โรงเรียน) หรือเฮซะหุ ถ้าเป็น โรงเรียนของชีอะหุ ปอเนาะที่ปัตตานีมีความสำคัญต่อชาวมุสลิมในภูมิภาคนี้มาก ชาวจามในเขมรและเวียตนามจะเรียกปัตตานีว่า กิบลัตที่สอง เนื่องจากเป็นสถานที่ที่พวกเขาส่งลูกหลานมาเรียนศาสนา

ปอเนาะเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศาสนาอิสลามที่ผู้เรียนต้องการความลึกซึ้งในศาสนาอิสลามเพียงด้านเดียว โดยไม่ใช้ระยะเวลาในการจบการศึกษา แต่จะเรียนไปเรื่อยๆจนกว่าผู้เรียนจะมีความรู้ที่ถูกต้องยอมรับจากทางปอเนาะและจากชุมชน ซึ่งความรู้ของศาสนาอิสลามนั้นมีความลึกซึ้งและมีความละเอียดอ่อนในแต่ละวิชา ปอเนาะเปรียบเสมือนโรงเรียนสอนให้เป็นผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม เพื่อออกไปเป็นผู้นำทางด้านศาสนาเป็นหลัก เช่น จบออกไปเป็นอิหม่าม เป็นครูสอนศาสนา เป็นผู้นำในพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นผู้ตักเตือนให้สติแก่สังคมมุสลิม (ความสำคัญและวิวัฒนาการของสถาบันศึกษาปอเนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม, online) โดยในอดีตปอเนาะเป็นระบบที่ให้การศึกษาริเริ่มในรูปแบบหลวมๆ และไม่มีโครงสร้าง สภาพทั่วไปของปอเนาะในไทยคล้ายกับโรงเรียนสอนศาสนาแบบดั้งเดิมในอินโดนีเซียภายหลังจากการได้รับเอกราช ที่ในมิติหนึ่งจำเป็นต้องตอบสนองต่อความท้าทายต่อความทันสมัยในยุคของการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง รวมทั้งนโยบายในการพัฒนาประเทศ ซึ่งต่อมารัฐบาลอินโดนีเซียได้เข้าไปปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนดังกล่าวให้ทันสมัยแทนแบบดั้งเดิมขณะที่โรงเรียนบางส่วนยังพยายามรักษาเอกลักษณ์และค่านิยมดั้งเดิมไว้ (Hasan Mardman, 2011 : 38-39)

ในอดีตการเรียนการสอนในปอเนาะดำเนินการโดยโต๊ะครู ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ทางศาสนา การเปิดปอเนาะถือเป็นวิชายาแทน ไม่เก็บค่าเล่าเรียน โต๊ะครูมีรายได้จากการบริจาค (ศอดะเกาะหุ) หรือชะกาต วิชาที่สอนในปอเนาะได้แก่ การสอนภาคศรัทธา (เตอาฮีด) ภาคปฏิบัติ (ฟิเกหุ) ซึ่งรวมถึงศาสตร์มรดกและครอบครัว (พะรออิฎ) ภาคจริยธรรม (อัคลาถ) ภาคประวัติศาสตร์ (ตาริค) การอ่านอัลกุรอาน และการปฏิบัติตนที่ถูกต้องตามหลักศาสนา สอนเป็นภาษามลายูและภาษาอาหรับ ระยะเวลาในการเรียนของแต่ละคนไม่เท่ากัน ขึ้นกับความสมัครใจส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 2-6 ปี แต่ก็มีผู้ศึกษาจนถึง 10-15 ปี การเรียกชื่อปอเนาะมักเรียกตามชื่อหมู่บ้าน สถานที่ตั้งอาจเป็นของโต๊ะครู หรือจากการบริจาคของชาวบ้านที่ศรัทธาต่อโต๊ะครูผู้นั้นก็ได้ โดยมีโต๊ะครูปฏิบัติหน้าที่เป็นทั้งผู้บริหาร ผู้จัดการและผู้สอน การจัดการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะไม่มีชั้นเรียน ไม่มีการวัดและประเมินผลที่เป็นระบบ การจัดการศึกษาวางอยู่บนพื้นฐานแห่งหลักคำสอนศาสนาที่ได้กำชับให้ผู้มีความรู้จำเป็นต้องสอนและเผยแผ่อิสลาม

ในปัจจุบันปอเนาะได้พัฒนากลายเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาที่มีทั้งภาคสามัญและภาคศาสนา นักเรียนส่วนน้อยเท่านั้นที่พักอยู่ในหอพัก ปอเนาะแบบเดิมมีเหลืออยู่ไม่มาก และทางรัฐบาลก็ได้มีกฎหมายเข้มงวดในเรื่องใบอนุญาตเปิดปอเนาะ เนื่องจากสถานการณ์ภาคใต้ ที่มีพวกแบ่งแยกดินแดนเอาปอเนาะเป็นฐานในการปลุกระดม

หลังเหตุการณ์ปล้นปืน 4 มกราคม พ.ศ. 2547 ปอเนาะถูกมองในแง่ลบ ทางรัฐพยายามจัดให้มีการจดทะเบียนปอเนาะ โดยเมื่อ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ เพื่อให้ปอเนาะมาจดทะเบียนให้ถูกต้องตามกฎหมาย ปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วนี้จะเรียกว่าสถาบันศึกษาปอเนาะ (Pondok Institute) ไม่ใช่โรงเรียนปอเนาะ โดยในเดือน กรกฎาคม 2547 มีปอเนาะจดทะเบียนทั้งหมด 249 แห่ง แยกเป็นจังหวัดปัตตานี 150 แห่ง ยะลา 53 แห่ง และนราธิวาส 46 แห่ง และใน พ.ศ. 2550 ปรากฏว่ามีปอเนาะจดทะเบียนเป็น “สถาบันศึกษาปอเนาะ” ทั้งหมด 317 แห่ง (ปอเนาะ-วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี, online) การจดทะเบียนปอเนาะกับภาครัฐในปี พ.ศ. 2547 นี้ได้เรียกปอเนาะนี้ว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ” ตาม พ.ร.บ. สถาบันศึกษาปอเนาะปี พ.ศ. 2547 แต่อย่างไรก็ตามยังมีปอเนาะอีกจำนวนหนึ่งที่ปฏิเสธการจดทะเบียน ซึ่งโศกเศร้าของปอเนาะเหล่านี้ให้เหตุผลคล้ายกันว่าปอเนาะเป็นสถาบันที่เน้นการเรียนรู้อิสลาม หากเข้ามาใกล้ชิดกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้นก็จะทำให้ความเข้มแข็งของการศึกษาทางศาสนาอิสลามลดลง (Joseph Chinyong Liow, 2009 : 149)

สถานศึกษาปอเนาะถือได้ว่ามีบทบาทในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มานาน ซึ่ง อิบบรอเฮง อาลฮูเซน (2552 : 54-62) ได้สรุปบทบาทของปอเนาะเอาไว้ 6 ด้านดังนี้คือ

- 1) การเป็นแหล่งเรียนรู้ในวิชาการศาสนา ทั้งในระดับการเรียนรู้อิสลามขั้นพื้นฐาน และการเรียนรู้อิสลามในเชิงลึกหรือขั้นสูงในบางรายวิชา
- 2) การผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาและผู้เข้ารับใช้สังคม
- 3) การเป็นสถานที่อบรมศาสนา
- 4) การเป็นจุดศูนย์กลางในการชี้นำสังคม
- 5) การอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม
- 6) การมีบทบาทในทางด้านภาษา โดยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอนุรักษ์และเผยแพร่ภาษามลายูซึ่งมีภาษาเขียนที่ใช้อักษรญาวี ที่ใช้ในการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะ รวมทั้งการสอนภาษาอาหรับสำหรับชาวมุสลิมในการสื่อเพื่อเข้าใจอิสลาม

ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547 กำหนดว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ” หมายความว่า สถาบันสังคมของชุมชนอิสลามที่เสริมสร้างการเรียนรู้อิสลามและวัฒนธรรมอิสลาม เพื่อเสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้และ

ความประพฤติกี่ตั้งามในการดำรงชีพอย่างสันติสุขและมีความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ โดยในกรณีของผู้เรียนหากว่าผู้เรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นเด็กที่ต้องเข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545 โตะครูและผู้ปกครองต้องจัดให้เด็กได้เข้าเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ หรืออาจพัฒนาร่วมกับสถานศึกษาอื่นเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาวิชาสามัญในระดับที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ รวมทั้งสถาบันศึกษาปอเนาะอาจจะพัฒนาให้ผู้เรียนได้ฝึกอบรบวิชาชีพพร้อมกับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีอาชีพและสามารถดำรงชีพได้อย่างมีความสุข

ในปี พ.ศ. 2548 กระทรวงศึกษาธิการได้ระดมผู้รู้ด้านกิจการศาสนาอิสลามและได้รับการยอมรับนับถือในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้จัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะ จนได้รับการยอมรับ มีการแปลหลักสูตรเป็นภาษาไทย ภาษามลายูถิ่น (ยาวิ) และภาษาอาหรับ โดยเนื้อหาหลักๆของหลักสูตรคือมีการบรรยายวิชาที่สอนอย่างชัดเจน ส่วนตำราต่างๆและวิธีการเรียนการสอนยังเหมือนเดิม รวมทั้งมีการบรรจุวิชาสามัญและวิชาชีพเข้าไปด้วย ทำให้นักเรียนสามารถเรียนวิชาสามัญในหลักสูตรการเรียนนอกโรงเรียนได้ รวมทั้งมีการเรียนวิชาชีพทั้งด้านการช่าง หัตถกรรมและเกษตรกรรม และมีการพัฒนาผู้บริหารเพื่อให้การบริหารสถานศึกษามีคุณภาพมากขึ้น (โตะครูยอมรับหลักสูตรใหม่ปอเนาะ, online) โดยหลักสูตรที่ใช้สอนในปอเนาะมีทั้งวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาโดยตรงและวิชาภาษาอาหรับ ซึ่งประกอบด้วยวิชาดังต่อไปนี้(อิบรอเฮง อาลฮูเซน, 2552 : 102)

- 1) อัล-กุรอาน
- 2) อัล-หะดีษ (สุนนะฮฺ) (วจนะของท่านศาสดา)
- 3) หลักศรัทธา (เตาฮีด)
- 4) ศาสนบัญญัติหรือนิติศาสตร์อิสลาม (ฟิกฮ.)
- 5) จริยธรรม (อัคลาฎ)
- 6) หลักไวยากรณ์ภาษาอาหรับ (นะฮฺ)
- 7) วากยสัมพันธ์ (เศาะรอฟ)
- 8) อรรถาธิบายอัลกุรอาน (ตัฟซีร์)
- 9) หลักการอ่านอัลกุรอาน (ตัจญวีด)
- 10) หลักการอรรถาธิบายอัลกุรอาน (อุศูลตัฟซีร์)
- 11) หลักการวจนะ (อุศูลหะดีษ)
- 12) นิติศาสตร์มูลฐาน (อุศูลฟิกฮ.)
- 13) การแบ่งมรดก (อัลฟารออิฎ)

14) ศาสนประวัติ (ตารีค)

15) สำนักโวหาร (อัลบะลาฆะฮะฮ)

16) ตรรกวิทยา (มันติก)

สำหรับวิธีการเรียนการสอนในปอเนาะผู้สอนจะใช้ด้วยวิธีการอธิบายเนื้อหาต่างๆ ส่วนผู้เรียนก็จะทำการจดบันทึกสาระข้อมูลต่างๆที่ได้รับฟังมา โดยส่วนมากนักเรียนจะจดบันทึกในหนังสือของแต่ละวิชาและจะมีห้องในบางรายวิชา เช่นหลักไวยากรณ์อาหรับ หลักการศรัทธา นิติศาสตร์อิสลาม เป็นต้น

สำหรับการวัดผลก็คือ ผู้สอนจะใช้วิธีการถามหรือให้นักเรียนบรรยายในบางครั้ง ส่วนวิชาที่ต้องใช้การท่องก็ให้นักเรียนมาอ่านต่อหน้าผู้สอนหรือผู้ช่วยสอนโดยไม่ต้องดูหนังสือ และสำหรับวิชาที่ต้องใช้ความถูกต้องในการอ่าน เช่นวิชา หลักการอ่านอัลกุรอาน (ตัจญวีด) ก็ให้นักเรียนอ่านต่อหน้าผู้สอน

2.1.2.3 สถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ

การส่งเสริมการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพและความสมบูรณ์ของสถาบันศึกษาปอเนาะเอง ทั้งทางด้านกายภาพ วิชาการและวิชาชีพ ซึ่งจะเป็นต้นแบบในการพัฒนาปอเนาะอื่นๆ ต่อไป เป็นการดำเนินการเพื่อเสริมในสิ่งที่สถาบันศึกษาปอเนาะมีอยู่แล้ว เช่น เพิ่มหลักการบริหารจัดการและการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เป็นต้น แต่ไม่ใช่ต้นแบบของการเข้าไปควบคุมของรัฐหรือการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนการสอนของสถาบันศึกษาปอเนาะ โดยเป็นการสร้างความทันสมัยให้กับปอเนาะจากเดิมที่เป็นเพียงสถาบันสร้างคนให้มีจริยธรรมเพราะเน้นการเรียนศาสนาเท่านั้น แต่ในมิติใหม่นอกจากจะเน้นให้ผู้เรียนมีจริยธรรมตามหลักของศาสนาแล้ว จะต้องเรียนรู้ในเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น เรื่องอาชีพ เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพที่ถูกต้อง เป็นไปตามหลักวิชาการ (ใช้ 15 ล้านพัฒนา 3 ปอเนาะต้นแบบ, online)

แนวทางในการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบประกอบด้วย 5 แนวทางดังนี้คือ(ปอเนาะดีต้นแบบ, online)

1) การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานด้านกายภาพ เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เอื้อต่อการเรียนรู้ อันจะทำให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพ เช่น การปรับปรุงอาคารที่พักอาศัย(ปอเนาะ) ห้องเรียน ห้องสมุด ศูนย์สื่อเทคโนโลยีและภูมิทัศน์ เป็นต้น

2) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนและพัฒนาทางด้านวิชาการ เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ทั้งด้านศาสนา สามัญและวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาวิชาศาสนา ระดับต้น ระดับกลางและระดับสูงตามแนวทางอัลกุรอาน การศึกษาวิชาสามัญตามหลักสูตร

การศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้สามารถเทียบระดับเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไปได้ โดยหน่วยงาน กศน. ร่วมดำเนินการ และการศึกษาวิชาชีพตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน รวมทั้ง สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โดยให้สถาบันการอาชีวศึกษา วิทยาลัยชุมชน รวมทั้ง กศน. มีส่วนร่วม ดำเนินการ

3) จัดตั้งศูนย์เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เน้นพัฒนาให้มี คอมพิวเตอร์พร้อมเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นศูนย์เพื่อการเรียนการสอน มีห้องสมุดที่ทันสมัยที่พร้อม ให้ชุมชนเข้ามาร่วมใช้ได้เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาวิชาชีพ

4) จัดให้มีการพัฒนาบุคลากร ครูและผู้บริหาร โดยจัดให้มีการอบรมบุคลากร ครู ผู้ช่วยครู (อุสตาซ) โต้ะครู หรือบาบอ ให้มีความรู้ในการบริหารจัดการ สมัยใหม่ สามารถพัฒนาการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ

5) การจัดเครือข่ายโรงเรียนหรือสถานศึกษา ให้มีการพัฒนา สถาบันศึกษาปอเนาะร่วมกับโรงเรียนใกล้เคียง ในลักษณะของโรงเรียนคู่พัฒนารวมทั้งการขอ ความร่วมมือจากสถานศึกษาอื่นและองค์กรชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายผู้ประกอบการ ชุมชน ท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรศาสนาและภาคเอกชนเพื่อความร่วมมือและ ระดมสรรพกำลังในการจัดการศึกษา

3. ปอเนาะในกลุ่มประเทศอาเซียน

3.1 การศึกษาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศในกลุ่มอาเซียนเป็นที่พำนักของมุสลิมที่เป็นกลุ่มก้อนมากกว่า 260 ล้านคน ที่ถือว่าเป็นกลุ่มชาวมุสลิมขนาดใหญ่ที่สุดในโลก การขยายตัวของอิสลามในแถบนี้ซึ่งเริ่มต้นในคริสต์ศตวรรษที่ 14 มาจนกระทั่งปัจจุบัน เป็นไปอย่างสันติค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการขยายตัวของอิสลามในแถบนี้ ก็คือ การเผยแพร่ศาสนาที่เน้นระบบการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ มีการดัดแปลงให้เข้ากับพื้นที่ และ การปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ถึงแม้ว่ากระแสโลกในปัจจุบันซึ่งเป็นผลพวง ของความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดน ทำให้เป็นที่ยอมรับกันว่ามีเพียงระบบการศึกษาสมัยใหม่เท่านั้นที่สามารถรองรับภาระในการพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ในยุคนี้ได้ แต่สำหรับบริบทของมุสลิมแล้ว มีระบบการศึกษาทั้งแบบใหม่ในรูปของโรงเรียน เอกชนสอนศาสนา และระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมหรือแบบปอเนาะที่ยังคงดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

อิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้ทุกคนต้องใฝ่ศึกษาแสวงหา ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างสมดุลและต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังเช่น วจนะที่มักได้ยิน บ่อยครั้ง คือ การแสวงหาความรู้เป็นสิ่งบังคับเหนือมุสลิมทุกคน “จงศึกษาตั้งแต่อยู่ในเปลจนถึง หลุมฝังศพ” การศึกษาในทรรศนะอิสลามนั้นเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ครอบคลุมทุกมิติ

ทุกแง่มุมแห่งการดำเนินชีวิต ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ทักษะจากคนรุ่นหนึ่ง ไปอีกรุ่นหนึ่งเท่านั้น แต่รวมไปถึงการอบรม ขัดเกลาจิตใจ บ่มเพาะสติปัญญา ร่างกาย และจิตวิญญาณ ซึ่งถือได้ว่าเป็น “วิถีชีวิต” (Way of Life) (อับดุลสุโก ดินอะ, online)

การศึกษาในทัศนะของอิสลามเป็นการศึกษาแบบบูรณาการที่รวมวิชาสาขาต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีพัฒนาการทุกด้าน สิ่งเหล่านี้ได้ปรากฏให้เห็นในยุคแรก ของอิสลาม คำศัพท์ “วิชาศาสนาและวิชาสามัญ” ยังไม่ปรากฏเพราะทุกสาขาวิชาถูกรวมเข้าด้วยกัน ภายใต้วิชาศาสนา ที่เป็นเช่นนี้เพราะการศึกษาของชาวมุสลิมในยุคต้นของอิสลามมีเพียงระบบเดียว และหลักสูตรมีเพียงหลักสูตรเดียวเช่นกัน (มัสลัน มาหะมะ, online)

3.2 ปรัชญาการศึกษาและระบบการศึกษาอิสลาม

3.2.1 ปรัชญาการศึกษาอิสลาม อารยะธรรมตะวันตกกับอารยะธรรมมุสลิมมีความแตกต่างกัน ในทางประวัติศาสตร์ อารยะธรรมตะวันตกมีจุดเริ่มต้นจากนักปราชญ์กรีก ซึ่งพลโตได้นำเสนอทฤษฎีการศึกษาเป็นครั้งแรกในโลกตะวันตก ทฤษฎีทางการศึกษาเหล่านี้ปราศจากองค์ความรู้ที่ได้รับการประทานจากพระเจ้าเป็นการนำเสนอจากโดยหลักของเหตุผลเป็นสำคัญ แต่สำหรับอารยะธรรมอิสลาม ทุกๆ ทฤษฎีทางการศึกษาถูกวางรากฐานไว้บนหลักของความรู้ที่มาจาก การประทานของพระเจ้าและจากการใช้สติปัญญาของมนุษย์ในการตรึกตรอง ให้เหตุผล ฉะนั้น จุดมุ่งหมายของทฤษฎีทั้งหลายของการศึกษาอิสลามจะต้องไม่ประกอบด้วยเพียงการให้เหตุผลได้ ของมนุษย์เท่านั้น แต่จะต้องรวมไปถึงองค์ความรู้ที่ได้รับการประทานจากพระเจ้าด้วยการศึกษาใน ทัศนะของอิสลามนั้นแตกต่างจากแนวคิดของตะวันตก ดังที่ฮาลสตีท (Halstead, 2004 : 519) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาในความหมายของมุสลิมมีสาระสำคัญที่แตกต่างจากความหมายการศึกษาที่ได้ อธิบายไว้ในโลกตะวันตก ทั้งนี้ในความหมายทั่วไปตามภาษาอาหรับสามารถให้ความหมาย โดยทั่วไปได้สามคำ คือ การให้ความสำคัญกับความรู้ การเจริญเติบโตอย่างเต็มศักยภาพ และการ พัฒนามารยาทที่ดี การศึกษามีเป้าหมายในการสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีความเข้าใจอิสลาม และมีพฤติกรรมที่สวงามสอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม มีความรู้ที่ชัดเจนบท พื้นฐานของศรัทธา

การใช้ชีวิตของมุสลิมจะปราศจากการเชื่อมโยงกับหลักคำสอนของศาสนา ไม่ได้ ซึ่งเป็นความแตกต่างหนึ่งของการศึกษาในอิสลามกับแนวคิดการศึกษาของโลกเสรีนิยม โดย การศึกษาในอิสลามนั้นเป็นไปตามหลักบัญญัติแห่งศาสนา ที่เป็นความรับผิดชอบของทุกคน ในสังคมที่จะต้องจัดให้มีขึ้นสำหรับการยกระดับความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้การศึกษาต้องมีใช้เพียง ความพยายามถ่ายทอดองค์ความรู้จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง แต่จะต้องรวมไปถึงการดูแล พัฒนาการของแต่ละบุคคลให้เป็นไปอย่างเต็มศักยภาพ การขัดเกลาจิตใจ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะ

สร้างให้มนุษย์เป็นผู้ที่มีความรู้สำหรับการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้อย่างสงบสุข ภายใต้กรอบของการมีศรัทธามั่นในหลักคำสอนของศาสนา

ในโลกตะวันตกพบว่าเป้าหมายของการจัดการศึกษามีความหลากหลายและไม่เป็นเอกภาพโดยเป้าหมายที่เป็นที่รับรู้โดยทั่วไปคือ การศึกษามีเป้าหมายเพื่อการผลิตปัจเจกบุคคลและการเป็นพลเมืองที่ดี และโดยทั่วไปเป้าหมายสุดท้ายของการจัดการศึกษาคือ การได้มาซึ่งความสะดวกสบาย ความเจริญรุ่งเรือง และการมีความสุขในการใช้ชีวิตที่มีอยู่ แต่สำหรับในอิสลาม การศึกษาจะต้องมุ่งไปยังการผลิตปัจเจกบุคคลที่รู้จักพระเจ้าและมีศีลธรรม เป็นผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับหลักคำสอนที่ประทานมาจากพระเจ้า เป้าหมายการศึกษาในอิสลาม คือ การมุ่งพัฒนาปัจเจกบุคคลสู่การเป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญาและจิตใจ มีความศรัทธาที่มั่นคงในศาสนา เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่บนโลกนี้และในโลกหน้าได้อย่างมีความสุข เป้าหมายการศึกษาในอิสลามมิได้มีเพียงมิติของการอบรมสั่งสอนคนให้เป็นคนศรัทธา หรือการอบรมสั่งสอนในหลักศาสนกิจเท่านั้น แต่มุ่งสร้างพฤติกรรมของคนให้เกิดหลักปฏิบัติทั้งในมิติต่อตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม และต่อพระเจ้า

ในการประชุมการศึกษาของมุสลิม โลกครั้งแรก (First World Conference on Muslim Education) ณ นครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในระหว่างวันที่ 31 มีนาคม ถึง 8 เมษายน 1977 ในการประชุมดังกล่าวได้มีการจัดทำเป้าหมายการศึกษาเอาไว้ ดังนี้ “การศึกษาจะต้องมีเป้าหมายเพื่อการเจริญเติบโตที่มีคุณภาพทางบุคลิกภาพทั้งมวลของมนุษย์ โดยการฝึกฝนด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกละประสาทสัมผัส ดังนั้นการศึกษาจะต้องมุ่งเน้นความเจริญเติบโตของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านจิตวิญญาณ ด้านจินตนาการ ด้านร่างกาย ด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งในส่วนปัจเจกบุคคลและส่วนรวม และโน้มเน้นด้านต่างๆ เหล่านี้สู่ความดีและการบรรลุถึงความสมบูรณ์ เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาตั้งอยู่บนการมอบหมายโดยอิโรราบต่ออัลลอฮ์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนและมนุษยชาติ”

3.2.2 ระบบการศึกษาอิสลาม

ในปัจจุบันประเทศมุสลิมส่วนใหญ่มีระบบการศึกษาอยู่สองระบบที่ได้รับความนิยมอย่างมาก โดยทั้งสองระบบวางอยู่บนพื้นฐานปรัชญาที่ต่างกัน เป้าหมายทางการศึกษาจึงแตกต่างกันโดยปริยาย ระบบการศึกษาทั้งสองนี้คือ (มัสลิ้น มาหะมะ, online)

1) ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional System) หรืออาจเรียกว่า “ระบบการศึกษาศาสนา (Religious System)” การศึกษาในระบบนี้จะเน้นหนักในเรื่องศาสนา โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ด้วยความบริสุทธิ์ใจและนำศาสนามาเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิต และยอมรับว่าอะหฺยู(คำวิวรรณ์)เป็นแหล่งที่มาของสัจธรรม

2) ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System) ระบบการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาตะวันตกและปรัชญาในทางโลก (Secular) ที่แยกศาสนาออกจากการเมือง การศึกษาในระบบนี้จะไม่ยอมรับว่าอะหฺยู (คำวิวรรณ์) คือแหล่งที่มาของความรู้ แต่จะยอมรับความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่มาจากสมมุติฐานต่าง ๆ ที่ได้รับการทดลองในทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น

3.3 ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมคือ การศึกษาในรูปแบบของปอเนาะ ที่ปอเนาะเป็นเสมือนพลังที่ซ่อนเร้นของชุมชนมุสลิมตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีที่ผ่านมา แต่เมื่อวิวัฒนาการของโลกได้ทำให้บริบททางสังคมเปลี่ยนไป ระบบการศึกษาแบบปอเนาะก็ได้มีวิวัฒนาการไปในทิศทางที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามแม้วิวัฒนาการดังกล่าวจะเปลี่ยนไปอย่างไร ก็ยังสามารถแบ่งระบบการศึกษาของอิสลามได้สองแบบคือแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ สำหรับการศึกษาแบบสมัยใหม่คือระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่ถูกปรับเปลี่ยนให้มีการเปิดกว้างมากขึ้น บุรณาการเข้ากับความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นอย่างดี รวมทั้งจะต้องใช้กระบวนการเรียนรู้สมัยใหม่มากขึ้น ดังในประเทศไทยที่เรียกว่า โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ปัจจุบันการศึกษาทั้งสองระบบดังกล่าวยังมีบทบาทสำคัญในประเทศมุสลิม ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากการศึกษาแบบสมัยใหม่มักได้ทำงานกับภาครัฐ และได้ดำรงตำแหน่งที่สูง ส่วนผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากการศึกษาแบบดั้งเดิมจะวนเวียนอยู่กับการเป็นครูสอนศาสนา บางคนอาจจะรับราชการ และได้รับตำแหน่งที่ค่อนข้างต่ำ

3.3.1 บรูไน การจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในประเทศ บรูไน มีกระทรวงการศาสนาดูแลการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษา ส่วนกระทรวงศึกษาธิการดูแลการจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญทั่วไป ทั้งโรงเรียนของรัฐและเอกชนทุกแห่งต้องใช้หลักสูตรเดียวกันและหนังสือเรียนเหมือนกัน รวมถึงกำหนดให้นักเรียนทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม ต้องเรียนอิสลามศึกษาอย่างน้อยจนจบในระดับอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอียะฮฺ) นักเรียนจะเลือกเรียนศาสนาในโรงเรียนเดียวกับโรงเรียนสามัญหรือไปเรียนที่โรงเรียนอื่นทั้งโรงเรียนของรัฐและโรงเรียนเอกชนก็ได้ตามความต้องการ โดยมีระบบการสอบเทียบชั้นเรียนเพื่อไปเรียนในโรงเรียนสอนศาสนา

3.3.2 อินโดนีเซีย โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในอินโดนีเซียมี 2 แบบ คือในรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นโรงเรียนประจำที่เรียกว่าเปอร์สันเตรน (Pesantren) หรือ ปอเนาะ (Pondok) หรือปอเนาะเปอร์สันเตรน (Pondok Pesantren) สำหรับการเรียนรู้ศาสนาเชิงลึกและอยู่ประจำซึ่งมีประมาณ 11,000 แห่ง มีนักเรียนประมาณ 2.9 ล้านคน และโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในแบบสมัยใหม่ที่เป็นแบบไปกลับ มีการจัดหลักสูตรและชั้นเรียนรวมทั้งการเรียนการสอนแบบสมัยใหม่

ในแบบศาสนาและวิชาสามัญควบคู่กัน เรียนแบบไปกลับเรียกว่า มัドラซะ (Madrasa) ซึ่งมีประมาณ 36,000 แห่ง มีนักเรียนประมาณ 5.7 ล้านคน โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบสมัยใหม่นี้เป็นอิทธิพลจากผลของการปฏิรูปการศึกษาในอาหรับยุคใหม่ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอีกทีหนึ่งโดยมีการจัดชั้นเรียนตามแบบตะวันตกในสมัยปัจจุบัน

ในต้นศตวรรษที่ 20 โรงเรียนศาสนาอิสลามแบบประจำเปอร์สันเตรน (Pesantren) จำนวนมากได้ปรับปรุงตัวเองไปสู่การจัดชั้นเรียนตามระดับการศึกษาสมัยใหม่ มีการกำหนดหลักสูตรและการมอบใบประกาศนียบัตร การทำให้โรงเรียนประจำเปอร์สันเตรน (Pesantren) กลายเป็นโรงเรียนแบบทางการซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อผู้เรียนศาสนาในแบบดั้งเดิมที่นิยมเปลี่ยนที่เรียนไปเรื่อยๆ ตามสถานที่เรียนต่างๆ ที่มีผู้รู้คอยสอน ทำให้ผู้เรียนดังกล่าวต้องอยู่ในสถานที่เรียนบางแห่งยาวนานขึ้นหรือต้องเรียนหลายๆ รายวิชาไปพร้อมๆ กัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากอิทธิพลของการจัดการศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบไปกลับ มัドラซะ (Madrasa) ที่จัดการเรียนการสอนแบบสมัยใหม่ ที่ทำให้กลุ่มโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบดั้งเดิมต้องปรับตนเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งการปรับตัวดังกล่าวแตกต่างกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับปอเนาะในคาบสมุทรมลายู กัมพูชาและภาคใต้ของไทย คุญแจสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็คือการยินดีที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองและการนำระบบโรงเรียนในแบบอื่นมาใช้ของเจ้าของโรงเรียน ขณะเดียวกันก็ยังรักษาความเข้มในการสอนทางศาสนาเอาไว้ได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงครั้งแรกเกิดขึ้นในระหว่างทศวรรษที่ 1910 และ 1920 และภายในเวลาเพียงครึ่งศตวรรษ โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบประจำเปอร์สันเตรน (Pesantren) หรือ ปอเนาะ (Pondok) ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงไปทั่วอินโดนีเซียพร้อมๆ กับการเปิดให้การศึกษาขั้นสูงแก่สตรี โดยเฉพาะระหว่างทศวรรษที่ 1980 และ 1990 ภายใต้การการนำของผู้นำศาสนาอิสลามและอดีตประธานาธิบดีอินโดนีเซีย อับดุลเราะมานห์ วาฮิด โดยได้มีการผสมผสานหลักสูตรวิชาสามัญเข้ากับการสอนศาสนาอิสลาม (Hefner, 2009 : 56-61) หลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบประจำเปอร์สันเตรน (Pesantren) ในปัจจุบันได้รับการรับรองตามกฎหมายของอินโดนีเซีย (Gamal Abdul Nasir Zakara, 2010 : 47-53) ทำให้ปัจจุบันในอินโดนีเซียโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามทั้งแบบเปอร์สันเตรน (Pesantren) และ มัドラซะ (Madrasa) ส่วนใหญ่ต่างก็มีหลักสูตรสามัญเรียนร่วมกับหลักสูตรศาสนา โดยสถาบันทั้งสองแบบจะมีวัตถุประสงค์เพื่อสอนศาสนาอิสลามผ่านการอ่านและการท่องจำอัลกุรอานเป็นภาษาอาหรับเหมือนกัน แต่มีระดับความเข้มข้นทางด้านศาสนาแตกต่างกัน (Angel Rabasa, 2012 : 101)

ปัจจุบัน โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบประจำเปอร์สันเตรน (Pesantren) ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตเมือง มีการจัดการสมัยใหม่ที่ไม่ใช่บริหารโดยเจ้าของเพียงคนเดียวเหมือนในอดีต บางโรงเรียนมีการสอนวิชาเสริมเช่นภาษาอังกฤษ และคอมพิวเตอร์ซึ่งได้รับความนิยมมากกว่า รวมทั้งการสอนด้านอาชีพ เช่นการขับรถ การซ่อมเครื่องยนต์ การตัดเย็บ การจัดการธุรกิจขนาดเล็กและการเชื่อมโลหะ เป็นต้น ลักษณะการดำเนินการดังกล่าวทำให้โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบประจำเปอร์สันเตรน (Pesantren) สามารถปรับตัวทันกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้ (Angel Rabasa, 2012 : 102)

3.3.3 มาเลเซีย โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในมาเลเซียเริ่มต้นคล้ายๆ กับในอินโดนีเซีย แต่ในตอนท้ายค่อนข้างแตกต่างกัน คือมีแบบดั้งเดิมคือปอเนาะ (Pondok) และแบบสมัยใหม่ซึ่งตั้งขึ้นในห้วงที่อังกฤษเข้าปกครองมาเลเซีย (Shamsul Amri Baharuddin & Azmi Aziz, 2011 : 132) ที่เรียกว่า มัควาซะ (Madrasa) โดยปอเนาะของมาเลเซียส่วนใหญ่จะอยู่ในรัฐตอนบนคือรัฐกลันตัน และรัฐเคดา เมื่ออังกฤษยึดมาเลเซียเป็นเมืองขึ้นได้นั้น อังกฤษไม่ได้จะต้องในกิจการทางด้านศาสนา แต่ปล่อยให้เป็นที่ของสุลต่านในแต่ละรัฐที่จะกำหนดวิธีการควบคุมกันเอง จนกระทั่งถึงยุคก่อนได้รับเอกราชสุลต่านที่ดูแลด้านกิจการศาสนาก็ยังเห็นด้วยกับการศึกษาศาสนาแนวดั้งเดิม (Hefner, 2009 : 34-35)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 กลุ่มชนชั้นนำของมาเลเซีย ได้เริ่มหันไปนิยมการศึกษาในแบบใหม่ตามแบบตะวันตก ส่วนด้านการเรียนศาสนาอิสลามได้เกิดโรงเรียนที่เป็นระบบชั้นเรียนเพิ่มขึ้นมาคือแบบ มัควาซะ (Madrasa) ซึ่งเป็นทางเลือกใหม่แบบหนึ่งนอกเหนือจากปอเนาะแบบดั้งเดิม (Che Noraini Hashim & Hasan Langgulang, 2008 : 9-11) และผู้ปกครองตระหนักว่าการศึกษาแบบใหม่ในแบบอังกฤษสามารถตอบทิศทางการพัฒนาประเทศในอนาคตได้ดีกว่า โดยเฉพาะการสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ก็เป็นโอกาสที่ดีกว่า อีกทั้งการบริจาควินาศาสนาเพื่อการศึกษาในระบบเก่าจากผู้นำศาสนาได้ลดลงอย่างรวดเร็วจนกระทบต่อการศึกษาทางศาสนาตามแบบดั้งเดิมที่จะดำเนินการต่อไป และปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ส่งผลต่อการสูญเสียความนิยมของปอเนาะในมาเลเซียก็คือ การเข้ามาถึงมาเลเซียของกลุ่มอิสลามแนวใหม่หรือแนวปฏิรูปทั้งในด้านการปฏิบัติและการจัดการศึกษาของผู้ที่ผ่านการศึกษาจากตะวันตกกลาง ทำให้การศึกษาอิสลามแบบดั้งเดิมในปอเนาะไม่อาจแข่งขันกับระบบการศึกษาอิสลามแนวใหม่ที่ประยุกต์ตามแบบตะวันตกได้

ในห้วงที่อังกฤษปกครองมาเลเซียนั้นมีการปฏิรูปการศึกษาตามรายงานของบาร์น (Barnes Report) ที่กล่าวว่า การขาดการสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนของรัฐบาลส่งผลให้ผู้ปกครองส่งบุตรหลานไปเรียนในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในตอนบ่ายทำให้นักเรียนเหนื่อยล้า

ต่อมาจึงมีการสอนศาสนาในโรงเรียนของรัฐบาลรวมทั้งปรับเปลี่ยนภาษาที่ใช้ในการสอนให้มีทั้งภาษามาลเลย์ และภาษาอังกฤษ ในห้วงนี้การศึกษาจึงแบ่งออกเป็นสายศาสนาและสายสามัญแบบอังกฤษอย่างชัดเจน ทำให้ในห้วงทศวรรษที่ 1950 และ 1960 ความนิยมโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบปอเนาะ(Pondok) และ มั้ดราซะ (Madrasa) เริ่มลดลงอย่างชัดเจน โดยโรงเรียนดังกล่าวได้สูญเสียความนิยมในรัฐที่มีชาวมาเลย์หนาแน่นลง เช่น ในรัฐกลันตัน ตรังกานู เกดา และปะลิส

เมื่อมาเลเซียได้รับเอกราชในปี 1957 การศึกษาศาสนาอิสลามในระบบใหม่แบบมั้ดราซะ (Madrasa) คงดำเนินต่อไป และต่อมารัฐบาลกลางของมาเลเซียได้ตัดสินใจที่จะให้การอุดหนุนการศึกษาศาสนาอิสลามในระบบใหม่แบบมั้ดราซะ (Madrasa) โดยให้มีการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ใช้ภาษามาลเลย์ในการสอนแทนภาษาอาหรับ ปรับจำนวนเนื้อหาด้านศาสนาเพื่อเสริมวิชาสามัญเพิ่มมากขึ้น ให้มีการบริหารแบบใหม่และอ่อนตัวในการรับการสนับสนุนจากรัฐ แนวทางดังกล่าวรัฐบาลกลางเห็นว่าเป็นการจัดการศึกษาที่ช่วยภาครัฐในการพัฒนาเยาวชนได้หลากหลายในด้านวิชาการสมัยใหม่เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศ ในขณะที่ปอเนาะ(Pondok) ซึ่งมีบริหารแบบครอบครัวกลับขาดความอ่อนตัวและต้องเผชิญกับชะตากรรมที่ต้องจัดการศึกษาแข่งกับนโยบายของรัฐ ที่ได้ออกนโยบายใหม่บังคับให้โรงเรียนรัฐบาลต้องสอนศาสนาอิสลามด้วย ทำให้ผู้ปกครองเห็นโอกาสว่าการส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาลซึ่งนอกจากจะได้เรียนด้านศาสนาตามต้องการแล้ว โอกาสในการได้ทำงานในยุคสมัยใหม่ก็ยิ่งสูงกว่า ทำให้ผู้ปกครองหันมาส่งบุตรหลานให้เข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาลเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้การที่กฎหมายกำหนดให้โรงเรียนรัฐบาลต้องสอนศาสนาด้วยนั้น ทำให้ภาครัฐต้องระดมครูสอนศาสนาเข้าสู่โรงเรียนของรัฐบาลเป็นจำนวนมาก ส่งผลทำให้ครูสอนศาสนาเก่งๆ ลาออกจากระบบปอเนาะและมั้ดราซะ (Madrasa) ไปอยู่ในโรงเรียนรัฐบาลที่มีความมั่นคงกว่าเป็นจำนวนมาก ซึ่งสภาพดังกล่าวประกอบกับค่านิยมการเรียนยุคใหม่ของสังคมที่เปลี่ยนไปได้เป็นปัญหาที่ซ้ำเติมให้กับ มั้ดราซะ (Madrasa) และปอเนาะในการดำเนินการต่อไป (Kraince, 2009 : 112-114)

อย่างไรก็ตามแม้ระบบโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในมาเลเซียจะอ่อนแอ แต่ก็ยังมีผู้ปกครองบางส่วนสนใจที่จะส่งบุตรหลานเข้าไปรับการศึกษาอยู่ ด้วยเหตุผลที่สำคัญคือ การต้องทำมาหากินจนไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกและหวังให้โรงเรียนทำหน้าที่นี้แทนผู้ปกครองบางคนแม้อยังสนใจที่จะสอนบุตรหลานให้รู้จักและอ่านอัลกุรอานได้แต่พวกเขาก็ไม่มีความรู้พอที่จะทำ รวมทั้งพ่อแม่ยังต้องส่งบุตรหลานไปเรียนเพิ่มเติมตามมั้ดริสในเวลาที่เลิกเรียนหรือในวันอาทิตย์ต่างๆ ที่แม่จะได้เข้าโรงเรียนรัฐบาลแล้วก็ยังขาดความเข้มข้นในการสอนศาสนา นอกจากนี้พ่อแม่จำนวนมากตระหนักและกังวลเกี่ยวกับความเสื่อมถอยของคุณธรรมและจริยธรรม

ของเยาวชนยุคใหม่และเห็นว่าศาสนาคือทางแก้ ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ยังมีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม(People Islamic Religious School : SAR) อยู่ในมาเลเซียพอสมควรแต่ต้องใช้หลักสูตรที่สอดคล้องกับนโยบายและได้รับการอุดหนุนจากภาครัฐ

ในทศวรรษ 1990 และทศวรรษ 2000 เกิดการขัดแย้งระหว่างพรรครัฐบาลกับพรรคฝ่ายค้านขึ้นในระดับชุมชน และต่อมารัฐบาลกลางพิสูจน์ได้ว่าพรรคฝ่ายค้าน (พรรค PAS) เป็นแนวร่วมกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในการต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลกลาง จนถึงปี 2002 รัฐบาลจึงได้หยุดให้การอุดหนุนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (People Islamic Religious School : SAR) อย่างสิ้นเชิงโดยให้เหตุผลว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำและครูขาดคุณภาพ พร้อมกับแนะนำผู้ปกครองให้ส่งบุตรหลานเข้าเรียนใน โรงเรียนรัฐบาลแทน (Che Noraini Hashim & Hasan Langgulung, 2008 : 14-15) และรัฐบาลได้หันมาทุ่มให้การสนับสนุนการเรียนศาสนาใน โรงเรียนรัฐบาลเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้เข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามลดลงอย่างขนานใหญ่ จนภาครัฐกลายเป็นผู้ให้ความรู้ด้านศาสนาแก่ประชาชนที่สำคัญที่สุด โดยปัจจุบันนักเรียนมุสลิมในมาเลเซียต้องเรียนวิชาศาสนาสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมง ขณะที่ผู้ที่นับถือศาสนาอื่นให้เรียนด้านจริยธรรมแทนสัปดาห์ละ 5 ชั่วโมงเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามหลักสูตรศาสนาอิสลามของภาครัฐในมาเลเซียค่อนข้างจะเคร่งหรืออนุรักษ์คล้ายคลึงกับในประเทศอียิปต์ ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลกลางต้องการเอาใจและดึงฝ่ายมุสลิมที่เคร่งศาสนาให้มาเป็นฝ่ายรัฐบาล (Hefner, 2009 : 31) ด้วยลักษณะการสอนดังกล่าวจึงทำให้ความเคร่งและการแสดงออกซึ่งความเป็นมุสลิมที่เป็นเนื้อเดียวกันในมาเลเซียมีสูงกว่าในอินโดนีเซีย

3.3.4 ฟิลิปปินส์ การศึกษาทางศาสนาของชาวมุสลิมฟิลิปปินส์ ก่อนทศวรรษที่ 1950 นั้น กระทำตามบ้านของผู้รู้ และมีเป้าหมายเพื่อการอ่านและการจำเท่านั้น ซึ่งไม่รวมถึงการแปลและการตีความคัมภีร์อัลกุรอาน การศึกษาอิสลามในแบบดั้งเดิมนี้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตามเป็นเพียงการศึกษาในขั้นต้นโดยนักเรียนส่วนใหญ่จะใช้เวลาเรียนกันเพียง 2-3 ปีเท่านั้น และแม้จะมีคนที่เรียนนานมากกว่านั้นก็ยังมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เข้าใจในสิ่งที่อ่านได้

การศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบมัดราซะ (Madrasa) ในฟิลิปปินส์ เริ่มขึ้นในทศวรรษที่ 1950 จากสาเหตุของการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับประเทศอียิปต์ มีมากขึ้น และการเฟื่องฟูของเศรษฐกิจในเขตพื้นที่ของชาวมุสลิมหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ทำให้ชาวฟิลิปปินส์มั่งคั่งขึ้นจากการลงทุนของสหรัฐ ฯ จนมีชาวฟิลิปปินส์มุสลิมสามารถเดินทางไปแสวงบุญในซาอุดีอาระเบียได้มากขึ้น แล้วเกิดการสร้างมัซยิดและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบมัดราซะ (Madrasa) เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการเร่งรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มมุสลิมในพื้นที่เอาไว้

เนื่องจากในห้วงดังกล่าวสหรัฐ ฯ ได้อพยพชาวคริสต์ให้เข้าไปตั้งรกรากในพื้นที่ของชาวมุสลิมเพิ่มมากขึ้นจนต่อมาชาวมุสลิมกลายเป็นชนกลุ่มน้อยในพื้นที่ของตนเอง

โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในฟิลิปปินส์ อาจแบ่งออกได้เป็น 4 แบบคือ

1. โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามมัตราชะชุมชน (Community Madrasa) เป็นแบบที่พบได้ทั่วไป ในทุกชุมชนใหญ่ของชาวฟิลิปปินส์มุสลิม โรงเรียนแบบนี้มักมีขนาดเล็กมีนักเรียนน้อยกว่า 50 คนและโดยปกติมักจะเปิดเฉพาะในระหว่างวันหยุดคือระหว่างวันศุกร์-อาทิตย์เท่านั้น (ในเขตพื้นที่มุสลิมปกครองตนเองมินดาเนาหยุดราชการในวันศุกร์ด้วย) และส่วนใหญ่ทำการสอนในระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับประถมศึกษา สภาพโรงเรียนมีตั้งแต่การสร้างแบบง่าย ๆ จนถึงสภาพดี และได้รับการสนับสนุนทั้งจากในชุมชนหรือจากต่างประเทศก็มี

2. โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามมัตราชะแบบดั้งเดิมหลังสงคราม (Traditional Postwar Madrasa) จัดตั้งโดยชนชั้นนำของมุสลิมในพื้นที่ซึ่งมักจะเป็นผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่นหรือในระดับภูมิภาค ก่อตั้งตามแบบของมุสลิมมินดาเนาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยโรงเรียนแบบนี้ได้รับการสนับสนุนจากผู้ก่อตั้งที่เป็นนักการเมืองหรือจากชนชั้นนำชาวมุสลิมในพื้นที่ โรงเรียนแบบนี้มีขนาดค่อนข้างใหญ่ มีการเรียนการสอนเต็มสัปดาห์ มีการเก็บค่าเรียนรายปีปีละประมาณ 450 เปโซ มีครูใหญ่เป็นผู้บริหารโรงเรียน โดยหลักสูตรเป็นหลักสูตรตามข้อกำหนดมาตรฐานสำหรับมัตราชะ (Madrasa) ของฝ่ายการศึกษาของเขตพื้นที่มุสลิมปกครองตนเองมินดาเนา มีการศึกษาภาษาอาหรับ รวมทั้งบางโรงเรียนก็มีการสอนด้านวิชาชีพในภาษาท้องถิ่นและภาษาอังกฤษ โดยในด้านอาชีพอาจรับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมเข้ามาร่วมเรียนด้วย กลุ่มโรงเรียนมัตราชะ แบบดั้งเดิมหลังสงครามนี้ (Traditional Postwar Madrasas) มีแนวโน้มที่จะได้รับการรับรองจากองค์กรนานาชาติสูง

3. โรงเรียนสอนอ่านอัลกุรอาน (Qur'an-reading Schools) เน้นการสอนท่องจำมากกว่าการเข้าใจ เป็นการสอนแบบดั้งเดิมของการศึกษาแบบมุสลิมในฟิลิปปินส์ และมีแพร่หลายอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และปัจจุบันโรงเรียนแบบนี้กำลังได้รับการฟื้นฟู เพราะการสนับสนุนจากประเทศในตะวันออกกลาง โดยคนที่เข้ามาเรียนส่วนหนึ่งเป็นเด็กกำพร้าและเด็กยากจน นักเรียนส่วนใหญ่พักในหอพัก (Dormitory) หรือในพื้นที่ใกล้เคียงและเรียนแบบเต็มเวลาในสัปดาห์ การแบ่งระดับนักเรียนขึ้นอยู่กับระดับของความสามารถในการจำอัลกุรอานได้

4. โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบเบ็ดเสร็จ (Comprehensive Islamic Academies) เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่มีจำนวนนักเรียนมาก อาจมีโปรแกรมภาคภาษาอังกฤษรวมอยู่ด้วย มีการศึกษาระดับสูงขึ้นไปต่อจากระดับมัธยมศึกษาเพิ่มเติมและมีการใช้คอมพิวเตอร์ประกอบการเรียนการสอนด้วย นักเรียนที่เข้าเรียนอาจมาจากพื้นที่ห่างไกลออกไป หรือมาจาก

ต่างจังหวัด ผู้ก่อตั้งส่วนใหญ่จะจบจากมหาวิทยาลัยในอียิปต์หรือตะวันออกกลาง ส่วนการดำเนินการได้รับการสนับสนุนทั้งจากรัฐบาลฟิลิปปินส์และจากประเทศในตะวันออกกลาง โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในแบบนี้มีแนวโน้มเติบโตและขยายตัวมากขึ้นในฟิลิปปินส์ ซึ่งทำการจัดการศึกษาตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับวิทยาลัย มีการจัดการศึกษาหลากหลายทั้งในโปรแกรมภาษาอังกฤษและโปรแกรมภาษาอาหรับผสมผสานกัน การจัดการศึกษาในแบบดังกล่าวนี้ นักเรียนต้องเสียค่าเล่าเรียนค่อนข้างสูง เช่น ในระดับมัธยมศึกษาประมาณปีละ 3,700 เปโซ และกล่าวได้ว่าสถาบันดังกล่าวจัดการศึกษาแบบตะวันตกผสมผสานกับการเรียนทางด้านศาสนาอิสลาม

นอกจากนี้ในบางพื้นที่ยังมีโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามที่มีลักษณะผสมระหว่างแบบมัดราซะชุมชน (Community Madrasa) กับโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบเบ็ดเสร็จ (Comprehensive Islamic Academies) คือมีการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในวันศุกร์ถึงวันอาทิตย์ และมีการจัดการศึกษาระดับวิทยาลัยในวันทำการที่เหลือ บางโรงเรียนมีทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษารวมกันที่จัดการสอนในวันเสาร์ถึงวันอังคาร ซึ่งลักษณะดังกล่าวไปขัดขวางนักเรียนในการเข้าโรงเรียนของรัฐ

ผู้ปกครองนักเรียนมุสลิมในฟิลิปปินส์เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่าทางศาสนา สังคมและวัฒนธรรมของอิสลามควบคู่กับคุณค่าทั่วไปของวิชาสามัญเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมยุคใหม่ของฟิลิปปินส์ ตั้งแต่ตอนต้นของศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมานั้นชาวมุสลิมฟิลิปปินส์ไม่ลังเลในการเรียนเพื่อความเจริญและทันสมัยตามแบบตะวันตกเพื่อให้รู้เท่าทันกับผู้ปกครองผ่านระบบการศึกษาแบบตะวันตก ซึ่งเหตุผลเบื้องหลังแนวคิดดังกล่าวก็คือพื้นที่ของชาวมุสลิมนั้นล้าหลังและรู้ไม่เท่าทันกับผู้ที่เข้ามาปกครองพื้นที่ชุมชนตนเอง แม้ว่าจะมีการต่อสู้ด้วยอาวุธกับรัฐบาลของฟิลิปปินส์มาอย่างต่อเนื่อง แต่ผู้ปกครองมุสลิมส่วนใหญ่ก็ยังเลือกที่จะส่งบุตรหลานไปโรงเรียนของรัฐบาล เพื่อโอกาสในการประกอบอาชีพและคุณภาพชีวิตในสังคมที่ดีกว่า ซึ่งจะเห็นตัวอย่างได้จากโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามแบบ มัดราซะชุมชน (Community Madrasa) ซึ่งเปิดดำเนินการเฉพาะระหว่างวันหยุดคือระหว่างวันศุกร์-อาทิตย์เท่านั้น และให้วันที่เหลือเป็นวันที่บุตรหลานได้ไปเรียนในโรงเรียนของรัฐบาล และผู้ปกครองจำนวนมากที่ส่งบุตรหลานไปเข้าโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามก็นิยมให้เข้าเรียนในโปรแกรมภาษาอังกฤษ หรือในโปรแกรมที่เป็นภาษาอาหรับก็ให้เลือกรเรียนภาษาอังกฤษควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์เพื่อการศึกษาแบบควบคู่ศาสนาและสามัญเป็นสำคัญ ที่เป็นเสมือนกับการมีความรู้ในสองด้านหรือมีดสองคม(Double Blades) ในตัวคนคนเดียว(Mckenna & Abdula, 2009 : 207-218)

3.3.5 กัมพูชา ในกัมพูชามีชาวมุสลิมอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ๆคือ เขมรจาม (Cham) และเขมรชะเวียหรือเขมรชวา (Chvea) โดยเขมรจามอพยพมาจากอาณาจักรจัมปา (Champa) ซึ่งเป็นอดีตอาณาจักรที่อยู่ในตอนกลางของเวียดนาม ที่เมื่อชาวจามเสียดินแดนให้กับเวียดนามไปแล้ว บางส่วนก็ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกัมพูชา ซึ่งเมื่อเขมรจัมปากลุ่มนี้อพยพเข้ามาถึงกัมพูชา นั้นก็พบกับเขมรมุสลิมอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชวาและตั้งถิ่นฐานอยู่ในกัมพูชาก่อนแล้ว คือเขมรชวา สำหรับเขมรชวาคือกลุ่มผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากผู้อพยพชาวชวาจากมินังกะเบา (Minangkabau) ในเกาะสุมาตรา กลันตัน ในคาบสมุทรมลายา ที่เข้าไปอยู่ในกัมพูชา ในระหว่าง ศตวรรษที่ 14-15 โดยกลุ่มเขมรจัมปามีชุมชนอยู่ใน 3 จังหวัดหลักๆ คือ กัมปงชนัง โปธิสัต และ พระตะบอง ส่วนเขมรชวามีชุมชนอยู่ในจังหวัดพระตะบอง เสียมราฐ โปธิสัต กัมปงชนัง และสามารถพบเห็นชุมชนเขมรชวาอย่างหนาแน่นได้ที่เกาะกง เมืองสีหนุวิลล์ กัมปอด ตาแก้ว และใน กรุงพนมเปญ

เขมรชวาคือกลุ่มที่เคร่งศาสนามากกว่าเขมรจาม (เขมรจามจะละหมาด เพียงสัปดาห์ละครั้ง) โดยชุมชนเขมรชวาได้มีความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับชุมชนมุสลิมใน จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16 จากสายสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนผู้รู้ทาง ศาสนา (Ulama) มีผู้นำทางศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยหนีการจับกุมของทางการไทยไป อาศัยอยู่ในกัมพูชา และมีนักเรียนจากเขมรเข้ามาเรียนศาสนาอิสลามในไทยและมาเลเซียเพิ่ม มากขึ้นในทศวรรษที่ 1930 หนังสือการสอนศาสนาอิสลามที่เขียนเป็นภาษามลายูยังคงเป็นหนังสือหลัก เพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนาอิสลามในกลุ่มเขมรชวาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อกัมพูชากลับคืนสู่ความสงบภายหลังสงคราม กลุ่มอิสลามจาก ตะวันออกกลางได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาอิสลามแนวบริสุทธิ์ที่ปราศจากการผสมกับวัฒนธรรม ท้องถิ่นและจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามสำหรับเด็กกำพร้าและยากจนตามแนวของการจัด การศึกษาในแบบอาหรับยุคใหม่ แต่การมาถึงของกลุ่มอิสลามใหม่จากตะวันออกกลางดังกล่าวทำ ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นกับกลุ่มอิสลามเดิมในกัมพูชาในหลายพื้นที่ที่ชุมชนมุสลิมยังยึดมั่นกับ การปฏิบัติที่เป็นการผสมผสานระหว่างแนวปฏิบัติตามศาสนาอิสลามกับวัฒนธรรมท้องถิ่น จนรัฐบาลได้เข้าแทรกแซงและสั่งห้ามมุสลิมใหม่สอนในแนวทางดังกล่าวและให้ผู้นำมุสลิมใหม่ สาบานว่าจะจงรักภักดีต่อชาติ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มมุสลิมเก่าได้หันไปขอความช่วยเหลือจาก มาเลเซียในด้านการศึกษาศาสนาอิสลาม และในที่สุดมาเลเซียได้เข้าไปช่วยกลุ่มเขมรเก่าตั้ง โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามโดยใช้หลักสูตรตามแบบของมาเลเซีย ต่อมาเมื่อมุสลิมกลุ่มดawah (Dakwah) ที่มีสมาชิกอยู่ในมาเลเซียคอยให้การสนับสนุนเข้าไปในกัมพูชาก็ได้เกิดโรงเรียนที่มีการ สอนทั้งศาสนาและอาชีพขึ้นตามมา (Bjom Atle Blengsli, 2009 : 190-195)

สรุป

การศึกษาทางศาสนาอิสลามในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีต้นกำเนิดคล้ายๆ กันคือการศึกษาจากผู้รู้ตามบ้านหรือมัสยิด แล้วค่อยๆ พัฒนาเป็นการศึกษาในสถาบันซึ่งเริ่มต้นจากปอเนาะที่ไม่มีหลักสูตรชัดเจน แล้วมีการพัฒนาเป็นโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามที่มีรูปแบบการจัดหลักสูตรชัดเจน มีการเรียนแบบผสมผสานทั้งด้านศาสนา สามัญและวิชาชีพควบคู่กันไป รวมทั้งการบริหารจัดการโรงเรียนในแบบสมัยใหม่ผ่านผู้บริหารและคณะกรรมการผู้สอน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดจากอิทธิพลของรูปแบบการจัดการศึกษาในแบบตะวันตก ที่เน้นการศึกษาของอียิปต์นำไปพัฒนาการศึกษาของตนเองให้ทันสมัย เมื่อนักเรียนด้านศาสนาอิสลามจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เข้าไปสัมผัสและเรียนรู้และเมื่อเดินทางกลับไปประเทศแล้วก็ได้นำวิธีการจัดการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวกลับมาเปลี่ยนแปลงในบ้านเกิดของตนเอง และหากเปรียบเทียบการศึกษาอิสลามแบบดั้งเดิมในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วจะพบว่า ระบบปอเนาะดั้งเดิมจริงๆ ที่เน้นการเรียนรู้ศาสนาอิสลามในเชิงลึกนั้นคงเหลืออยู่เฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

ปัญหาด้านความมั่นคงจากระบบการศึกษา

ในการนำเสนอปัญหาด้านความมั่นคงจากระบบการศึกษา แบ่งประเด็นในการนำเสนอออกเป็น 3 ประเด็น คือ ด้านการก่อเหตุร้ายที่เกิดขึ้นใน จชต. ด้านสภาพของปัญหาความมั่นคงที่เกิดจากระบบการศึกษาและ โรงเรียนสอนศาสนากับการก่อเหตุรุนแรงในต่างประเทศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

1. การก่อเหตุร้ายที่เกิดขึ้นใน จชต.

ในการที่ผู้ก่อเหตุร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้ามาสัมพันธ์กับปอเนาะนั้นในอดีตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ในวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Wan Kadir bin Che Man (วันกาเคร์เคยอ้างว่าเป็นประธานเบอร์ซาตู) ซึ่งเข้าไปศึกษากลุ่มก่อเหตุร้ายทั้งที่พื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในประเทศมาเลเซีย และในประเทศตะวันออกกลาง พบว่าเมื่อเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าไปศึกษาต่อในมาเลเซีย ปากีสถานและประเทศอาหรับหลายประเทศ แล้วจะได้รับเงินสนับสนุนจากต่างประเทศหลายแหล่งแล้วเริ่มพัฒนาความรู้สึกในการต่อต้านประเทศไทย ในต้นทศวรรษที่ 1960 นักเรียนที่ไปเรียนด้านศาสนาในมาเลเซีย ได้เข้าร่วมกับขบวนการต่อต้านในขณะที่บางคนก็ไปเรียนต่อเพิ่มเติมในเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ก็มีการจัดตั้งชมรมมุขมนตรีปัตตานีขึ้นเป็นฐานเพื่อสนับสนุนการปลดปล่อยปัตตานี มีผู้นำขบวนการต่อต้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้หลายคนสำเร็จการศึกษามาจาก ซาอุดีอาระเบีย อียิปต์และปากีสถาน ซึ่งต่างล้วนเคยเป็น

สมาชิก และขณะนั้นขบวนการต่อต้านบางกลุ่มได้นั้นกิจกรรมการปฏิบัติไปในด้านงานการเมืองมากกว่างานด้านกองโจร จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการแทรกซึมเข้าสู่ปอเนาะ และโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในรูปแบบอื่นๆ เพื่อสร้างฐานสนับสนุนจากภาคประชาชน ในขณะที่ภายนอกประเทศก็มีการระดมชักชวนนักเรียนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไปเรียนที่มาเลเซีย ซาอุดีอาระเบียและปากีสถานเข้าสู่ขบวนการ สำหรับในมาเลเซียแล้วนักเรียนจากปัตตานีจำนวนมากได้สมัครขอเป็นพลเมืองมาเลเซียด้วยและเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว นักเรียนเหล่านี้ก็สามารถทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ของมาเลเซียได้ และได้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนรวมทั้งติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลของประเทศอื่นๆ เพื่อให้รับรู้ว่าการต่อสู้ของชาวปัตตานีนั้นเป็นการต่อสู้ในแนวทางของอิสลาม โดยคณะกรรมการกลางของขบวนการต่อต้านทุกกลุ่มสั่งการตรงจากมาเลเซีย เข้ามายังพื้นที่ปฏิบัติการในไทย สำหรับการคัดเลือกสมาชิกเข้าสู่ขบวนการของแต่ละกลุ่มนั้นจะมีการคัดกรองเพื่อป้องกันสายลับของรัฐบาล รวมทั้งผู้มีอุดมการณ์ไม่สอดคล้องกับอิสลาม ผู้ที่มีหน้าที่ทำการชักชวนคัดเลือกสมาชิกใหม่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นครูสอนศาสนาซึ่งควบคุมโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่ โดยชักชวนทั้งครู นักเรียนและชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงกับโรงเรียนให้เข้าร่วมขบวนการ (Wan Kadir bin Che Man, 1987 : 144-147,152)

สำหรับการก่อเหตุรุนแรงขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ เดือนมกราคม พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้พยายามค้นหาสาเหตุซึ่งพบผลการสอบสวนโดยหน่วยงานของภาครัฐรวมทั้งองค์กรอิสระหลายองค์กร และนักวิเคราะห์อิสระหลายคนได้เปิดเผยให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการเชื่อมโยงระหว่างการก่อเหตุรุนแรงกับโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีการจับกุมโต๊ะครูจากโรงเรียนสอนศาสนาแบบดั้งเดิมในจังหวัดนราธิวาสเมื่อเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2546 จากข้อกล่าวหาว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม เจมาฮ์อิสลามียา (Jemaah Islamiyah : II) ในอินโดนีเซียโดยมีการวางแผนวางระเบิดเพื่อจะทำลายผลประโยชน์ของชาติตะวันตกในกรุงเทพฯ รวมทั้งการมีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อเหตุรุนแรงของนักเรียนจากโรงเรียนอิสลามวิทยาในจังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 ในการประสานงานกันเข้าโจมตีที่ตั้งตรวจการณ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การจับกุมครูสอนศาสนาหลายคนจากโรงเรียนธรรมวิทยา จากข้อหาการมีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้การฝึกสอนเยาวชนให้ต่อต้านรัฐและก่อเหตุรุนแรง และมีการค้นพบเอกสารของกลุ่มอัลกออิดะฮ์ ในโรงเรียนฤๅษาดิทยาในจังหวัดปัตตานีเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2548 (Joseph Chinyong Liow, 2009 : 141) รวมทั้งมีการพิพากษาประหารชีวิตผู้ก่อเหตุรุนแรงในจังหวัดนราธิวาส 5 คนและจำคุก 27 ปี 1 คนที่ได้ปฏิบัติการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547-พ.ศ. 2550 โดยบุคคลดังกล่าวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุคลากรของโรงเรียนอิสลามบูรพา โดยได้ใช้โรงเรียนอิสลามบูรพาเป็นสถานที่ฝึกการต่อสู้ ฝึกอาวุธ ปลูกระดมปลูกฝังความคิด

ต่อต้านเจ้าหน้าที่ของรัฐให้แก่สมาชิกและเยาวชนรวมทั้งการเก็บซ่อนอาวุธ(คำพิพากษาศาลจังหวัด นราธิวาส คดีหมายเลขดำที่ 1665/2550 และคดีหมายเลขแดงที่ 823/2555, 16 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ยังตรวจพบหลักฐานที่ทำให้สงสัยเกี่ยวกับการเชื่อมโยงของสถาบันศึกษาทางศาสนาบางแห่งกับการก่อเหตุร้ายในพื้นที่ เช่น การตรวจพบสารตั้งต้นและสารปนเปื้อนวัตถุระเบิดในหอพักและเสื้อผ้าของนักเรียน ตรวจยึดอาวุธปืนบางส่วนได้ในบริเวณหอพักนักเรียนในสถาบันศึกษาบางแห่ง รวมทั้งสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ได้เคยออกคำพิพากษาของโรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ฐานต้องสงสัยสนับสนุนการก่อการร้าย เนื่องจากศาลได้มีคำพิพากษาประหารชีวิตจำเลยหลายรายในคดีครอบครองวัตถุระเบิดที่ถูกจับกุมได้ภายในโรงเรียน และเลขาธิการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) เคยตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเงินบริจาคจากตะวันออกกลางที่อาจถูกผู้ไม่หวังดีนำไปสนับสนุนการก่อเหตุรุนแรงได้ ซึ่งการตั้งข้อสังเกตดังกล่าวทำให้ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่ไม่พอใจและยื่นหนังสือประท้วง (ชมรมปอเนาะไวยุกโยงป่วนได้, online; หมอพรทิพย์สอบปอเนาะหลังโจรได้เข้าหลบซ่อน, online)

2. ความมั่นคงจากระบบการศึกษา

การมีความพยายามให้คงไว้ซึ่งระบบการศึกษาแบบดั้งเดิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ตามงานเขียนวิทยานิพนธ์ของ พ.อ. ประสิทธิ์ เวชสรณ์ เรื่อง การพัฒนาการศึกษาเพื่อบูรณาการของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อ พ.ศ. 2509 ส่วนหนึ่งพบว่านักการเมืองในพื้นที่บางคนใช้ปอเนาะเป็นแหล่งมั่วสุมทางการเมือง บางแห่งถึงขั้นฝึกอาวุธให้แก่เด็กนักเรียน เพราะนักเรียนปอเนาะนั้นส่วนใหญ่เป็นเด็กหนุ่ม อาจมีความคิดรุนแรงและขาดความยับยั้งคิดโดยธรรมชาติอยู่แล้ว นักเรียนในปอเนาะจึงไปมีส่วนในความวุ่นวายทางการเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้เสมอ ขณะเดียวกันวิทยานิพนธ์ของ ประกิจ ประจนปัจจนึก เรื่องการปรับปรุงและการส่งเสริมปอเนาะให้เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เมื่อ พ.ศ. 2516 กล่าวว่า

“บรรดานักการเมืองเหล่านี้เล็งเห็นคุณสมบัติของปอเนาะในการเป็นสถานที่รวมของบรรดานักศึกษาทั้งชายและหญิง เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ และโต๊ะครูปอเนาะเป็นบุคคลที่ราษฎรในท้องถิ่นนั้นๆเคารพนับถือและเชื่อฟัง ซึ่งได้มีการพยายามใช้ปอเนาะเป็นเครื่องมือในการหาเสียงเลือกตั้ง(สำหรับในประเทศไทย) และเป็นแหล่งดำเนินการก่อวินของขบวนการแบ่งแยกดินแดน นักการเมืองซึ่งมีพฤติกรรมแบ่งแยกดินแดนทั้งในและนอกประเทศ ได้จัดตั้งขึ้นเป็นองค์กรศาสนาบังหน้า เพื่อเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมมาเลเซียและลัทธิแบ่งแยก

ดินแดน ดำเนินการยุบถอนทำลายโดยการสอดแทรกความคิดเห็นไปในคำสอนทางศาสนา ผู้ดำเนินการได้แก่

- โต้ะครูที่เป็นสมาชิกหรือให้การสนับสนุนขบวนการแบ่งแยกดินแดน
- ผู้เชี่ยวชาญทางด้านศาสนา ซึ่งฝ่ายตรงข้ามส่งแทรกซึมเข้ามา

หนังสือเรียนในปอเนาะส่วนใหญ่พิมพ์เป็นภาษามลายูอักษรยาวี และพิมพ์ในมาเลเซีย จึงมีเรื่องราวของเด็กในประเทศมาเลเซียโดยเฉพาะ เช่น มีประโยค .... “ฉันเป็นเด็กมลายู ฉันเรียนภาษามลายู” .... ซึ่งจะทำให้เด็กที่ใช้หนังสือประเภทนี้เล่าเรียนในปอเนาะมีความรู้สึกฝังอยู่ในใจตลอดว่า ตนเองเป็นคนมลายู”

ขณะที่รุ่ง แก้วแดงกล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ เรื่อง ทศนคติของโต้ะครูต่อการปรับปรุงปอเนาะเป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม เมื่อ พ.ศ. 2506 ว่า เด็กนักเรียนได้นั่งท่องนั่งอ่านมาตั้งแต่เล็กๆ ว่าฉันเป็นมลายู ฉันเรียนภาษามลายูนั้น จะเป็นที่ยังใจเด็กอยู่ตลอดเวลา ยิ่งเรียนในปอเนาะสูงขึ้นก็เรียนเกี่ยวกับเชื้อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์มลายูอย่างละเอียดยิ่งขึ้น ที่ทำให้นักเรียนเหล่านี้มีความรู้สึกโน้มเอียงที่จะเป็นคนมลายูมากกว่าคนไทย

นอกจากนี้ การเรียนในปอเนาะยังมีปัญหาทางเศรษฐกิจตามมาเช่น ผลผลิตทางเศรษฐกิจที่จะได้จากปอเนาะมีน้อยมาก เกิดการใช้แรงงานไม่เต็มที่ ขาดการเรียนรู้ในวิชาสามัญที่จะเรียนต่อในชั้นสูงขึ้นไปและขาดความรู้ที่จะประกอบอาชีพใหม่ๆ เป็นตัวอย่างในการกินอยู่และอาศัยหลับนอนที่ต่ำกว่ามาตรฐานเกิดปัญหาสุขภาพอนามัย รวมทั้งเกิดการแบ่งแยกระหว่างชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธกับผู้ที่นับถืออิสลาม (อับบรอฮิม อาลฮุเซน, 2552 : 13-15, อ้างอิงจากรุ่ง แก้วแดง, 2506 : 41-42; ประสิทธิ์ เวชสวรรค์, 2509 : 107; ประกิจ ประจันปัจฉิม, 2516 : 95-96)

ในรายงานเฉพาะกรณีเรื่องปัญหาสถานศึกษาที่สอนศาสนาอิสลามเกี่ยวกับปัญหาความไม่สงบใน จชต. ที่จัดทำโดย กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า (ม.ป.ป. : 4-7) กล่าวว่าไม่ใช่สถานศึกษาสอนศาสนาอิสลามทุกแห่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคนเข้าสู่กลุ่มอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดน สำหรับการดำเนินการของกลุ่มอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดนมีสถานะ 3 สถานะคือ

สถานะที่ 1 เจ้าของโรงเรียน ผู้จัดการ ครูใหญ่ เห็นด้วยหรือรับทราบกับการดำเนินการดังกล่าวของกลุ่มอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดน

สถานะที่ 2 เจ้าของโรงเรียน ผู้จัดการ ครูใหญ่ รับรู้แต่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการของกลุ่มอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดน แต่จำยอมต้องปล่อยให้ไปเพราะตกอยู่ภายใต้อิทธิพล

สถานะที่ 3 เจ้าของโรงเรียน ผู้จัดการ ครูใหญ่ ไม่ทราบว่ามีกลุ่มอุดมการณ์ ลักลอบปฏิบัติการสร้างคนอยู่ในสถานศึกษาของตนเอง เนื่องจากเป็นการลักลอบใช้วิธีการ ปฏิบัติการลับ

ในการดำเนินการครูสอนศาสนา(อูซตาซ) รวมทั้งเจ้าหน้าที่อื่นๆ หรือรุ่นพี่ที่เข้าร่วม กลุ่มอุดมการณ์แล้วเป็นแมวมองลอบสังเกตหานักเรียนที่มีคุณสมบัติดังนี้เข้าสู่ขบวนการคือ ผลการเรียนดี ความประพฤติดีไม่ติดยาเสพติด เป็นผู้นำและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน ครอบครัวเคร่ง ศาสนา อายุประมาณ 15-16 ปีขึ้นไป ชอบร่วมกิจกรรมต่างๆในโรงเรียนหรือเป็นหัวหน้าชมรม ต่างๆ รวมทั้งชอบตีเพื่อนและชอบแสดงออกเพื่อส่วนรวมเสมอๆ แล้วผู้ชักชวนจะเข้าตีสนิท สร้างความเชื่อถือและสร้างความแค้นที่คนไทยมุสลิมถูกกระทำจากรัฐรวมทั้งอ้างประวัติศาสตร์การ ยึดครองปัตตานีของสยามแล้วมีการชักชวนและสาบานตนเข้าเป็นสมาชิกของขบวนการว่าจะต่อสู้ ทุกวิถีทางตามหลักศาสนาอิสลามเพื่อเอกราชปัตตานี แล้วมีการติดต่อดนัฒหมายเข้ารับการฝึกกอบรม และขับเคลื่องานของขบวนการต่อไป

ในศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดิคา) ครูสอนศาสนาอิสลามที่เป็นสมาชิก ของขบวนการจะหาโอกาสสร้างจิตสำนึกให้กับเด็กในเรื่องที่ทับกับประเด็นต่างๆ เช่น เด็กเป็นคน มลายูนับถือศาสนาอิสลาม ไม่ใช่คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ เด็กมลายูกับเด็กไทยเป็นคนละพวก กัน คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธเป็นคนไม่ดีชอบข่มเหงรังแกเด็กมลายู เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี นักเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เป็นสมาชิกของขบวนการแล้วหมุ่นเวียนกันเข้าไป กล่อมเกลาคำความคิดให้กับเด็กในตาดิคา

ในสถาบันศึกษาปอเนาะเมื่อโต๊ะครูเป็นสมาชิกของขบวนการแล้ว ก็สามารถใช้ พื้นที่ภายในสถาบันศึกษาปอเนาะชักชวนเยาวชนและสาบานตนเข้าร่วมกับขบวนการ นอกจากนี้ สถาบันศึกษาปอเนาะบางแห่งมีสภาพโดดเดี่ยว รกทึบ เก่าทรุดโทรมและสกปรกไม่เหมาะกับการ พักอาศัยหรือสำหรับการเล่าเรียน มีสภาพเหมาะแก่การนัดหมายสำหรับปฏิบัติการหรือหลบซ่อนตัว ภายหลังการก่อเหตุ

ในบันทึกคดีประจำใจในโอกาสจบการศึกษาของนักเรียนชั้นชานาวิ(ระดับ 10) ปี พ.ศ. 2546 ในโรงเรียน A อำเภอเจาะไอร้อง จังหวัดนราธิวาส มีบันทึกที่สะท้อนอุดมการณ์ที่ได้รับการ ปลุกฝังเพื่อการต่อสู้เช่น คดีประจำใจของนาย ก. อายุ 21 ปี “ความสำเร็จนั้นได้มาจะต้องมีการ เสียสละ ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละในการต่อสู้เพื่อลบล้างการปกครองของไทย” คดีประจำใจของ นางสาว ข. อายุ 21 ปี “เป็นคนที่สามารถทำงานแทนผู้ชายได้ และมีความหวังแน่วแน่ที่รอรับวันเอก ราชที่จะมาถึง” คดีประจำใจนางสาว ค. (ไม่ระบุอายุ) “คุณเคยร้องไห้เพราะความผิดที่กระทำผิด ต่อพระเจ้าหรือไม่ คุณเคยร้องไห้เพราะชาติถูกปกครองโดยคนอื่นหรือไม่”

ในงานวิจัยเรื่อง แนวทางการกระตุ้นการเข้ามอบัติของขบวนการแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ของ พันเอก พร ภิเศกและคณะ(2552 : 56) พบว่ามีนักเรียนเข้าสู่ขบวนการในขณะที่กำลังศึกษาในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและอยู่หอพักประจำในจังหวัดยะลา ต่อมาถูกชักชวนและกล่อมเกลามาโดยรุ่นพี่หรือครูสอนศาสนาในโรงเรียน ส่วนคนที่มีการศึกษาน้อยและเข้าสู่ขบวนการตั้งแต่เริ่มวัยรุ่นประมาณ 16 ปี จะถูกสอนให้มีหัวรุนแรงแบบสุดขีดได้ง่าย และเชื่อตามที่ขบวนการสอนโดยไม่มีทางเลือกในสิ่งที่กระทำว่าถูกหรือผิด

3. โรงเรียนสอนศาสนากับการก่อเหตุรุนแรงในต่างประเทศ

กลุ่มก่อการร้ายตามแนวของ อัล ไคดา หรือ อัล กออิดะ มักจะชักชวนผู้ปฏิบัติการมาจากวัยรุ่นผู้ชายตามมัสยิดหรือโรงเรียนสอนศาสนา ซึ่งเป็นแหล่งที่สามารถสร้างการรับรู้สู่สังคมได้ว่าศาสนาอิสลามกำลังถูกโจมตีไปทั่วโลก ทั้งในกรณีบอสเนีย เซเชเนีย อัฟกานิสถาน อิรัก และในตะวันออกกลาง ผู้ก่อการร้ายทางศาสนาต้องการทำลายกลุ่มผู้ซึ่งเขาเห็นว่า กำลังโจมตีหรือเป็นภัยต่อศาสนา บางกลุ่มต้องการเผยแพร่การรับรู้ต่อสาเหตุของการก่อการ ในกลุ่มผู้ก่อการร้ายฆ่าตัวตาย มักจะมีญาติหรือเพื่อนถูกฆ่าหรือทำให้บาดเจ็บจากฝ่ายตรงข้าม (พร ภิเศกและคณะ, 2552 : 28, อ้างอิงจาก Club de Madrid, 2005 : 36) ในปาเลสไตน์ผู้ปฏิบัติงานระดับล่างมักถูกชักชวนมาจากโรงเรียนสอนศาสนา ส่วนผู้นำในระดับบนมักมาจากกลุ่มนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย จากการศึกษาการก่อการร้ายแบบฆ่าตัวตายในตะวันออกกลาง พบว่าผู้ชักชวนหาสมาชิกมีความเชี่ยวชาญในการปรุงแต่งและใช้หลักคำสอนทางศาสนาเพื่อจูงใจให้เข้าร่วมในขบวนการก่อการร้ายทำให้การชักชวนหาสมาชิกใหม่มักเกิดขึ้นมากในมัสยิดและโรงเรียนสอนศาสนา

เครือข่ายทางสังคมมีความสำคัญในการชักชวนสมาชิกใหม่ของกลุ่มอิสลามหัวรุนแรง การศึกษาของ ซาเจแมน (Sageman) จากแฟ้มประวัติผู้ก่อการร้ายพบว่าผู้ก่อการร้ายร้อยละ 70 ได้เข้าร่วมกับขบวนการในขณะที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศในระหว่างการไปศึกษาหรือทำงาน โดยก่อนหน้านั้นกลุ่มคนเหล่านี้ก็ไม่ได้เคร่งครัดในศาสนาแต่ประการใด แต่เมื่อไปอยู่ในต่างประเทศพวกเขาจะไปพบกันที่มัสยิด มีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่จากบ้านเกิดมาเช่นกัน ซึ่งผู้ที่จากบ้านเกิดมาบางคนก็เป็นสมาชิกของกลุ่มก่อการร้ายมาก่อนแล้ว แล้วก็เข้ามาตีสนิทหาทางชักจูงคนอื่นให้เข้าร่วมอีก เครือข่ายทางสังคมในกลุ่มเพื่อนที่เกิดขึ้นในระหว่างที่จากบ้านเกิดมานี้เป็นเสมือนกระดูกสันหลังของกลุ่มอิสลามหัวรุนแรง(พร ภิเศกและคณะ, 2552 : 25-26,55 ; อ้างอิงจาก Jessica Stern, Ganor B., 2000; Sageman M., 2004)

ในพื้นที่ห่างไกลของปาเลสไตน์ผู้รู้ทางศาสนา (Ulama) ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนาขึ้นเพื่อรับนักเรียนที่รัฐบาลไม่สามารถจัดการศึกษาได้อย่างทั่วถึง แต่อย่างไรก็ตามพบว่าผู้รู้ทางศาสนาบางคนกลับมีการบ่มเพาะนักเรียนในอุดมการณ์ของพรรคการเมืองที่ตนชื่นชอบหรือเป็น

พันธมิตรกัน ซึ่งพรรคการเมืองที่ใช้โรงเรียนสอนศาสนาเป็นฐานถือว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในเอเชียใต้รวมทั้งในอินโดนีเซียที่พบว่าผู้นำศาสนาใช้โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเป็นฐานเพื่อโจมตีคู่แข่งหรือต่อการได้ผลประโยชน์อื่นๆ (UZma Anzar, online : 17) สำหรับในในปากีสถานแล้วโรงเรียนสอนศาสนาที่มีจุดมุ่งเพื่อการใช้กำลังด้วยนี้ก็เพื่อต่อต้านสหภาพโซเวียตที่บุกยึดอัฟกานิสถานในเดือนธันวาคม ปี 1979 ซึ่งโรงเรียนในแนวดังกล่าวได้แพร่หลายอย่างรวดเร็ว ผู้ดำเนินการบริหารโรงเรียนในแนวนี้มักจะเป็นนักวิชาการจากพรรคการเมืองมากกว่าผู้รู้ทางศาสนา และในระหว่างปี 1984 ถึง ปี 1994 ซึ่งเป็นห้วงที่โซเวียตยึดครองอัฟกานิสถานอยู่นั้น หน่วยงานส่งเสริมการพัฒนานานาชาติของสหรัฐฯ (U.S. Agency for International Development) ได้สนับสนุนเงินทุนผ่านศูนย์ศึกษาอัฟกานิสถาน มหาวิทยาลัยเนบราสกา โอมาฮา (Center for Afganistan Studies – University of Nebraska Omaha) เพื่อพัฒนาตำราเรียนที่ได้ให้มีการระบุเอาไว้ว่าเป็นข้อบ่งคับทางศาสนาในการต่อสู้ด้วยอาวุธเพื่อปกป้องศาสนาอิสลาม ซึ่งหนังสือดังกล่าวได้มีการจัดพิมพ์และแจกจ่ายไปกว่า 13 ล้านเล่ม ในขณะที่หน่วยงานอื่นๆของสหรัฐฯ ในขณะนั้นก็ได้ใช้นโยบายส่งเสริมแนวคิดให้อิสลามต่อสู้ด้วยความรุนแรง (Militant Islam) เพื่อการจู่โจมมุจาฮิดีนให้ต่อสู้ขับไล่สหภาพโซเวียตเช่นกัน(Candland, online : 9, 13, 16)

เมื่อสหภาพโซเวียตถอนตัวออกจากอัฟกานิสถานและหน่วยข่าวกรองกลางสหรัฐฯ (Central Intelligence Agency : CIA) วางมือจากโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในปากีสถานซึ่งเป็นกลุ่มที่มีแนวคิดที่ต่อสู้ด้วยอาวุธและหวังว่าแนวคิดดังกล่าวจะหายไปพร้อมกับการจากไปของสหภาพโซเวียต แต่ด้วยปัญหาในอัฟกานิสถานที่ยังคงรุนแรงต่อไปรวมทั้งการที่รัฐบาลปากีสถานไม่สามารถควบคุมกำกับโรงเรียนสอนศาสนาดังกล่าวได้นั้น ทำให้มีนักรบมุจาฮิดีนผ่านเข้าสู่ระบบโรงเรียนดังกล่าวอย่างต่อเนื่องเพื่อทำสงครามศักดิ์ทั้งในอัฟกานิสถานเองและในส่วนอื่นๆ ของโลก เช่นใน แคชเมียร์และบอสเนีย เป็นต้น และที่สำคัญกว่านั้นคือความเกลียดชังของพวกมุจาฮิดีนที่มีต่อสหภาพโซเวียตได้ถูกเปลี่ยนไปสู่ชาติตะวันตก โดยเฉพาะต่อสหรัฐฯ ประกอบกับเมื่อมีเงินอุดหนุนจากซาอุดีอาระเบียและคูเวต ให้กับโรงเรียนเหล่านี้เพื่อสนับสนุนการกอบกู้และฟื้นฟูอิสลามตามแนวเคร่งแบบซาอุดีอาระเบีย และได้กำหนดข้อห้ามในการสอนวิชาสามัญเพิ่มขึ้นด้วย ยิ่งทำให้โรงเรียนสอนศาสนาในแนวคิดที่ให้ต่อสู้ด้วยความรุนแรง (Militant Islam) เป็นเสมือนกับตกอยู่ในวงล้อมที่ไม่มีทางออก(Uzma Anzar, online : 19) แม้โรงเรียนเหล่านี้แม้ไม่ได้สอนการต่อสู้ในทางกายภาพโดยตรงก็ตามแต่ได้ติดอาวุธทางความคิดด้วยความเชื่อและศรัทธาเพื่อชี้ขาดการใช้ความรุนแรงต่อเป้าหมายที่ไม่เป็นไปตามอุดมคติของตนเอง (Coulson, online : 4)

สรุป

ปัตตานีเป็นอาณาจักรโบราณที่ตกเป็นเมืองประเทศราชของสยามตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2310 สยามเสียดังศรีอยุธยาแก่พม่า ปัตตานีจึงได้ประกาศตนเป็นอิสระ จนถึง พ.ศ. 2329 ปัตตานีก็กลับมาเป็นเมืองภายใต้การปกครองของสยามอีกครั้งหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ความสำนึกในความเป็นชาติมลายูปัตตานีก็ยังคงยึดมั่นในชาติกำเนิด ยังคงหวงแหนในอัตลักษณ์ และมาตุภูมิของตน โดยปัตตานีได้พยายามตั้งตนเองเป็นอิสระหลายครั้ง ซึ่งในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับปัตตานีนั้นจะเกิดปรากฏการณ์ในลักษณะที่ว่าเมื่อใดที่รัฐสยามมีความอ่อนแอหรือ ถูกพม่ารุกราน ปัตตานีก็จะพยายามดิ้นรนต่อสู้เพื่อเป็นอิสระ ส่งผลให้มีแนวความคิดในการต่อต้าน อำนาจรัฐบาลมาอย่างต่อเนื่อง

ในด้านการศึกษา นั้นพบว่าการศึกษาในรูปแบบปอเนาะได้เริ่มขึ้นพร้อมๆ กับการเข้ามาของศาสนาอิสลามในมลายู และปอเนาะได้แพร่หลายพร้อมๆ กับการขยายตัวของศาสนาอิสลาม ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษามากขึ้น มีการพัฒนาการศึกษาจากเดิมที่ยังไม่เป็นระบบให้เป็นระบบมากขึ้น แต่เนื่องจากในมณฑลปัตตานีมีเอกลักษณ์ทางศาสนาที่เป็นอิสลามซึ่งแตกต่างจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้การจัดการศึกษาของรัฐในมณฑลปัตตานีไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ สำหรับในห้วงภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นไทยตามนโยบายรัฐนิยม รวมทั้งให้ใช้คำว่าไทยแก่ชาวไทยทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยก โดยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เองแม้จะมีเด็กมลายูเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐมากขึ้น แต่ภาพลักษณ์ของโรงเรียนของรัฐในสายตาประชาชนก็ยังเป็นลบอยู่

สำหรับวัฒนธรรมอิสลามแล้ว ศาสนาถือเป็นรากฐานที่เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมของผู้นับถือโดยสิ้นเชิง โดยอาจถือเป็นเรื่องเดียวกัน แยกกันไม่ออก เพราะส่วนหนึ่งของศาสนาอิสลามคือ แนวทางการดำรงชีวิตที่สังคมมุสลิมถือว่าถูกต้อง ซึ่งถ้ามองอีกแง่หนึ่งก็คือวัฒนธรรมของสังคมนั่นเอง วัฒนธรรมอิสลามผูกติดกับเสาหลักของอิสลาม หลักการศรัทธาเป็นรากฐานที่วัฒนธรรมอิสลามตั้งอยู่โดยมีรากฐานที่สำคัญคืออัลกุรอาน อีกทั้งอิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้มุสลิมศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ซึ่งการศึกษามีได้จำกัดให้ศึกษาเฉพาะแต่เรื่องอิสลามเท่านั้นแต่ให้ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตที่สมดุลระหว่างชีวิตทางโลกและชีวิตทางศาสนา ทำให้ชาวมุสลิมได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุตรหลานให้มีความรู้และสามารถปฏิบัติตนตามหลักการศาสนาอิสลาม การจัดการศึกษาที่สอดคล้องตามหลักการศาสนาอิสลามจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชนทุกเพศทุกวัย และเป็นสาเหตุ

สำคัญที่ทำให้เกิดสถานศึกษาที่มีการสอนศาสนาอิสลามในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ การจัดการศึกษาตามหลักการศาสนาอิสลาม จึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยึดมั่น ศรัทธา และยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นหลัก

ในปัจจุบันปอเนาะส่วนหนึ่งได้พัฒนากลายเป็น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีการศึกษาทั้งภาคสามัญและภาคศาสนา โดยได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาล สำหรับปอเนาะแบบเดิมมีเหลืออยู่ไม่มาก และทางรัฐบาลก็ได้มีกฎหมายเข้มงวดในเรื่องใบอนุญาตเปิดปอเนาะ เนื่องจากสถานการณ์ภาคใต้ ที่มีพวกแบ่งแยกดินแดนเอาปอเนาะเป็นฐานในการปลุกระดม จนรัฐบาลได้กำหนดให้มีการจดทะเบียนปอเนาะตาม พระราชบัญญัติสถาบันศึกษาปอเนาะปี พ.ศ. 2547 และได้เรียกปอเนาะที่ยังคงมีการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมนี้เป็นภาษาราชการ ในปัจจุบันว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ”

ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสถาบันศึกษาปอเนาะ พ.ศ. 2547 หลักสูตรที่ใช้สอนในสถาบันศึกษาปอเนาะมีทั้งวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาโดยตรงและวิชาภาษาอาหรับ ทั้งโต๊ะครูและผู้ปกครองต้องจัดให้เด็กได้เข้าเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ หรืออาจพัฒนาพร้อมกับสถานศึกษาอื่นเพื่อให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสศึกษาวิชาสามัญในระดับที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ รวมทั้งสถาบันศึกษาปอเนาะอาจจะพัฒนาให้ผู้เรียนได้ฝึกอบรมวิชาชีพพร้อมกับกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีอาชีพและสามารถดำรงชีพได้อย่างมีความสุข และควรเล็งเห็นประโยชน์ในฐานะของการศึกษาที่เป็นอัตลักษณ์ซึ่งเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปใช้พัฒนาการศึกษาให้เหมาะสมกับสังคมชายแดนภาคใต้ได้ และถือว่าเป็นโอกาสที่สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและโลกอาหรับได้หากได้รับการส่งเสริมและมีการจัดการอย่างมีคุณภาพ

นับจากการก่อเหตุรุนแรงขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ เดือน มกราคม พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ได้พยายามค้นหาสาเหตุซึ่งผลการสอบสวนโดยหน่วยงานของภาครัฐรวมทั้งองค์กรอิสระหลายองค์กร และนักวิเคราะห์อิสระหลายคนได้เปิดเผยให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการเชื่อมโยงไปถึงการก่อเหตุรุนแรงกับโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามบางแห่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเห็นว่าเยาวชนมีส่วนร่วมในสถานการณ์การก่อความไม่สงบในปัจจุบัน เพราะการรับคำสอนที่ผิด การถูกหลอกและต้องการค่าจ้าง มีการปลุกจิตสำนึกด้านชาตินิยม ถูกยุแหย่ว่าเจ้าหน้าที่รัฐฆ่าผู้บริสุทธิ์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐทำลายศาสนา ภาษาและวัฒนธรรมประเพณีของชาวมุสลิม

บทที่ 4

การส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการนำเสนอการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็นคือ รูปแบบสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบที่เป็นมาตรฐานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และแนวทางในการส่งเสริมสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็ศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รูปแบบสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบที่เป็นมาตรฐานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการพิจารณารูปแบบสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบที่มีคุณภาพและเป็นมาตรฐานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะกำหนดกรอบการพิจารณา ออกเป็น 8 ด้านดังนี้คือ ด้านประเภทของสถาบันศึกษาปอเนาะ ด้านโครงสร้างทางกายภาพของสถาบันศึกษาปอเนาะ ด้านวิชาการศาสนา ด้านวิชาชีพ ด้านบุคลากร ด้านเทคโนโลยี ด้านเครือข่ายทางวิชาการและการสนับสนุน และด้านการบริหาร ดังมีรายละเอียดในแต่ละด้านดังนี้

1. ประเภทของสถาบันศึกษาปอเนาะ

ภายใต้ชื่อที่เรียกรวมๆ กันว่าสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น หากดูจากชื่อและสภาพโดยทั่วไปแล้วคนทั่วไปอาจจะเข้าใจไปว่าสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นเหมือนกันหมด แต่แท้จริงแล้วเมื่อได้เข้าไปสังเกตการณ์และสัมภาษณ์บอหรือเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะ รวมทั้งโ้ตะครูในพื้นที่แล้วพบว่าสถาบันศึกษาปอเนาะมีจุดเน้นในการเรียนการสอนที่แตกต่างกันพอที่จะแบ่งประเภทย่อย ๆ ออกได้เป็น 4 ประเภทดังนี้คือ

1.1. สถาบันศึกษาปอเนาะแบบฮาฟิซ (ฮาฟิซ หมายถึง การท่องจำ) เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะที่เน้นกระบวนการสอนให้ผู้เรียนสามารถท่องจำคัมภีร์อัลกุรอานให้ได้ ใช้ลักษณะการเรียนการสอนที่เน้นการท่องจำแบบเข้มข้น ส่วนวิชาทางด้านศาสนาอื่นๆ มีการเรียนแต่เป็นองค์ประกอบรอง สถาบันเน้นการผลิตให้ผู้จบออกไปเป็นอิหม่ามเพื่อนำพิธีประกอบศาสนกิจใน

มัศยิด เป็นหลัก นักเรียนที่จบการศึกษาจากสถาบันศึกษาปอเนาะแบบฮาฟิซแม้จะสามารถท่องจำอัลกุรอานได้ดี แต่อาจยังไม่รู้หลักปฏิบัติดีพอนักเรียนบางคนก็อาจไปเข้าเรียนต่อในสถาบันศึกษาปอเนาะแบบดั้งเดิม(อาลิ้ม) ต่อก็ได้

1.2 สถาบันศึกษาปอเนาะแบบกีรออาตี เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะสำหรับสอนเด็กที่อยู่ในวัยชั้นประถมศึกษา โดยในเวลากลางวันนักเรียนเหล่านี้จะไปเรียนในโรงเรียนรัฐบาล แล้วในตอนเย็นก็จะไปเรียนต่อในสถาบันศึกษาปอเนาะในแบบกีรออาตีเพื่อเรียนรู้พื้นฐานในการหัดอ่านคัมภีร์อัลกุรอานในขั้นต้น ซึ่งแตกต่างจากศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัศยิด (ตาดีกา) ที่เป็นศูนย์พัฒนาเยาวชนวัยประถมศึกษา เช่นกัน แต่นักเรียนจะเข้าไปเรียนรู้คำสอนทางศาสนาในขั้นต้นที่ดำเนินการเฉพาะในวันเสาร์และอาทิตย์เท่านั้น โดยนักเรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะแบบกีรออาตีบางคนอาจพักอยู่ในสถาบันศึกษาปอเนาะด้วย โดยรูปแบบดังกล่าวในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้รับมาจากประเทศมาเลเซีย

1.3 สถาบันศึกษาปอเนาะแบบดั้งเดิม (อาลิ้ม) เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะที่มุ่งเน้นการเรียนการสอนเพื่อผลิตปราชญ์หรือผู้รู้ทางศาสนาหรืออุลามาให้กับสังคม เน้นการสร้างความรู้และความเข้าใจในหลักวิชาด้านศาสนาอิสลามอย่างลึกซึ้งจากผลของการเรียนการสอนวิชาการทางด้านศาสนาที่หลากหลาย เป็นการสอนแบบดั้งเดิมในสถาบันศึกษาปอเนาะที่เป็นกระแสหลักในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน

1.4 สถาบันศึกษาปอเนาะแบบใหม่ เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะที่มีการจัดชั้นเรียนคล้าย ๆ กับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มุ่งเพื่อเทียบชั้นเรียนให้นักเรียนสามารถเรียนต่อในระดับสูงได้ทั้งในสายการศึกษาด้านศาสนา หรือสายอุดมศึกษา โดยวิชาสามัญใช้หลักสูตรเทียบในระบบ กศน.

สำหรับความหลากหลายของสถาบันศึกษาปอเนาะที่ทำการศึกษานั้นสามารถสรุปออกได้ตามตารางที่ 4-1 ดังนี้

ตารางที่ 4-1 ลักษณะที่หลากหลายของสถาบันศึกษาปอเนาะ

สถาบันศึกษา ปอเนาะ	ประเภท	ผู้เข้าเรียน	รูปแบบการ บริหาร	เจ้าของ ทรัพย์สิน	ลักษณะ ที่พัก	สภาพ 殊ลักษณะ	สภาพ รั้วป้องกัน
กลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะ							
1. นิตศาสตร์อิสลาม หมู่ 3 ต. แคน อ. จะนะ จ. สงขลา	ปอเนาะ แบบ อาลิ้ม	วัยรุ่นชาย	แบบ ครอบครัว	บุคคล	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปานกลาง	ปรับปรุง
2. อิสลามศาสน์ดา รุตสาลาม หมู่ 3 ต. ตาเซะ อ. เมือง จ. ยะลา	ปอเนาะ แบบ อาลิ้ม	วัยรุ่นชาย วัยรุ่นหญิง เด็กเล็ก	แบบ ครอบครัว	บุคคล	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปานกลาง	ปานกลาง
3. พงสามะเววิทยา หมู่ 4 ตำบลบาโร๊ะ อ. ยะหา จ. ยะลา	ปอเนาะ แบบก็ รออาดี	วัยรุ่นชาย ผู้สูงวัยชาย และหญิง	แบบ ครอบครัว	บุคคล	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปรับปรุง	ปรับปรุง
4. คารุมาออริฟ วิทยา หมู่ 3 บ. มะ ลือดง ต. โกตาบารู อ. รามัน จ. ยะลา	ปอเนาะ แบบ อาลิ้ม	วัยรุ่นชาย	แบบ ครอบครัว	บุคคล	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปรับปรุง	ปรับปรุง
5. อัลฟาแดช (ป่า พร้าว) หมู่ 1 ต. บา ละ อ. กาบัง จ. ยะลา	ปอเนาะ แบบใหม่	วัยรุ่นชาย วัยรุ่นหญิง	แบบ ครอบครัว	บุคคล	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปานกลาง	ปรับปรุง
6. อัลอูสนา หมู่ 6 ต. ป่าไร่ อ. แม่ลาน จ. ปัตตานี	ปอเนาะ แบบ อาลิ้ม	วัยรุ่นชาย	แบบ ครอบครัว	บุคคล	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปรับปรุง	ปรับปรุง
7. มัตรอชะหัดะฮ์ ฟิสอัลกุรอานปูยุด หมู่ 7 ต. ปูยุด อ. เมือง จ. ปัตตานี	ปอเนาะ แบบ ฮาฟิซ	วัยรุ่นชาย	แบบคณะ กรรมการ	มูลนิธิ	หอพัก สมัยใหม่	ดี	ดี
8. มะฮ์หัดฟัจรูล อิสลาม หมู่ 1 ต. มะรือโบออก อ. เจาะไอร้อง จ. นราธิวาส	ปอเนาะ แบบ อาลิ้ม	วัยรุ่นชาย วัยรุ่นหญิง ผู้สูงวัยหญิง	แบบ ครอบครัว	บุคคล	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปรับปรุง	ปานกลาง

ตารางที่ 4-1 ลักษณะที่หลากหลายของสถาบันศึกษาปอเนาะ (ต่อ)

สถาบันศึกษา ปอเนาะ	ประเภท	ผู้เข้าเรียน	รูปแบบการ บริหาร	เจ้าของ ทรัพย์สิน	ลักษณะ ที่พัก	สภาพ 殊ุขลักษณะ	สภาพ รั้วป้องกัน
9. คารุตุกรอาน หมู่ 2 ต. บุกิต อ. เจาะไอร้อง จ. นราธิวาส	ปอเนาะ แบบ อาลิม	วัยรุ่นชาย ผู้สูงวัยชาย	แบบ ครอบครัว	บุคคล	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปรับปรุง	ปรับปรุง
กลุ่มโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม(ยังมีการใช้ชื่อปอเนาะประกอบ)							
10. โรงเรียนคลอง หินอิสลามวิทยา (โรงเรียนพิระชา นาวิน คลองหิน วิทยา) ต. ปากล่อ อ. โลกโพธิ์ จ. ปัตตานี	รร. เอกชน สอน ศาสนา อิสลาม	ประถมวัย ประถมศึกษา และ มัธยมศึกษา แบบ สหศึกษา (มี นร. ใน โปรแกรม นานาชาติ)	แบบคณะ กรรมการ	มูลนิธิ	หอพัก สมัยใหม่	ดี	ดี
11. โรงเรียน ประทีปศาสน์ (ปอเนาะบ้านตาล) หมู่ 6 ต. กำแพงเขา อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช	รร. เอกชน สอน ศาสนา อิสลาม	มัธยมศึกษา และ อาชีวศึกษา แบบ สหศึกษา	แบบคณะ กรรมการ	มูลนิธิ	หอพัก สมัยใหม่ (ที่ตั้งใน ชุมชน)	ดี	ดี
12. โรงเรียนอัล-มุ วาห์ฮิดีนหมู่ 4 ต. นาเคียน อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช	รร. เอกชน สอน ศาสนา อิสลาม	อนุบาล ประถมศึกษา และ มัธยมศึกษา แบบ สหศึกษา	แบบคณะ กรรมการ	มูลนิธิ	หอพัก สมัยใหม่ และ หอพัก เอกชน (ที่ตั้งใน ชุมชน)	ดี	ดี

ตารางที่ 4-1 ลักษณะที่หลากหลายของสถาบันศึกษาปอเนาะ (ต่อ)

สถาบันศึกษา ปอเนาะ	ประเภท	ผู้เข้าเรียน	รูปแบบการ บริหาร	เจ้าของ ทรัพย์สิน	ลักษณะ ที่พัก	สภาพ 殊ลักษณะ	สภาพ รั้วป้องกัน
13. โรงเรียนมุสลิม สันติธรรม(ปอเนาะ โต๊ะครูแก่) หมู่ 3 ถนนสายเอเชีย ต.นา เคียน อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช	รร. เอกชน ชนสอน ศาสนา อิสลาม	อนุบาล ประถมศึกษา และ มัธยมศึกษา แบบ สหศึกษา	แบบคณะ กรรมการ	มูลนิธิ	หอพัก สมัยใหม่ (ที่ตั้งใน ชุมชน)	ดี	ดี
14. โรงเรียนมัธยม ชาตลอุดมคติ (ปอเนาะ โต๊ะครูฮัจ จีอาลี รักหม่อม) หมู่ 3 ต. เพชรเกษม ต.นาทราย อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช	รร. เอกชน ชนสอน ศาสนา อิสลาม	ประถมศึกษา และ มัธยมศึกษา แบบ สหศึกษา	แบบคณะ กรรมการ	มูลนิธิ	กระท่อม (ปอเนาะ)	ปรับปรุง	ปรับปรุง

กลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะ สำหรับความหลากหลายของกลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะ ตามตารางที่ 4-1 นั้นจะเห็นได้ว่ากระแสหลักของสถาบันศึกษาปอเนาะ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นยังเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะแบบอาลิม ที่เน้นการเรียนการสอนเพื่อผลิตปราชญ์หรือผู้รู้ทางศาสนาหรืออุลามาให้กับสังคม เน้นการเรียนการสอนวิชาการทางด้านศาสนาที่หลากหลายเป็นการสอนแบบดั้งเดิมในปอเนาะ สำหรับรายวิชาการสอนที่ได้มีการรวบรวมเป็นประมวลเอาไว้ว่ามีจำนวน 16 รายวิชานั้น มิได้หมายความว่าทุกสถาบันศึกษาปอเนาะต้องสอนให้ครบทุกรายวิชาเสมอไป ขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ของบาบแต่ละคนว่ามีความเชี่ยวชาญหรือความถนัดในวิชาใดก็จะเน้นวิชานั้นเป็นพิเศษ โดยทั่วไปแล้วไม่สามารถสอนได้ครบทุกรายวิชาตามที่มีประมวลเอาไว้ นอกจากนี้ยังเป็นความสมัครใจของผู้เรียนด้วยว่าต้องการองค์ความรู้เฉพาะวิชาใดก็จะเข้าไปศึกษาในสถาบันศึกษาปอเนาะที่มีสอนในวิชานั้นๆ ส่วนในสถาบันศึกษาปอเนาะที่เน้นการท่องจำแบบฮาฟิซนั้น ก็จะเน้นการท่องจำอัลกุรอานเป็นหลัก โดยมีวิชาอื่นเสริม เช่น หลักการอ่าน (ดัจญูวิด) จริยธรรม หลักการศรัทธา ศาสนบัญญัติ และการเรียนภาษามลายูเพิ่มเติม นอกจากนี้แล้วยังพบว่าสถาบันศึกษาปอเนาะแบบอาลิมนั้นบางที่ยังมีการเสริมในแบบฮาฟิซ หรือเน้นการท่องจำบ้างในบางส่วนของอัลกุรอาน

การจัดการเรียนการสอนในแต่ละสถาบันศึกษาปอเนาะนอกจากจะต่างกันแล้ว โຕะครูของสถาบันศึกษาปอเนาะต่างๆ ก็ยังมีความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันด้วย ซึ่งเป็นเหตุผลให้ โຕะปาเกหรือผู้เรียนบางคนเมื่อเรียนที่สถาบันศึกษาปอเนาะหนึ่งจนรู้สึกว่ามีความรู้แล้ว ก็อาจจะย้ายไปเรียนที่อีกสถาบันศึกษาปอเนาะอื่นๆ ต่อไป เพื่อศึกษาหาความรู้ที่โຕะครูในสถาบันนั้นมีความเชี่ยวชาญ บางครั้งโຕะปาเกหรือผู้เรียน จากสถาบันศึกษาปอเนาะหนึ่งยังอาจขออนุญาตไปเรียนบางวิชาในบางวันที่สถาบันศึกษาปอเนาะอื่นก็ได้ เช่นกัน

การเรียนที่ปอเนาะไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน จากการสอบถามบอบพบว่าการแรกเข้าในสถาบันศึกษาปอเนาะนั้นผู้เรียนจะเสียค่าธรรมเนียมประมาณ 300-500 บาท และต่อไปไม่มีเสียค่ารายเดือน อย่างไรก็ตามบางแห่งจะมีการเก็บค่าไฟฟ้าจากมิเตอร์ที่จ่ายแยกไปยังกระท่อมที่พักเป็นหลังๆ รายได้จากปอเนาะมีหลายรูปแบบ เช่นการจัดตั้งสหกรณ์ในสถาบันปอเนาะ โดยบอบอและครอบครัวจัดหาสิ่งของต่างๆ มาขายให้กับผู้เรียนและห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาค้าขายแข่งภายในบริเวณสถาบันปอเนาะ นำเงินที่ได้ให้เป็นเงินทุนหมุนเวียนภายใน บางแห่งสมาชิกครอบครัวของบอบอทำหน้าที่จ่ายตลาดให้กับนักเรียนแล้วนำมาขายต่อ สำหรับนักเรียนส่วนใหญ่มีการนำอาหารสดที่ซื้อต่อจากบอบอมาทำอาหารกินกันเอง บางคนก็นำข้าวสารหรืออาหารมาเก็บตุนเอาไว้แล้วทยอยนำมาประกอบอาหารกินเอง เหตุผลที่ให้นักเรียนแต่ละคนในสถาบันศึกษาปอเนาะต้องประกอบอาหารกินเองนั้นบอบอส่วนใหญ่อธิบายว่าเพื่อให้ทุกคนรู้จักการช่วยเหลือตนเองและดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามสำหรับสถาบันศึกษาปอเนาะมัตรอชะห์ตะฮ์ฟิสอัลกุรอานปูยุด หมู่ 7 ต. ปูยุด อ. เมือง จ. ปัตตานี เป็นปอเนาะที่ทันสมัยและมีหอพักขนาดใหญ่ นั้น นักเรียนต้องเสียค่าจ่ายรายเดือนทั้งจากค่าหอพักและค่าประกอบเลี้ยงที่สถาบันศึกษาปอเนาะทำรวมให้กับทุกคน ประมาณเดือนละ 3,000 บาท

สำหรับผู้สูงอายุที่ลูกหลานพามาส่งให้พักอาศัยอยู่ในสถาบันศึกษาปอเนาะนั้น เป็นการเข้ามาเรียนรู้คำสอนทางศาสนาเพิ่มเติมเพื่อความสงบสุขในวัยชรา เป็นการตัดตนเองให้พ้นจากภาระหรือห่วงในจิตประจำวันในทางโลก หยุคภาระในการหาเลี้ยงชีพ ดูแลทรัพย์สินและการเลี้ยงดูลูกหลานเอาไว้และส่งต่อให้คนในครอบครัวในรุ่นต่อไป ในระหว่างที่พักอาศัยอยู่ในสถาบันศึกษาปอเนาะนั้นลูกหลานอาจมาเยี่ยมเยียนเป็นระยะ หรือมารับกลับบ้านเป็นครั้งคราวแล้วพากลับมาส่งยังสถาบันเมื่อถึงเวลา หากมีปัญหาการเจ็บป่วยทางสถาบันก็ตามลูกหลานมารับกลับไปดูแล ผู้สูงวัยเหล่านี้ก็จะมีโอกาสได้ใช้ชีวิตทางสังคมอยู่กับคนในวัยเดียวกัน พ้นจากภาระทางโลกและได้ศึกษาคำสอนทางศาสนาจากบอบอไปพร้อมๆ กัน ซึ่งผู้สูงวัยเหล่านี้จะสามารถยกเลิกการพักอาศัยในสถาบันศึกษาปอเนาะและกลับไปบ้านอยู่กับครอบครัวเมื่อไรก็ได้

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม กลุ่มโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ที่ยังมีการใช้ชื่อปอเนาะประกอบ) ที่ทำการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 1 โรงเรียนและในพื้นที่ อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราชอีก 4 โรงเรียน พบว่าทั้ง 5 โรงเรียนดังกล่าวพัฒนามาจากปอเนาะและได้จดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ที่ใช้หลักสูตรตามมาตรฐานทั้งด้านศาสนาและสามัญที่สามารถเทียบระดับชั้นได้ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ามีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นระบบใหม่ทั้งหมด ทั้งในระบบหอพักและอาคารเรียน แต่อย่างไรก็ตามยังมีสถานที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติศาสนกิจเหมือนในสถาบันศึกษาปอเนาะทั่วไป สำหรับโรงเรียนที่มีอาคารที่พักในแบบกระท่อม (ปอเนาะ) ที่ยังเหลืออยู่มีเพียงแห่งเดียวคือ โรงเรียนมัธยมศึกษาตุลอุดมิดดิน (ปอเนาะโต๊ะครูฮัจจีอาลี รักหมุ่มาศ) หมู่ 3 ต. เพชรเกษม ต.นาทราย อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งเพิ่งจะทำการเปลี่ยนผ่านการบริหารจากปอเนาะเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้ไม่นาน และโรงเรียนแห่งนี้มีเจตนารักษากระท่อม (ปอเนาะ) ที่พักเอาไว้ให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเองในพื้นที่

โรงเรียนกลุ่มดังกล่าวมีจำนวนนักเรียนตั้งแต่ประมาณ 500 คนขึ้นไปจนถึง 3,000 คน มีระบบการจัดชั้นเรียน การเรียนอาสาสมัครรักษาดินแดน (ร.ด.) และการเรียนการสอนแบบสมัยใหม่เหมือนกับโรงเรียนรัฐบาลทั่วไป สำหรับโรงเรียนประทีปศาสน์ (ปอเนาะบ้านตาล) หมู่ 6 ต.กำแพงเขา อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช มีแผนกจัดการเรียนในระบบอาชีวศึกษาแยกออกมาต่างหาก ควบคู่กับระบบสามัญศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายด้วยและโรงเรียนดังกล่าวได้รับการสนับสนุนการก่อสร้างอาคารเรียนและหอพักหลายหลังจากประเทศในตะวันออกกลาง กลุ่มโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามใน อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช ทั้งหมดมีที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชนใหญ่ในเมือง สำหรับโรงเรียนที่มีนักเรียนประมาณ 3,000 คนคือโรงเรียนอัล-มูวาหฺฮิดีนหมู่ 4 ต. นาเคียน อ. เมือง จ. นครศรีธรรมราช มีการจัดหอพักทั้งที่เป็นของโรงเรียนเองและอนุญาตให้นักเรียนบางส่วนพักในหอพักเอกชนที่มีข้อตกลงกัน ในบริเวณรอบๆ พื้นที่ตั้งของโรงเรียนได้ โรงเรียนทั้งหมดมีสภาพของความทันสมัยตามแนวทางของรัฐบาล

โดยทั่วไปแล้วนอกจากความทันสมัยในด้านการจัดการเรียนการสอนของกลุ่มโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (ที่ยังมีการใช้ชื่อปอเนาะประกอบ) ในด้านของความสะอาดเรียบร้อยแล้ว ยังมีสภาพการเป็นอยู่ของนักเรียนที่ดูดีและถูกสุขลักษณะมากกว่าสภาพของกลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะ รวมทั้งรูปแบบการบริหารจัดการของสถาบันก็เป็นแบบสมัยใหม่และมีมือมืออาชีพกว่า

2. ด้านโครงสร้างทางกายภาพของสถาบันศึกษาปอเนาะ

สภาพโครงสร้างทางกายภาพของสถาบันศึกษาปอเนาะ โดยทั่วไปตั้งอยู่ในพื้นที่ขนาดเล็กเนื้อที่ประมาณ 3 - 8 ไร่ (บางแห่ง บาบออาจมีพื้นที่มากกว่านี้แต่อาจใช้พื้นที่ที่เหลือเพื่อการเกษตรของบาบอเอง) ซึ่งที่ดินดังกล่าวเป็นที่ดินส่วนบุคคลของเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะหรือบาบอ โดยสถานที่สำคัญภายในบริเวณสถาบันศึกษาปอเนาะ โดยทั่วไปจะประกอบด้วย บ้านพักของบาบอ อาคารเอนกประสงค์ขนาดใหญ่สองชั้นที่ทางราชการสร้างให้ บาลาเซาะซหรือสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา อาคารสำหรับเรียนหนังสือหรือทำกิจกรรมรวม กระโจมที่พักนักเรียนหรือปอเนาะ (Pondok) อาคารที่ทำการของบาบอ บริเวณห้องน้ำ ที่อาบน้ำและที่ซักล้าง พื้นที่สำหรับกิจกรรมอื่นๆ เช่น พื้นที่ว่างสำหรับการกีฬา หรือ พื้นที่ทำการเกษตร

บ้านพักของบาบอ เป็นบ้านส่วนตัวของบาบอและครอบครัว โดยอาจมีหลังเดียวหรือหลายหลังตามขนาดของครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งบ้านของเจ้าของปอเนาะจะเป็นเสมือนกับศูนย์กลางของสถาบันศึกษาปอเนาะ มีลักษณะเป็นอาคารที่ทันสมัยและโอ่โง่งกว่าที่พักของนักเรียน โดยมีทั้งชั้นเดียวและสองชั้น รวมทั้งมีอุปกรณ์ประดับบ้านแบบสมัยใหม่ และมักจะมีกระโจมของผู้เรียนและอาคารอื่นๆ ตั้งอยู่ล้อมรอบ คำว่าบาบอนี้บางคนอาจใช้เรียกโต๊ะครูผู้สอนศาสนาด้วย นอกจากการสอนศาสนาแล้วบาบอบางคนยังช่วยพัฒนาชุมชนด้วย โดยบาบอหรือเจ้าของสถาบันนั้นจะทำหน้าที่เป็นทั้งครูสอนศาสนาและพ่อของโต๊ะปาแกหรือเด็กปอเนาะ รวมทั้งมาหรือภรรยาของบาบอและลูกสาวก็จะทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุข รวมทั้งสอนศาสนาให้แก่เด็กหญิง บ้านของบาบอจึงมักมีผู้มาเยี่ยมเยียนเสมอ คนในชุมชนจะมาปรึกษาเรื่องต่างๆ เช่น การแต่งงาน การหย่าร้าง การแบ่งมรดก ปัญหาในครอบครัว หรือปัญหาเกี่ยวกับเพื่อนบ้าน บาบอจึงเป็นผู้ที่คนในชุมชนเคารพนับถือ และต้องใช้บ้านพักของตนเองในการต้อนรับผู้มาเยือนเสมอๆ

กระโจมที่พักของนักเรียนปอเนาะหรือปอดก (Pondok) มีลักษณะเป็นกระโจมเล็กๆ สำหรับโต๊ะปาแกหรือเด็กปอเนาะที่สามารถอยู่ร่วมกันได้กระโจมละ 2-5 คน สำหรับในสถาบันศึกษาปอเนาะที่มีทั้งนักเรียนหญิงและนักเรียนชายในสถาบันเดียวกันนั้น นักเรียนหญิงและชายจะแยกกัน โดยมีรั้วกั้นให้เป็นสัดส่วนอย่างชัดเจน โดยมีผู้ที่คอยช่วยเหลือบาบอในการกำกับดูแลซึ่งผู้ที่คอยช่วยเหลือบาบอนี้อาจเป็นบุตรชายหรือบุตรสาวหรืออาจเป็นเครือญาติกันก็มี โดยส่วนใหญ่ที่พักของนักเรียนหญิงจะมีรั้วรอบขอบชิดที่ค่อนข้างแน่นหนากว่าของนักเรียนชาย ที่สถาบันศึกษาปอเนาะมะฮ์มัดไฟรุสอิสลาม หมู่ 1 ต. มะรือโบออก อ. เจาะไอร้อง จ. นราธิวาส สถาบันศึกษาปอเนาะอิสลามศาสน์ดารุสสลาม หมู่ 3 ต. ตาเซาะ อ.เมือง จ. ยะลา และสถาบันศึกษาปอเนาะอัลฟาเตซ (ป่าพร้าว) หมู่ 1 ต. บาละ อ.กาบัง จ. ยะลา ซึ่งมีนักเรียนหญิงวัยรุ่นด้วย นั้นมีอาคารสมัยใหม่เหมือนกับหอพักรวมตั้งอยู่ใกล้กับกระโจมที่พักด้วย โดยสถาบันศึกษา

ปอเนาะมะอ์หัดฟัจรูอิสลาม หมู่ 1 ต. มะรือโบออก อ. เจาะไอร้อง จ. นราธิวาส ให้นักเรียนหญิงไปพักผ่อนรวมกันในอาคารหอพักรวมหลังเวลาสี่ทุ่มเพื่อความปลอดภัย และจะได้ดูแลกันและกันในเวลากลางคืน โดยในหัวงเย็นก่อนเวลาสี่ทุ่มนั้นนักเรียนหญิงจะได้รับอนุญาตให้ไปทำธุระหรือพักผ่อนอยู่ที่กระท่อมที่พักของตนเอง แต่ในตอนเช้าอนตั้งแต่เวลาประมาณสี่ทุ่มเป็นต้นไปนั้นนักเรียนหญิงทุกคนต้องไปนอนรวมกันในอาคารนอนรวม ในขณะที่โดยทั่วไปนั้นนักเรียนชายจะมีเสรีกว่าโดยสามารถทำกิจกรรมและพักผ่อนอยู่ที่กระท่อมตนเองหลังละ 2-5 คน ได้ตลอดภายในเขตพื้นที่ของฝ่ายผู้ชาย สำหรับนักเรียนชายจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในส่วนที่พักของนักเรียนหญิงจากการแยกพื้นที่โดยการสร้างรั้วกั้นอย่างชัดเจน ขณะที่บริเวณที่พักของกระท่อมนักเรียนชายนั้นจะมีด้านที่เป็นพื้นที่เปิดไม่มีรั้วกั้นอย่างมิดชิดในบางด้าน

สำหรับในสถาบันศึกษาปอเนาะแบบดั้งเดิมที่ไม่มีหอพักชายที่เป็นอาคารขนาดใหญ่รวมกันนั้น จะมีแต่กระท่อมที่ปลูกสร้างไว้รอบบ้านของบาบอซึ่งพื้นที่ส่วนนี้เรียกว่าปอเนาะดูวาหรือปอเนาะนอก ส่วนที่พักของนักเรียนหญิง รวมทั้งคนที่มีครอบครัวแล้วรวมถึงผู้สูงอายุเรียกว่าปอเนาะดาแลหรือปอเนาะใน อย่างไรก็ตามพบว่าที่สถาบันศึกษาปอเนาะมัตรอชะหัดะฮ์ฟิฮัลกุรอรานปูยุด หมู่ 7 ต.ปูยุด อ. เมือง จ. ปัตตานี นั้นเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะที่ทันสมัยสำหรับเฉพาะชายวัยเรียน โดยมีอาคารหอพักชายแบบโรงเรียนประจำขนาดใหญ่ทันสมัยสี่ชั้นตั้งล้อมรอบตัวอาคารของมัศยิดประจำหมู่บ้านเอาไว้ โดยสถาบันศึกษาปอเนาะแห่งนี้ได้ใช้มัศยิดของหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้านทั่วไปเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา และบาบอของสถาบันศึกษาปอเนาะแห่งนี้กับอิหม่ามประจำมัศยิดก็เป็นคนคนเดียวกัน

สภาพของกระท่อมที่พักนักเรียนทั้งชาย หญิงและคนชราโดยทั่วไปนั้น มีทั้งที่สร้างจากวัสดุธรรมชาติง่ายๆ และวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ปะปนกันไป โดยอาจเว้นช่องว่างเป็นทางเดินลัดเลาะติดต่อกันไปหากันจากกระท่อมหนึ่งไปยังอีกกระท่อมหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นทางเดินติดต่อกันเป็นทางดินแคบๆ เล็กๆ และบางแห่งก็ทำเป็นทางแคบพื้นคอนกรีต ลักษณะการวางผังกลุ่มกระท่อมมีทั้งที่จัดเป็นระเบียบ โดยวางผังเป็นแถวเรียง และไม่เป็นระเบียบแบบกลุ่มกระท่อมรวมกระจุกตัว ติดกันจนหลังคาเกือบชิดติดกันก็มี กระท่อมที่พักในปอเนาะบางแห่งมีทั้งที่อยู่ในสภาพผุพังใช้การไม่ได้ จนถึงเพิ่งก่อสร้างใหม่ด้วยวัสดุที่มาตรฐาน โดยเมื่อภาครัฐได้พยายามเข้าไปช่วยเหลือจัดระเบียบสถาบันศึกษาปอเนาะนั้น ได้มีการก่อสร้างกระท่อมที่พักเพิ่มเติมขึ้นมาบางส่วน โดยสร้างจากวัสดุสมัยใหม่ จัดรูปแบบอาคารที่ดูดีมีระเบียบให้อยู่ในบริเวณด้านหน้าของสถาบันศึกษาปอเนาะ กระท่อมที่พักส่วนใหญ่จะยกพื้นสูงประมาณ 1-1.5 เมตร เนื่องจากพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ลุ่มมีน้ำขังหรือน้ำท่วมบ่อย รวมทั้งเป็นที่ลาดชัน สำหรับในพื้นที่สูงสถาบันศึกษาปอเนาะบางแห่งทำกระท่อมติดพื้นดินก็มี สำหรับกลุ่มกระท่อมที่พักซึ่งดูเป็นระเบียบและใช้วัสดุ

มาตรฐานและใหม่กว่านั้นจะเป็นการช่วยเหลือพัฒนาโดยภาครัฐ กระทั่งที่พักเหล่านี้จะอยู่ห่างจากที่อาบน้ำและห้องส้วมรวมที่สร้างแยกออกจากที่พักประมาณ 30-100 เมตร

บาหลี เป็นอาคารหรือศาสนสถานที่สำคัญมีขนาดเล็กซึ่งโดยทั่วไปจะเล็กกว่ามัสยิดประจำหมู่บ้านสำหรับสถาบันศึกษาปอเนาะ ถือเป็นศูนย์กลางของปอเนาะหรือชุมชนได้เช่นกัน โดยสามารถเป็นได้ทั้งที่เรียนและทำกิจกรรมของปอเนาะ เป็นที่ในการทำละหมาดประจำวันในสถาบันศึกษาปอเนาะ รวมทั้งใช้เรียนศาสนาและทำพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่าง และบางครั้งอาจใช้เป็นที่ทำบุญและเลี้ยงอาหารในงานบุญต่างๆ แต่ไม่ใช่ที่สำหรับการละหมาดใหญ่ในวันศุกร์

อาคารเอนกประสงค์ สถาบันศึกษาปอเนาะที่เข้าไปศึกษาพบว่า มีอาคารเอนกประสงค์คอนกรีตสองชั้นขนาดใหญ่ อยู่ทุกสถาบันยกเว้นที่ สถาบันศึกษาปอเนาะคารุลกูราน หมู่ 2 ต. บุกิต อ. เจาะไอร้อง จ. นราธิวาส (เป็นสถาบันที่ไม่ได้รับคัดเลือกให้เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะดีเด่น) และ สถาบันศึกษาปอเนาะนิติศาสตร์อิสลาม หมู่ 3 ต. แค อ. จะนะ จ. สงขลา (ไม่อยู่ในพื้นที่จังหวัด ยะลา ปัตตานีและนราธิวาส) อาคารเอนกประสงค์ดังกล่าว ภาครัฐได้ให้การสนับสนุนงบประมาณจัดสร้างให้เพื่อเป็นแรงจูงใจให้กับสถาบันศึกษาปอเนาะที่ขึ้นทะเบียนแล้วในพื้นที่จังหวัด ยะลา ปัตตานีและนราธิวาส โดยมีการคัดเลือกให้เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ อาคารดังกล่าวชั้นล่างเทคอนกรีตและพื้นยกสูงเปิดโล่ง ส่วนชั้นบนเป็นห้องโถงใหญ่ไม่มีการกั้นหรือแบ่งห้องย่อย พบว่าส่วนใหญ่จะไม่ได้ใช้เพื่อการเรียนการสอนอย่างเต็มศักยภาพ บางสถาบันมีการปล่อยปละละเลยขาดการดูแลเนื่องจากไม่มีเจ้าหน้าที่ดูแลประจำเหมือนกับหน่วยงานภาครัฐ บางครั้งลำพังบาอและครอบครัวไม่มีแรงงานพอเพียงที่จะดูแลรักษาให้พร้อมใช้งานได้

ที่สถาบันศึกษาปอเนาะมะอ์หัดฟัจรูลอิสลาม หมู่ 1 ต. มะรือโบออก อ. เจาะไอร้อง จ. นราธิวาส มีอาคารเอนกประสงค์ที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งเป็นอาคารเอนกประสงค์คนละแบบกับที่ได้รับจากโครงการส่งเสริมสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ โดยเป็นอาคารคอนกรีตขนาดใหญ่สองชั้นแบ่งเป็นห้องเรียน และถึงแม้จะเป็นสถาบันใหญ่มีนักเรียนรวมกันทั้งชายและหญิงเกือบ 400 คน แต่ก็ไม่ได้ใช้อาคารดังกล่าวให้เกิดประโยชน์เป็นประจำต่อเนื่องในการจัดกิจกรรมหรือเพื่อการเรียนการสอนเท่าที่ควร สภาพอาคารขาดการดูแลรักษา ปล่อยทิ้งร้าง ฝ้าเพดานชำรุดพังเสียหายเป็นบางส่วน มีค่างควาเข้าไปอาศัย สร้างความเสียหายและสกปรกให้แก่อาคาร ห้องคอมพิวเตอร์ว่างเปล่าโดยผู้นำชมสถานที่ในสถาบันอธิบายว่าเนื่องจากคอมพิวเตอร์ที่เคยได้รับการสนับสนุนชำรุดและหมดอายุไปนานแล้ว จึงมีเพียงป้ายบอกเอาไว้เท่านั้น

บَابอในหลายสถาบันบَابบอกว่าใช้อาคารเอนกประสงค์เพื่อจัดกิจกรรมเป็นครั้งคราว แต่ไม่ใช่เพื่อการเรียนการสอนอยู่เป็นประจำ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาใช้เพื่อส่วนรวมในบางครั้ง บางสถาบันศึกษาปอเนาะมีการใช้บางส่วนของอาคารเพื่อจัดเป็นมุมอ่านหนังสือที่ได้รับการสนับสนุนจาก กศน. แต่หนังสือก็มีอย่างจำกัดและขาดการควบคุมดูแล มีเด็กในหมู่บ้านเอาไปอ่านที่บ้านแล้วไม่นำมาคืนบ้าง บางสถาบันบَابบอกว่าใช้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพร่วมกับ กศน. ให้กับนักเรียนในบางครั้ง

ที่ทำการของบَابอ ในสถาบันศึกษาปอเนาะ โดยทั่วไปบَابอซึ่งเป็นเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะนอกจากจะใช้บ้านของตัวเองในการพบปะหรือรับแขกจากผู้มาติดต่อแล้วพบว่าในบางสถาบันศึกษาปอเนาะก็ยังมีอาคารขนาดเล็กเฉพาะสำหรับบَابอได้ปฏิบัติงานมีโต๊ะทำงาน รวมทั้งมีตู้ตั้งแสดงรางวัล ภาพแขกผู้สำคัญที่เคยมาเยี่ยมสถาบันและประกาศชมเชยต่างๆที่เคยได้รับ รวมทั้งอาจมีโซฟาหรือชุดรับแขกเล็กๆอยู่ในสำนักงาน บางแห่งก็ใช้อาคารที่สร้างเป็นอาคารขนาดเล็กชั้นเดียวติดพื้นดินเป็นทั้งที่รับแขก ที่ทำงานของบَابอ และเป็นทั้งที่จัดกิจกรรมรวมหรือการประชุมไปในตัวก็ได้ แต่สำหรับสถาบันศึกษาปอเนาะมัตรชะห์ตะฮ์ฟิสอัลกุรอานปูยุด หมู่ 7 ต. ปูยุด อ. เมือง จ. บัตตานี ซึ่งเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะสมัยใหม่แบบฮาฟิซนั้นห้องที่ทำการของบَابอเป็นสำนักงานที่ทันสมัยที่อยู่ในอาคารต่อเนื่องกับมัสยิดของหมู่บ้านและที่พักของนักเรียน ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบผู้อำนวยการ โรงเรียนของภาครัฐโดยทั่วไป โดยมีห้องทำงานปรับอากาศ พร้อมชุดรับแขก แยกจากที่อื่นๆ อย่างชัดเจนเหมือนสำนักงานของผู้บริหารสมัยใหม่

บริเวณที่อาบน้ำ ที่ซักล้างและห้องส้วม โดยปกติตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ที่แยกออกมาจากปอเนาะหรือกระท่อมที่พักนักเรียนประมาณ 30-100 เมตร จะเป็นพื้นที่อาบน้ำซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะใช้น้ำจากบ่อน้ำตื้นซึ่งเป็นบ่อน้ำที่ขุดและใส่ท่อเอาไว้เป็นบ่อน้ำประจำสถาบันศึกษาปอเนาะการนำน้ำขึ้นมาจากบ่อมีทั้งใช้ถังน้ำผูกคิ่งน้ำขึ้นทีละถังและบางแห่งก็ใช้ปั้มน้ำสูบน้ำขึ้นไปเก็บไว้ยังบ่อพักซีเมนต์ บริเวณที่อาบน้ำนี้ส่วนมากจะมีหลังคา แต่เปิดโล่งไม่มีฝากั้นไว้สำหรับนักเรียนชายคอยยืนอาบน้ำได้รอบบ่อพักพร้อมกันทีละหลายๆคน และมีลานซักล้างอยู่บริเวณเดียวกันซึ่งสามารถใช้เป็นที่อาบน้ำและซักล้างไปพร้อมกัน สำหรับห้องน้ำหญิงจะมีฝากั้นที่มิดชิดแยกอยู่ในส่วนของที่พักหญิง

สำหรับห้องส้วมก็จะอยู่บริเวณใกล้เคียงกับบริเวณที่อาบน้ำ ส่วนมากจะเป็นห้องส้วมซึมแบบโบราณนั่งยองที่ทำขึ้นอย่างง่าย ๆ บางแห่งก็ไม่มิดชิดและยังไม่ถูกสุขลักษณะ มีหลังคากันแดดกันฝนและผนังมีทั้งก่ออิฐและใช้สังกะสี ในบริเวณดังกล่าวมักจะมีหนูขึ้นและมีน้ำขังอยู่ตลอดเวลา สักส่วนของห้องส้วมต่อจำนวนนักเรียนมีบَابอบางคนบอกว่าไม่เพียงพอกับนักเรียน

พื้นที่สำหรับกิจกรรมอื่นๆ ในบริเวณปอเนาะบางแห่ง ยังคงมีพื้นที่ว่างขนาดเล็กๆ สำหรับทำกิจกรรมการเพาะปลูกที่มีบางหน่วยงานของภาครัฐเข้าไปส่งเสริมการทำกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง บางแห่งก็คับแคบมีการก่อสร้างจนเต็มไม่มีพื้นที่สำหรับกิจกรรมกีฬากลางแจ้งหรือเพาะปลูกได้ หากมีพื้นที่ว่างสำหรับกีฬาได้ก็คงเป็นกีฬาที่ใช้พื้นที่แคบๆ แต่ส่วนมากแทบจะไม่มีสถาบันปอเนาะใดที่เข้าไปศึกษาคำนั่งถึงกิจกรรมทางด้านกีฬาของผู้เรียน

3. ด้านวิชาการศาสนา

ในด้านการเรียนการสอนวิชาการด้านศาสนานั้นถือเป็นจุดเด่นสำคัญที่สุดของสถาบันศึกษาปอเนาะในการดึงดูดผู้เรียน รองลงมาจากความเชื่อถือและศรัทธาต่อตัวบอซึ่งเป็นเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะ ซึ่งจากการประมวลและรวบรวมขึ้นเป็นรายของสมาชิกชมรมสถาบันศึกษาปอเนาะสามารถกำหนดได้คือ

- 3.1 อัล-กุรอาน
- 3.2 อัล-หะดีษ(สุนนะฮฺ) (วณะของท่านศาสดา)
- 3.3 หลักศรัทธา(เตอาฮีด)
- 3.4 ศาสนบัญญัติหรือนิติศาสตร์อิสลาม(ฟิกฮ.)
- 3.5 จริยธรรม(อัคลาฏ)
- 3.6 หลักไวยากรณ์ภาษาอาหรับ(นะฮฺ)
- 3.7 วากยสัมพันธ์(เศาะรอฟ)
- 3.8 อรรถาธิบายอัลกุรอาน(ตัฟซีร)
- 3.9 หลักการอ่านอัลกุรอาน(ตัญวีด)
- 3.10 หลักการอรรถาธิบายอัลกุรอาน(อุศูลตัฟซีร)
- 3.11 หลักการวัจนะ(อุศูลหะดีษ)
- 3.12 นิติศาสตร์มูลฐาน(อุศูลฟิกฮ)
- 3.13 การแบ่งมรดก(อัลฟารออิฎ)
- 3.14 ศาสนประวัติ(ตารีค)
- 3.15 สำนักนโฆหาร(อัลบะลาฆะฮ)
- 3.16 ตรรกวิทยา (มันติก)

ในรายวิชาทั้ง 16 วิชาดังกล่าวมีที่เป็นวิชาหลักอยู่ 5 วิชา คือ 1) อัล-กุรอาน 2) อัล-หะดีษ (สุนนะฮฺ) (วณะของท่านศาสดา) 3) หลักศรัทธา (เตอาฮีด) 4) ศาสนบัญญัติหรือนิติศาสตร์อิสลาม (ฟิกฮ.) และ 5) จริยธรรม (อัคลาฏ) สำหรับวิชาที่เหลือเป็นวิชาเสริมที่เรียนเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในวิชาหลักอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

สถาบันศึกษาปอเนาะไม่มีหลักสูตรเป็นลายลักษณ์อักษร เพียงแต่โต๊ะครูจะจัดการเอง และจากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับบาบอหลายคนให้ความเห็นตรงกันว่า วิชาดังกล่าวทั้งหมดไม่ได้หมายความว่าแต่ละสถาบันสอนกันครบทุกรายวิชา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความชำนาญและความพร้อมของครูและความต้องการของนักเรียน บางสถาบันอาจจะสอนครบเพื่อให้รู้แต่อาจมีจุดเน้นหลักตามความชำนาญของบาบอหรือโต๊ะครู ส่วนด้านภาษานั้นนอกจากการเรียนภาษาอาหรับแล้ว บางสถาบันก็มีการเรียนภาษามลายูด้วย รวมทั้งการเรียนในบางสถาบันเช่นสถาบันปอเนาะอัลฟาเตซ (ป่าพร้าว) หมู่ 1 ต. บาละ อ.กาบัง จ. ยะลา ขณะที่เข้าไปเก็บข้อมูลผู้วิจัยเห็นบาบอกำลังสอนภาษาอังกฤษให้กับนักเรียนหญิง และในการสอนภาษาอังกฤษดังกล่าวบาบอของสถาบันศึกษาปอเนาะมัตรอชะห์ตะฮ์ฟีสอัลกุรอานปูยุด หมู่ 7 ต. ปูยุด อ. เมือง จ. ปัตตานี ก็เห็นว่ามี ความจำเป็นต่อการเตรียมเยาวชนในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งโดยสรุปก็คือในสถาบันศึกษาปอเนาะนั้นนอกจากความศรัทธาในตัวบาบอเป็นการเฉพาะแล้ว วิชาการด้านศาสนาอิสลามที่เข้มข้น รวมทั้งวิธีการเรียนการสอนในรูปแบบเดิมก็เป็นแรงดึงดูดที่สำคัญต่อผู้เรียนอยู่ในปัจจุบัน

4. ด้านวิชาชีพ

ตามความต้องการของหน่วยงานภาครัฐนั้นมุ่งหวังให้เยาวชนในสถาบันศึกษาปอเนาะได้เรียนรู้ทั้งด้านวิชาการทางศาสนา วิชาสามัญและวิชาชีพ โดยในด้านของวิชาชีพนั้นพบว่าบาบอเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะเกือบทั้งหมดต่างก็ให้การสนับสนุนนักเรียนในการเรียนรู้วิชาชีพแผนใหม่ แต่อย่างไรก็ตามในระบบการศึกษาของสถาบันศึกษาปอเนาะวิทยากรในการให้ความรู้ดังกล่าวยังมีอยู่จำกัด รวมทั้งมีปัญหาการจัดหาสถานที่สนับสนุนการเรียนการสอนวิชาชีพจากการสังเกตการณ์และการพูดคุยกับบาบอหลายคนพบว่าการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างง่าย ๆ ภายในสถาบันก็มีการฝึกใช้แรงงานนักเรียน เช่น การทำอิฐบล็อก การก่อสร้างที่พัก ห้องน้ำ ห้องส้วม ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นความรู้พื้นฐานในระดับชาวบ้าน อย่างไรก็ตามมีสถาบันศึกษาปอเนาะจำนวนสองแห่งที่เข้าไปเก็บข้อมูลที่สามารถใช้แรงงานนักเรียนร่วมกับผู้ที่รับจ้างภายนอกซึ่งเป็นเครือข่ายของศิษย์เก่าสถาบันศึกษาปอเนาะมาทำการก่อสร้างอาคารที่ทันสมัยสองชั้น ภายในสถาบันได้คือ สถาบันศึกษาอิสลามศาสน์ดารุสสลาม หมู่ 3 ต. ตาเซะ อ.เมือง จ. ยะลา และสถาบันศึกษาปอเนาะอัลฟาเตซ (ป่าพร้าว) หมู่ 1 ต. บาละ อ.กาบัง จ. ยะลา แต่อย่างไรก็ตามยังพบมีสถาบันศึกษาปอเนาะอีกสองแห่งที่ผู้วิจัยพบว่า เมื่อได้รับเงินอุดหนุนสำหรับสร้างกระท่อมที่พักจากภาครัฐแล้วก็ไม่สามารถลงแรงหรือฝึกนักเรียนให้ร่วมกันสร้างเองได้ ต้องจ้างบุคคลภายนอกมาทำให้ และสถาบันศึกษาปอเนาะอีกที่หนึ่งได้ขอรับการสนับสนุนถึงเก็บน้ำยกสูงสำหรับจ่ายน้ำในพื้นที่ของสถาบันจากผู้วิจัยที่เข้าไปเก็บข้อมูล เมื่อผู้วิจัยหาทุนให้ได้แล้วก็ถามว่ามีช่างหรือมีเป็นนักเรียนพอช่วยลงแรงได้หรือไม่ บาบอเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะบอกว่าไม่มีขอให้ผู้วิจัยช่วยทำให้เลย

สำหรับในบทบาทหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงาน กศน. แล้วพบว่าพยายามเข้าไปฝึกสอนอาชีพในระยะสั้นในสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นบางครั้ง แต่ส่วนมากจะเป็นงานในเชิงของกลุ่มสตรี แต่อย่างไรก็ตามที่สถาบันศึกษาปอเนาะมะอ์หัดฟัจรูลอิสลาม หมู่ 1 ต. มะรือโบออก อ. เจาะไอร้อง จ. นราธิวาส ที่มีนักเรียนทั้งหญิงและชายอยู่ค่อนข้างมากนั้น กลับไม่มีหน่วยงานภาครัฐใดเข้าไปทำการฝึกอบรมด้านวิชาชีพให้เลย แม้ว่าครูผู้หญิงซึ่งเป็นลูกสาวของบาบอบอกว่าที่สถาบันดังกล่าวต้องการให้ภาครัฐเข้าไปอบรมอาชีพแก่นักเรียนหญิงมากก็ตาม สำหรับสภาพดังกล่าวครูอาสาปอเนาะของหน่วยงาน กศน. อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลาได้อธิบายว่าการที่ กศน. จะเข้าไปสอนด้านวิชาชีพให้กับนักเรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะนั้น ต้องสำรวจความต้องการจากบอบเจ้าของสถาบันศึกษาก่อนว่าต้องการหรือไม่ต้องการ หากตัวบอบไม่ต้องการและเห็นว่าเป็นการรบกวนการจัดการเรียนการสอนตามปกติของตนบอบก็อาจปฏิเสธ กศน. ได้เช่นกัน และหน่วยงาน กศน. ก็ไม่สามารถทำตามที่ตนเองต้องการได้เสมอไป ต้องมาจากความต้องการของทั้งสองฝ่ายที่ตรงกันเท่านั้น ส่วนหน่วยงานทางด้านวิชาชีพอื่นๆ เช่น วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยอาชีวศึกษา รวมทั้งวิทยาลัยการอาชีพที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับสถาบันศึกษาปอเนาะ ก็อาจมีโครงการของหน่วยตนเองในการฝึกสอนอาชีพให้กับนักเรียนในสถาบันศึกษาปอเนาะที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกันในลักษณะที่ต่างคนต่างทำ

สำหรับที่สถาบันศึกษาปอเนาะมัตรอชะห์ตะฮ์ฟิฮ์อัลกุรอานปุยุต หมู่ 7 ต. ปุยุต อ. เมือง จ. ปัตตานีพบว่า มีการเรียนวิชาชีพอย่างต่อเนื่องเพราะมีการเรียนหลักสูตรของ กศน. ด้วย ส่วนวิทยาลัยเทคนิคได้เข้าไปอบรมวิชาชีพ เช่น ช่างเชื่อม ช่างปูกระเบื้อง ช่างไฟฟ้า ส่วนวิทยาลัยการประมงก็ได้สอนให้มีการเลี้ยงปลาชุก โดยที่สถาบันศึกษาปอเนาะและภาคราชการต่างๆ ดังกล่าวให้ความร่วมมือกันอย่างราบรื่นมาโดยตลอด

5. ด้านบุคลากร

ในด้านบุคลากรที่ดำเนินการจัดการเรียนการสอนอยู่ในสถาบันศึกษาปอเนาะนั้น นอกจากตัวบอบที่เป็นทั้งเจ้าของสถาบัน เป็นผู้บริหาร เป็นครูสอนและเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบทุกอย่างในสถาบันแล้ว ในการดูแลกิจการสถาบันศึกษาแบบครอบครัวนั้น ก็จะมีสมาชิกในครัวเรือนเข้ามาช่วยกันดำเนินการ เช่น ภรรยาของบอบ ลูกชาย ลูกสาว และอาจรวมไปถึงลูกเขย และลูกสะใภ้ก็ได้ นอกจากนี้ยังอาจมีการจ้างลูกมือมาช่วยกำกับดูแลงานอื่นๆ ที่ไม่ต้องใช้ความไว้วางใจแบบเครือญาติมากนัก

ส่วนในสถาบันที่มีการบริหารแบบสมัยใหม่หรือกึ่งสมัยใหม่ นอกจากบอบและครอบครัวแล้ว ก็จะมีคณะครู คณะเจ้าหน้าที่ทางธุรการ เข้ามาช่วยเหลือ บุคลากรต่างๆ ดังกล่าวที่อยู่ภายนอกครอบครัวของบอบ ต่างขึ้นอยู่กับบอบเป็นผู้คัดเลือกเข้ามาช่วยเหลือ ทั้งนี้ทั้งนั้น

ภาครัฐก็มีส่วนในการช่วยจ่ายค่าจ้างอุดหนุนให้กับสถาบันปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วตามอัตราที่กำหนด

6. ด้านเทคโนโลยี

ผู้วิจัยได้สอบถามบาบอว่าให้นักเรียนดูโทรทัศน์หรือมีโทรศัพท์มือถือหรือไม่ บาบอจะตอบคล้ายๆกันว่าไม่ให้ใช้โทรศัพท์หรือไม่ให้มีโทรศัพท์ประจำตัว นักเรียนจะมีโทรศัพท์เข้าออกได้ต้องทำผ่านที่บ้านหรือสำนักงานของบาบอเฉพาะในกรณีฉุกเฉิน หรือมีญาติติดต่อเข้ามาเท่านั้น ส่วนการดูโทรทัศน์ บางสถาบันมีการอนุญาตให้ไปดูโทรทัศน์ได้ที่บ้านของบาบอ หรือบางแห่งก็ห้ามการดูโทรทัศน์อย่างสิ้นเชิง โดยนักเรียนจะได้ดูโทรทัศน์เมื่อกลับไปที่บ้านเท่านั้น เหตุผลที่ห้ามดังกล่าวก็เพื่อไม่ให้นักเรียนฟุ้งซ่านไปกับสิ่งชั่วๆ และจะได้มีสมาธิและตั้งใจในการอ่านตำรารวมทั้งไม่ให้หลงไหลไปกับคลิปภาพที่อาจไม่เหมาะสมกับวัย บางสถาบันศึกษาปอเนาะก็มีป้ายห้ามการถ่ายรูปและห้ามไม่ให้นำพาโทรศัพท์ที่บันทึกภาพและเสียงได้เข้าไปในสถาบันเป็นต้น

ส่วนในด้านคอมพิวเตอร์นั้นก็มีความหลากหลายต่างกัน ส่วนมากจะไม่มีคอมพิวเตอร์เลย แต่อย่างไรก็ตามในสถาบันที่มีคอมพิวเตอร์ก็จะเป็นคอมพิวเตอร์ที่ใช้อินเทอร์เน็ตได้เฉพาะในพื้นที่ส่วนกลางเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่ไม่เหมาะสมในที่ลับตา

7. ด้านเครือข่ายทางวิชาการและการสนับสนุน

7.1 เครือข่ายทางวิชาการภายในประเทศ สถาบันศึกษาปอเนาะถือเป็นสถาบันการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่มีการกำหนดหลักสูตรที่มาตรฐาน เพียงแต่มีการสำรวจและรวบรวมวิชาเอาไว้ว่าในระบบของสถาบันศึกษาปอเนาะมีวิชาอะไรสอนอยู่ในระบบนี้บ้าง แต่มิได้หมายความว่าทุกสถาบันต้องสอนวิชาทั้งหมดตามที่ได้รวบรวมไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความชำนาญของบาบอและความต้องการของผู้เรียน แต่แต่ละสถาบันจึงอาจมีความโดดเด่นในวิชาต่างกันและเป็นหน้าที่ของผู้เรียนที่จะแสวงหาความโดดเด่นที่มีในบาบอที่ต้องการนั้นเอง บาบอในระบบสถาบันศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้อาจรู้จักกัน ซึ่งสังเกตได้จากในขณะที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์บาบอคนหนึ่งและเอ่ยถึงบาบอคนอื่นในย่านจังหวัดเดียวกันหรืออำเภอติดกันก็แสดงว่าเคยได้ยินชื่อเสียงหรือรู้จักกัน แต่ต่างคนต่างแยกกันดำเนินการตามที่ตนเองถนัด ไม่ก้าวก้าวหรือสัมพันธ์กัน ความเป็นเครือข่ายในการพึ่งพิง เรียนรู้จากกันและกัน รวมทั้งการช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกันด้วยความสมัครใจในกลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะจึงไม่เข้มแข็ง รวมทั้งในชมรมผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะเองที่ผู้วิจัยขอสัมภาษณ์บาบอกลุ่มหนึ่ง สังเกตพบว่าบาบอกลุ่มนี้จะไม่เข้าร่วม หากมีการเชิญบาบออีกคนหนึ่งมาด้วย

ในความพยายามของหน่วยงานภาครัฐได้มีความพยายามให้โรงเรียนของภาครัฐจับคู่กับสถาบันศึกษาปอเนาะที่อยู่ใกล้เคียงกัน เพื่อจะได้ให้โรงเรียนของภาครัฐเข้าไปให้ความช่วยเหลือในด้านการบริหารจัดการในแบบสมัยใหม่ แต่ความพยายามดังกล่าวยังไม่มีความคืบหน้าในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะแต่อย่างใด

7.2 เครือข่ายทางวิชาการกับต่างประเทศ สถาบันศึกษาปอเนาะที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลส่วนมากบอกว่าพร้อมรับนักเรียนจากต่างชาติหากไม่มีปัญหาในเรื่องของกฎ ระเบียบ หากรัฐบาลอนุญาตอย่างถูกต้องก็พร้อมรับนักเรียนต่างชาติเข้ามาเรียน แต่ถ้าเข้ามาแบบไม่ถูกต้องก็ไม่อยากรับ เหมือนกับในหัวแรกของกรณีเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สถาบันศึกษาปอเนาะถูกเพ่งเล็งว่ามีนักเรียนต่างชาติแอบแฝงเข้ามาเรียน

สถาบันปอเนาะบางส่วนที่เข้าไปศึกษายอมรับว่าเคยมีนักเรียนจากต่างชาติเข้ามาเรียน เช่นนักเรียนจาก กัมพูชา และมาเลเซีย เนื่องจากสถาบันศึกษาปอเนาะของประเทศดังกล่าวไม่มี แต่เมื่อมีปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้นักเรียนเหล่านี้ได้หายไปจนถึงปัจจุบัน

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะกับสถาบันในต่างประเทศนั้นยังไม่ปรากฏข้อมูลที่ชัดเจน เพียงแต่มีบางอบบางคนเคยไปสอนศาสนาอิสลามในโรงเรียนสอนศาสนาของรัฐในประเทศมาเลเซีย

7.3 การสนับสนุน

7.3.1 การสนับสนุนจากภาครัฐ ภาครัฐได้ให้การสนับสนุนสถาบันศึกษาปอเนาะในจังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส และจดทะเบียนจัดตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีผู้เรียนไม่น้อยกว่า 25 คน และเปิดสอนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันไม่น้อยกว่า 3 ปี ส่วนสถาบันศึกษาปอเนาะที่เคยเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามนอกระบบมาก่อน และขอเลิกกิจการมาจัดตั้งเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะให้ับเวลาเกือตุจากโรงเรียนเดิมมาด้วยเมื่อขอรับการอุดหนุน

การอุดหนุนจากภาครัฐแบ่งเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านกายภาพ เช่น ซ่อมแซมอาคารเรียน หอพัก การอุดหนุนสื่อการสอน เช่น หนังสือเรียน คอมพิวเตอร์ และค่าบริหารจัดการสถาบันศึกษาปอเนาะและค่าตอบแทนโต๊ะครู ผู้ช่วยโต๊ะครู ทั้งนี้เกณฑ์อุดหนุนที่สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) จะต้องจัดสรรเป็นค่าบริหารจัดการ ค่าตอบแทนโต๊ะครู ผู้ช่วยโต๊ะครู มีดังนี้

(1) นักเรียนไม่เกิน 80 คน จะมีโต๊ะครู ผู้ช่วยโต๊ะครู 2 คน ได้รับค่าตอบแทนคนละ 2,000 บาท ส่วนสถานศึกษาได้รับค่าบริหาร 1,000 บาทต่อเดือน รวมเป็นเงิน 5,000 บาท

(2) นักเรียน 81-120 คน ต้องมีโต๊ะครู ผู้ช่วยโต๊ะครู 3 คน ได้รับค่าตอบแทนคนละ 2,000 บาท ในส่วนของสถานศึกษาได้รับค่าบริหารจัดการสถาบันศึกษาปอเนาะ 1,000 บาทต่อเดือน รวมเป็นเงิน 7,000 บาท

(3) นักเรียน 121 คนขึ้นไป ต้องมีโต๊ะครู ผู้ช่วยโต๊ะครู 4 คน ได้รับค่าตอบแทนคนละ 2,000 บาท ส่วนสถานศึกษาได้รับค่าบริหาร 1,000 บาทต่อเดือน รวม 9,000 บาท

7.3.2 การสนับสนุนจากภาคเอกชน สำหรับการให้การอุดหนุนของหน่วยงานภาคเอกชนต่อสถาบันศึกษาปอเนาะยังไม่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน ส่วนในภาคประชาชนนั้นถือว่าปอเนาะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ชุมชนและสถาบันศึกษาปอเนาะจะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ชุมชนรอบๆ สถาบันศึกษาปอเนาะ จะจัดงานกินน้ำชาในเช้าวันศุกร์เพื่อระดมเงินบริจาคสนับสนุนกิจการของสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นต้น ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับชุมชนที่มีความนับถือและศรัทธาต่อบาบอและขณะเดียวกันบาบอและครอบครัวก็ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน เช่นกัน ขณะเดียวกันอาจมีภาคเอกชนที่มีจิตศรัทธาต่อบาบอทำการบริจาคซากาต (Zakat) ให้กับสถาบันศึกษาปอเนาะก็มี แม้ว่าบาบอจะไม่ใช่มุสลิมที่มีหน้าที่รับซากาตโดยตรงก็ตาม

8. ด้านการบริหาร

การบริหารสถาบันศึกษาปอเนาะส่วนใหญ่ในปัจจุบันก็คือการบริหารกันแบบครอบครัว โดยมีบาบอเป็นทั้งเจ้าของ ผู้บริหาร เป็นครูสอน เป็นผู้ดูแลนักเรียนและความเป็นไปในกิจการทั้งหมด โดยมีสมาชิกหรือเครือญาติที่ใกล้ชิดบาบอคอยช่วยเหลือ ด้วยสภาพดังกล่าวทำให้เมื่อมีจำนวนนักเรียนมากขึ้นก็มักจะเกิดศักยภาพของบาบอในการดำเนินการแต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะในด้านการสอน หากบาบอไม่อยู่เป็นเวลานานหรือมีปัญหาสุขภาพย่อมส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

การบริหารสถาบันศึกษาปอเนาะในแบบครอบครัวดังกล่าว บางครั้งก็เกิดปัญหาในเรื่องการส่งต่อกิจการต่อไปให้บุตรรุ่นต่อไป เช่นบาบอไม่มีบุตรชายหรือมีแต่ไม่มีความสามารถในการให้การเรียนการสอนต่อไปได้ หรือหากมีบุตรสาวก็ต้องหาบุตรเขยที่จะสามารถเข้ารับกิจการต่อไปได้ ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นความเสี่ยงอย่างหนึ่งของความต่อเนื่องของสถาบันศึกษาปอเนาะ หากภาครัฐมีการลงทุนอุดหนุนด้านโครงสร้างพื้นฐานเอาไว้เป็นจำนวนมากนอกจากอาจจะมีปัญหาในแง่ของผู้สืบทอดแล้วยังอาจมีคำถามเกี่ยวกับการเอางบประมาณภาครัฐไปอุดหนุนการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างให้เอกชนตามมาได้

สภาพการบริหารในสถาบันศึกษาปอเนาะในปัจจุบันพอที่จะแบ่งได้เป็น 3 แบบ ดังนี้คือ

8.1 การบริหารแบบสมัยใหม่ เป็นการบริหารคล้ายกับสถาบันการศึกษาสมัยใหม่ทั่วไป เช่นมีผู้บริหารหรือผู้อำนวยการ คณะครูผู้สอน และกรรมการสถานศึกษา ซึ่งคณะครูผู้สอนและกรรมการสถานศึกษาจะคอยให้การช่วยเหลือบาบอซึ่งเป็นผู้บริหารสูงสุด ซึ่งต้องรับผิดชอบงานแยกย่อยอีกหลายด้าน ทั้งการสอนที่มีหลากหลายวิชาที่เกินกว่าบาบอจะสอนได้เพียงคนเดียว การปกครองดูแลนักเรียน งานด้านธุรการ รวมทั้งการจัดอาหารเลี้ยงนักเรียนที่อยู่ประจำในสถาบันศึกษาปอเนาะ การบริหารในรูปแบบดังกล่าวพบอยู่ในสถาบันศึกษาปอเนาะมัธยมหะดีฟีฮ์อัลกุรอานปูยูต หมู่ 7 ต. ปูยูต อ. เมือง จ. ปัตตานี เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะที่มีอาคารเรียนและหอพักขนาดใหญ่แบบทันสมัย โดยที่ตัวของบาบอเองก็เป็นอิหม่ามประจำมัสยิดของหมู่บ้านควบคู่กันไป ด้วย รวมทั้งมีการทำให้ทรัพย์สินทั้งหมดของสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นของส่วนกลางคือของชุมชนร่วมกันไม่ใช่ทรัพย์สินส่วนบุคคลของบาบอ

8.2 การบริหารแบบกึ่งสมัยใหม่ เป็นการบริหารที่บาบอซึ่งเป็นเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะ จัดให้มีการจ้างทีมงานของครูผู้สอนซึ่งไม่ใช่เครือญาติของบาบอเพิ่มขึ้นมาทำหน้าที่แบ่งเบาภาระในการสอนของตนเอง เพราะโดยลำพังบาบอเพียงคนเดียวไม่สามารถดำเนินการได้ในเมื่อสถาบันศึกษาปอเนาะมีการจัดการเรียนการสอนในหลากหลายชั้นเรียน รวมทั้งมีการแยกชั้นเรียนหญิงและชายออกจากกัน และทำการสอนในหลายวิชาไปพร้อมกัน มีฝ่ายธุรการรวมทั้งการจัดกิจกรรมสหกรณ์ไปด้วย แต่อย่างไรก็ตามบาบอก็ยังเป็นเสมือนศูนย์กลางของความศรัทธาที่ทำหน้าที่ในการสอนพร้อมไปกับครูคนอื่นๆ ด้วย การบริหารในลักษณะดังกล่าวบาบอยังเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือสถาบันศึกษาปอเนาะอยู่ และเมื่อบาบอไม่สามารถดำเนินการด้วยตนเองต่อไปได้ก็เป็นเรื่องของทายาทที่ต้องดำเนินการต่อไป ซึ่งการบริหารในรูปแบบดังกล่าวนี้พบอยู่ในสถาบันศึกษาปอเนาะอัลฟาเตซ (ป่าพร้าว) หมู่ 1 ต. บาละ อ. กาบัง จ. ยะลา

8.3 การบริหารแบบดั้งเดิม เป็นการบริหารสถาบันศึกษาปอเนาะในรูปแบบเครือญาติและครอบครัวของบาบอ โดยบาบอซึ่งเป็นเจ้าของสถาบันทำหน้าที่การสอนร่วมกับเครือญาติหรือลูกๆ ของตนเอง รวมทั้งงานทางด้านธุรการและการกำกับดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในสถาบันศึกษาปอเนาะ การจัดการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับตัวบาบอเป็นแกนหลัก หากบาบอติดภารกิจหรือธุระสำคัญไม่สามารถสอนด้วยตนเองได้ โดยที่ไม่มีญาติคอยช่วยเหลือด้านการสอนบาบอก็จะมอบหมายการบ้านให้รุ่นพี่คอยช่วยสอนรุ่นน้องแทน การบริหารในรูปแบบดังกล่าวเป็นเหมือนกับกิจการภายในครอบครัว ซึ่งพบอยู่ในสถาบันการศึกษาปอเนาะส่วน

ใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสินทรัพย์หรือสถาบันศึกษาปอเนาะเป็นของครอบครัวและเป็น การบริหารกันเองภายในครอบครัว

แนวทางในการส่งเสริมสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

แนวทางในการส่งเสริมสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยจะ นำเสนอเป็นกลุ่มงานที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. การกำหนดกลุ่มสถาบันปอเนาะเพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนในการพัฒนา เข้าสู่ประชาคมอาเซียน

เนื่องจากในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สถาบันศึกษาปอเนาะมีอยู่หลายประเภท และมีจำนวนมาก สภาพดังกล่าวในทางปฏิบัติจึงเป็นไปได้ยากที่ภาครัฐจะมุ่งสนับสนุนให้ ทุกสถาบันศึกษาปอเนาะมีมาตรฐานขึ้นมาพร้อมกันเพื่อการเตรียมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน แนวทาง ที่เป็นไปได้คือ การกำหนดกลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะออกเป็นกลุ่ม 3 กลุ่ม ดังนี้คือ 1) กลุ่มที่มี ศักยภาพ 2) กลุ่มที่กำลังพัฒนา และ 3) กลุ่มที่ต้องเร่งพัฒนา

การกำหนดกลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะดังกล่าวจะช่วยให้ภาครัฐง่ายในการใช้ความ พยายามเพื่อยกระดับสถาบันศึกษาปอเนาะได้ตรงจุด โดยต้องเน้นไปที่กลุ่มที่มีศักยภาพก่อน ด้วย การเร่งกำหนดแนวทางการยกระดับมาตรฐานในกลุ่มนี้เพื่อให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนว จารีตในอาเซียน

ในการกำหนดกลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะในแต่ละกลุ่มจะต้องมีการกำหนดเกณฑ์ เพื่อจัดกลุ่มให้ชัดเจน เช่น ด้าน โครงสร้างพื้นฐาน ด้านมาตรฐานสุขอนามัย ด้านการคมนาคม ด้านศักยภาพของบอบอและกลุ่มบุคลากร และด้านวิชาการ เป็นต้น โดยกลุ่มที่มีศักยภาพจะเป็น เป้าหมายเร่งด่วนสำหรับการพัฒนาเข้าสู่การเป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน สำหรับสถาบันศึกษาปอเนาะในกลุ่มที่เหลือก็ให้ได้รับการอุดหนุนและพัฒนาไปตามปกติโดย ภาครัฐควรจะต้องกำหนดมาตรฐานในแต่ละกลุ่มเอาไว้ว่า สถาบันศึกษาปอเนาะจะต้องพัฒนา อะไรบ้างจึงจะสามารถเลื่อนขั้นขึ้นไปยังกลุ่มที่สูงกว่าได้ และหากสถาบันศึกษาปอเนาะสามารถ พัฒนาตนเองจนสามารถเลื่อนลำดับขึ้นไปอยู่กลุ่มที่มีมาตรฐานสูงกว่าได้ ภาครัฐควรมีรางวัล เป็นแรงจูงใจให้การสนับสนุนเพิ่มเติม ทั้งนี้ก็เพื่อกระตุ้นให้สถาบันศึกษาปอเนาะได้พัฒนาตนเอง คู่ขนานไปกับการส่งเสริมของภาครัฐ การดำเนินการดังกล่าวจะเป็นการยกระดับสถาบันศึกษา

ปอเนาะให้เลื่อนขึ้นสู่ระดับสูงขึ้นไป หรืออาจมีระดับลดลงได้หากมาตรฐานการดำเนินการของ บาบอลดลงในห้วงต่อ ๆ ไป

ในการเลือกพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะตามกลุ่มดังกล่าว จะช่วยให้ภาครัฐ จัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับระดับการพัฒนาของสถาบันศึกษา ปอเนาะในแต่ละแห่ง ไม่เป็นการใส่ทรัพยากรเข้าสู่ระบบแบบเหวี่ยงแห กั้นหมดทุกแห่ง ทั้งนี้ ให้สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะของแต่ละแห่งที่จะพัฒนาไปได้ในแต่ละขั้น

2. การยกระดับมาตรฐานโครงสร้างพื้นฐาน

กลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะที่ได้รับการคัดเลือกเข้าไปสู่กลุ่มที่มีศักยภาพแล้ว จะต้องมีการเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมาตรฐาน ในเรื่องอาคาร สถานที่ ภูมิทัศน์ สุขอนามัย ที่พักนักเรียนหรือปอเนาะ และระบบการดูแลสุขภาพปลอดภัยให้กับนักเรียนอย่างมี คุณภาพ ทั้งนี้ทั้งนั้นการพัฒนาหรือยกระดับมาตรฐานดังกล่าวจะต้องยึดถือเอาบรรยากาศของความ เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะเอาไว้ แต่พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้เกิดความทันสมัยในแง่ของ อาคาร สถานที่ ที่มีความสะอาดถูกสุขลักษณะ และปลอดภัยสำหรับผู้เรียน หรือทำการพัฒนาตาม องค์ประกอบที่ใช้ในการจัดมาตรฐานการแบ่งกลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะ

ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจะต้องรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของสถาบันศึกษา ปอเนาะเอาไว้ให้มากที่สุด แต่เน้นที่การเพิ่มความทันสมัย ความสะดวกสบาย ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย และการถูกสุขลักษณะเข้าไปให้เห็นถึงบริบทใหม่ที่ทันสมัยภายใต้บรรยากาศเดิมของ ความเป็นปอเนาะ

3. การพัฒนาการบริหาร

จากสภาพการบริหารสถาบันศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ที่ เน้นการบริหารแบบกิจการภายในครอบครัวนั้น ทำให้เกิดปัญหาด้านความมีมาตรฐานใน การพัฒนาการบริหารสถาบันศึกษาปอเนาะให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ รวมทั้งการพึ่งพาอาศัย แต่ความสามารถเฉพาะตัวของบาบอที่เป็นเจ้าของสถาบันเพียงคนเดียวย่อมมีความเสี่ยงในการเกิด ความผิดพลาดได้ง่าย ทีมงานของบาบอจะต้องได้รับการเพิ่มพูนความรู้และเทคนิคการบริหาร สถานศึกษา ในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น การบริหารวิชาการ การบริหารงานพัสดุ การพัฒนา กิจกรรมผู้เรียน รวมทั้งการจัดการสภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะภายในสถาบันศึกษาปอเนาะ งานระบบทะเบียนและการควบคุมยอดนักเรียน และการทราบบรูปแบบความสัมพันธ์กับหน่วยงาน ต่างๆของภาครัฐที่จะเข้าไปช่วยเหลือและแนะนำ เป็นต้น

บาบอและครอบครัวมักจะคุ้นเคยกับระบบการบริหารแบบครอบครัว ซึ่งลักษณะดังกล่าว อาจจะทำให้บทบาทของบุคคลภายนอกที่จะเข้าไปช่วยเหลือบาบอในอนาคต อยู่ภายใต้การครอบงำของบาบอมากเกินไปได้ จึงควรมีผู้ช่วยเหลือที่อาจเป็นบุคคลที่มาจากภาครัฐที่จัดไปช่วยงานหรือให้คำแนะนำเป็นประจำให้กับสถาบันศึกษาปอเนาะในเชิงวิทยาการการบริหารสถาบันศึกษา รวมทั้งเป็นผู้ประสานงานกลางระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะกับองค์กรภาครัฐต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในระยะแรกของการเปลี่ยนผ่าน

4. การพัฒนาเครือข่ายวิชาการ

ในการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะจะมีภาคีเครือข่ายวิชาการทั้งด้านศาสนา วิชาชีพ และสามัญเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลายฝ่ายทั้งในและนอกประเทศ โดยอาจประกอบด้วยการดำเนินการดังนี้

การจัดให้มีเครือข่ายระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะภายในพื้นที่อำเภอ หรือจังหวัด ที่ง่ายในการช่วยเหลือและสนับสนุนกันเองในระดับหน่วยงานข้างเคียง เช่นในจังหวัดยะลา มีสมาคมสถาบันศึกษาปอเนาะยะลาคอยให้การปรึกษาหรือกำกับทิศทางการดำเนินการของสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่ยะลา ก่อนที่จะนำเรื่องขึ้นไปถึงสมาคมสถาบันศึกษาปอเนาะใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสมาคมดังกล่าวถือว่าใหญ่เกินไปและมีปัญหาความไม่ลงรอยกันในหมู่สมาชิก

การจัดให้มีเครือข่ายระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะกับสถาบันการศึกษาของภาครัฐ ที่มีที่ตั้งใกล้เคียงกัน เช่น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานการอาชีวศึกษา เช่น วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยชุมชน รวมทั้งหน่วยงานการศึกษาสังกัดกระทรวงอื่นๆ เช่น วิทยาลัยการสาธารณสุข เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความช่วยเหลือระหว่างกัน ในวิทยาการที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เช่น สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ที่อยู่ใกล้เคียง

จัดให้มีงานมหกรรมวิชาการสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำสถาบันที่มีความพร้อมทั้งในและนอกพื้นที่มาร่วมงาน แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของแต่ละสถาบัน เกิดการเปรียบเทียบและเรียนรู้จากกันและกัน และเมื่อมีความก้าวหน้าไปพอสมควรแล้วก็เชิญนักวิชาการด้านศาสนาและสถาบันสอนทางด้านศาสนาอิสลามในต่างประเทศเข้าร่วมเพื่อการประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายกับนอกประเทศ รวมทั้งพาไปเยี่ยมชมสถาบันศึกษาปอเนาะของไทยที่ได้รับการพัฒนาและพร้อมที่รับนักเรียนจากนอกประเทศมาเข้าเรียนด้านอิสลามศึกษาแนวจารีต

5. การยกระดับมาตรฐานบุคลากร

ในสถาบันศึกษาปอเนาะแนวใหม่ในอนาคตนั้น หากได้มีการพัฒนาไปสู่การบริหารในแนวใหม่ซึ่งมีการแยก ผู้บริหาร และคณะครูออกจากกันอย่างชัดเจนนั้น ทั้งผู้บริหารและคณะครูนอกจากจะมีมาตรฐานหรือความเชี่ยวชาญในทางด้านศาสนา และภาษาต่างประเทศ เช่น มลายู และอาหรับซึ่งถือเป็นวิชาชีพทางด้านนี้แล้ว บุคคลดังกล่าวในอนาคตจะต้องได้รับการพัฒนาให้ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาหรือการดูงาน ให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างไกลตามโอกาสอันควร รวมทั้งมีมาตรฐานของการเป็นครุมืออาชีพในวิชาชีพครูที่แท้จริง ซึ่งภาครัฐจะต้องเข้ามาผลักดันดำเนินการในภาพรวมให้กับสถาบันศึกษาปอเนาะ

6. การยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยทางกายภาพและทางด้านสุขภาพ

อนามัย

สถาบันศึกษาปอเนาะส่วนใหญ่มักจะขาดการมีรั้วรอบขอบชิด ในการป้องกันอันตรายหรือเพื่อเพิ่มความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้กับนักเรียน ในสภาพที่นักเรียนต้องอยู่หอพักประจำตลอดเวลานั้น บาบอและสมาชิกครอบครัวไม่สามารถที่จะดูแลควบคุมนักเรียนทั้งหมดได้ตลอดเวลา การมีรั้วที่มั่นคงแข็งแรงและการมีประตูที่สามารถควบคุมการเข้าออกได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นจะทำให้ผู้ปกครองลดความกังวลในเรื่องความปลอดภัยได้ และยังจะช่วยลดความหวาดระแวงจากหน่วยงานความมั่นคงของรัฐได้เช่นกัน

ภายในบริเวณพื้นที่อันจำกัดของสถาบันศึกษาปอเนาะสมัยใหม่นั้น จะต้องดำเนินการภายใต้ความมีระเบียบ สะอาดและถูกสุขลักษณะ ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะเป็นการวางระบบสุขภาพพื้นฐานที่ดีให้กับคนไทยทั่วประเทศ ที่นักเรียนเหล่านี้จะนำติดตัวไปใช้ในชีวิตจริง เมื่อจบการศึกษาออกไป สภาพต่างๆ ภายในสถาบันศึกษาปอเนาะทั้งที่พัก ที่เรียน ที่ประกอบอาหาร ห้องน้ำ ห้องส้วม รวมทั้งพื้นที่สำหรับพักผ่อนและออกกำลังกายจะต้อง มีความสะอาดถูกสุขลักษณะ มีระบบการกำจัดขยะมูลฝอย การระบายน้ำและจัดการภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ไม่ปล่อยปละละเลยเพียงแค่ว่าให้ผู้เรียนรู้จักการช่วยเหลือตนเองและการเอาตัวรอด

สรุป

สถาบันศึกษาปอเนาะที่มีมาตรฐานนั้นจะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบ ทางด้าน โครงสร้างพื้นฐานในเรื่องอาคาร สถานที่ ด้านวิชาการศาสนา ด้านวิชาชีพ ด้านบุคลากร ด้าน การบริหาร และด้านเครือข่ายทางวิชาการและการสนับสนุน

สำหรับแนวทางในการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษา อิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียนนั้น ควรมีการดำเนินการในด้านต่างๆดังนี้คือ การกำหนดกลุ่ม สถาบันปอเนาะเพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนในการพัฒนาเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การยกระดับ มาตรฐาน โครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาการบริหาร การพัฒนาเครือข่ายวิชาการ การยกระดับ มาตรฐานบุคลากร และการยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยทางกายภาพและทางด้านสุขภาพ อนามัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุป

การวิจัยเรื่อง การส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน สรุปได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการวิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการดังนี้

1.1. เพื่อศึกษานโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.3 ศึกษาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

2. วิธีการวิจัยและเครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลมีทั้งการเก็บข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม ศึกษานโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการศึกษาข้อมูลภาคสนามจากสถาบันศึกษาปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และในอำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช รวมกันจำนวน 14 แห่ง

3. การเก็บข้อมูล มีวิธีการดังนี้

3.1 การเลือกพื้นที่ศึกษา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้วิจัยจะจงเลือกสถาบันศึกษาปอเนาะที่ได้รับการคัดเลือกจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ และได้จัดสรรงบประมาณเข้าไปให้การสนับสนุนเพื่อการพัฒนาจำนวน 7 แห่ง (มีนักเรียนจากประเทศเพื่อนบ้านเคยเข้ามาเรียน 2 แห่ง) และสถาบันศึกษาปอเนาะทั่วไปอีก 2 แห่ง โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่พัฒนามาจากปอเนาะดั้งเดิมซึ่งมีระดับการพัฒนาที่ดีและมีการเรียนในระบบสองภาษาซึ่งกำลังจะพัฒนาเข้าสู่ความเป็นนานาชาติตามโครงการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

สยามบรมราชกุมารี 1 แห่ง และสุดท้ายเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่ยังคงใช้คำว่า ปอเนาะประกอบเป็นชื่อโรงเรียน ในอำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชอีก 4 แห่ง

3.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองจำนวน 2 ครั้ง ดังนี้

3.2.1 ครั้งที่ 1 วันที่ 28 เมษายน-2 พฤษภาคม 2558 เก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

3.2.2 ครั้งที่ 2 วันที่ 4 มิถุนายน เก็บข้อมูลที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการอธิบายวิเคราะห์ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากับผู้บริหารและครูในสถานศึกษาปอเนาะ การสังเกตการณ์และ การสัมภาษณ์กลุ่มย่อยที่ได้มีการจดบันทึกเอาไว้ แยกกลุ่มข้อมูลตามความหมายเฉพาะแล้วจัดระบบข้อมูลขึ้นใหม่ตามการตีความเพื่อสร้างการเชื่อมต่อกันตามปัจจัยในกรอบการวิเคราะห์

5. ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

5.1 นโยบายด้านความมั่นคงและนโยบายด้านการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้

นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของรัฐบาลชุดต่างๆ รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการศึกษาตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่มีทิศทางไปในแนวเดียวกันที่สำคัญ 7 ประการดังนี้คือ

5.1.1 การนำแนวทางพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแกนหลักในการแก้ปัญหาคความมั่นคงและด้านการพัฒนา รวมทั้ง “วิถีมุสลิม” และ “หลักรัฐประศาสนนโยบาย” ตามแนวทางของรัชกาลที่ 6 เพื่อร่วมกันหาทางออกจากความขัดแย้งโดยสันติวิธี

5.1.2 การแก้ปัญหาที่เน้นความสอดคล้องกับอัตลักษณ์และลักษณะเฉพาะของพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อของประชาชนที่เป็นแบบพหุวัฒนธรรม

5.1.3 สร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชน การส่งเสริมธรรมาภิบาล อำนวยความเป็นธรรมและความยุติธรรม มีการปรับปรุงพัฒนากฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องทันสมัยกับสภาพความเป็นจริง ตลอดจนเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความไม่สงบอย่างเป็นธรรม

5.1.4 ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ เน้นการจัดความยากจน ซึ่งรวมถึงการจัดให้มีบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง และพัฒนาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ

5.1.5 เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการสร้างโอกาสและความเสมอภาค

5.1.6 การบูรณาการการบริหารจัดการทุกภาคส่วนให้มีเอกภาพ

5.1.7 การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ที่เน้นให้ปฏิบัติตามแนวทางการเมืองนำการทหารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งขจัดการฉวยโอกาสก่อความรุนแรงแทรกซ้อนเพื่อซ้ำเติมปัญหาไม่ว่าจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง

สำหรับแนวทางนโยบายเฉพาะในด้านการศึกษาและพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีจุดเน้นที่สำคัญคือ การพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกมิติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างจริงจัง ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย การมีโอกาสดำเนินการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และให้มีทักษะความรู้สามารถประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข

สำหรับการส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน (Education Hub) นั้น ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอิสลามศึกษาที่เชื่อมโยงกับนานาชาติ เน้นการพัฒนาทักษะอาชีพแก่กลุ่มเยาวชนในสถาบันศึกษาปอเนาะ และเสริมสร้างความเข้าใจในค่านิยมและปลูกฝังความเป็นไทยพร้อมกับพัฒนาศักยภาพการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู ภาษาอาหรับ และภาษาต่างประเทศที่สำคัญ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาและสถานศึกษากลุ่มเสี่ยง สร้างและขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับนักเรียนและเยาวชนทั้งในและนอกระบบการศึกษา

5.2 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

เมื่อปัตตานีได้กลับมาเป็นเมืองภายใต้การปกครองของสยามในตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์อีกครั้งหนึ่งนั้น ชาวปัตตานียังคงสำนึกในความเป็นชาวมลายูปัตตานี ที่ยังคงยึดมั่นและหวงแหนในอัตลักษณ์และมาตุภูมิของตน โดยในด้านการศึกษานั้นพบว่าการศึกษารูปแบบปอเนาะได้เริ่มขึ้นพร้อมๆ กับการเข้ามาของศาสนาอิสลามในมลายู และปอเนาะได้แพร่หลายพร้อมๆ กับการขยายตัวของศาสนาอิสลาม เมื่อสยามได้มีนโยบายพัฒนาการศึกษาให้ทันสมัยทั่วประเทศนั้น กลับพบว่าการจัดการศึกษาของรัฐในมณฑลปัตตานีไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ แม้จะมีเด็กมลายูเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐมากขึ้น แต่ภาพลักษณ์ของโรงเรียนของรัฐในสายตาประชาชนก็ยังเป็นลบอยู่

ศาสนาอิสลามถือเป็นรากฐานที่เป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมของชาวมุสลิมโดยสิ้นเชิง โดยอาจถือเป็นเรื่องเดียวกันแยกกันไม่ออกเพราะส่วนหนึ่งของศาสนาอิสลาม คือ แนวทางการดำรงชีวิตที่สังคมมุสลิมถือว่าถูกต้อง โดยศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้มุสลิมศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ชาวมุสลิมได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบุตรหลานให้มีความรู้และสามารถปฏิบัติตนตามหลักการของศาสนา การจัดการศึกษาที่สอดคล้องตามหลักการศาสนาอิสลามจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชนทุกเพศทุกวัย และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสถานศึกษาที่มีการสอนศาสนาอิสลามในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ การจัดการศึกษาตามหลักการศาสนาอิสลาม จึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยึดมั่น ศรัทธา และยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้าเป็นหลัก การใช้ชีวิตของมุสลิมจะปราศจากการเชื่อมโยงกับหลักคำสอนของศาสนาไม่ได้ ซึ่งเป็นความแตกต่างอย่างหนึ่งของการศึกษาในอิสลามกับแนวคิดการศึกษาของโลกเสรีนิยม โดยการศึกษาในอิสลามนั้นเป็นไปตามหลักบัญญัติแห่งศาสนา

ปัจจุบันปอเนาะส่วนหนึ่งได้พัฒนากลายเป็น โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่มีการศึกษาทั้งภาคสามัญและภาคศาสนาโดยได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาล ต่อมาในปี 2547 รัฐบาลก็ได้เข้มงวดในเรื่องใบอนุญาตเปิดปอเนาะเนื่องจากสถานการณ์ภาคใต้ โดยกำหนดให้มีการจดทะเบียนปอเนาะตาม พระราชบัญญัติสถาบันศึกษาปอเนาะปี พ.ศ. 2547 และได้เรียกปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วเป็นภาษาราชการในปัจจุบันว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ” โดยยังคงมีการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม แต่อย่างไรก็ตามยังมีปอเนาะอีกจำนวนหนึ่งที่ปฏิเสธการจดทะเบียนด้วยเหตุผลคล้ายกันว่าปอเนาะเป็นสถาบันที่เน้นการเรียนรู้นในทางศาสนาอิสลาม หากเข้ามาใกล้ชิดกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้นก็จะทำให้ความเข้มข้นของการศึกษาทางศาสนาอิสลามลดลง

หลักสูตรที่ใช้สอนในสถาบันศึกษาปอเนาะมีทั้งวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาโดยตรง และวิชาภาษามลายูและอาหรับ แต่อย่างไรก็ตามทั้ง โต๊ะครูและผู้ปกครองต้องจัดให้เด็กได้เข้าเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ หรืออาจพัฒนาร่วมกับสถานศึกษาอื่นเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาวิชาสามัญในระดับที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ รวมทั้งสถาบันศึกษาปอเนาะอาจจะพัฒนาให้ผู้เรียนได้ฝึกอบรมวิชาชีพพร้อมกับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีอาชีพและสามารถดำรงชีพได้อย่างมีความสุข และการเล็งเห็นประโยชน์ในฐานะของการศึกษาที่เป็นอัตลักษณ์ซึ่งเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปใช้พัฒนาการศึกษาให้เหมาะสมกับสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ และถือว่าเป็นโอกาสที่สามารถเชื่อมโยงเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและโลกอาหรับได้หากได้รับการส่งเสริมและมีการจัดการอย่างมีคุณภาพ โดยบทบาทของสถาบันศึกษาปอเนาะในปัจจุบันมีอยู่ 6 ด้านดังนี้คือ

- 1) การเป็นแหล่งเรียนรู้ในวิชาการศาสนา ทั้งในระดับการเรียนรู้อิสลามขั้นพื้นฐาน และการเรียนรู้อิสลามในเชิงลึกหรือขั้นสูงในบางรายวิชา
- 2) การผลิตผู้รู้ทางด้านศาสนาและผู้เข้ารับใช้สังคม
- 3) การเป็นสถานที่อบรมศาสนา
- 4) การเป็นจุดศูนย์กลางในการชี้นำสังคม
- 5) การอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม
- 6) การมีบทบาทในทางด้านภาษา โดยมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา อนุรักษ์ และเผยแพร่ภาษาหลายซึ่งมีภาษาเขียนที่ใช้อักษรอาหรับ ที่ใช้ในการเรียนการสอนในสถาบันศึกษา ปอเนาะ รวมทั้งการสอนภาษาอาหรับสำหรับชาวมุสลิมในการสื่อเพื่อเข้าใจอิสลาม

5.3 แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

สถาบันศึกษาปอเนาะที่มีมาตรฐานนั้นจะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบทางด้านโครงสร้างพื้นฐานในเรื่องอาคาร สถานที่ ด้านวิชาการศาสนา ด้านวิชาชีพ ด้านบุคลากร ด้านการบริหาร และด้านเครือข่ายทางวิชาการและการสนับสนุน

สำหรับแนวทางในการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียนนั้น ควรมีการดำเนินการในด้านต่างๆดังนี้คือ

การกำหนดกลุ่มสถาบันปอเนาะเพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนในการพัฒนาเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จะช่วยให้ภาครัฐช่วยในการใช้ความพยายามเพื่อยกระดับสถาบันศึกษาปอเนาะได้ตรงจุด โดยต้องเน้นไปที่กลุ่มที่มีศักยภาพก่อน ด้วยการเร่งกำหนดแนวทางการยกระดับมาตรฐานในกลุ่มนี้เพื่อให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

การยกระดับมาตรฐานโครงสร้างพื้นฐาน กลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะที่ได้รับการคัดเลือกเข้าไปสู่กลุ่มที่มีศักยภาพแล้ว จะต้องมีเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมาตรฐานในเรื่องอาคาร สถานที่ ภูมิทัศน์ สุขอนามัย ที่พักนักเรียนหรือปอเนาะ และระบบการดูแลความปลอดภัยให้กับนักเรียนอย่างมีคุณภาพ

การพัฒนาการบริหาร ทีมงานของบอบจะต้องได้รับการเพิ่มพูนความรู้และเทคนิคการบริหารสถานศึกษา ในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น การบริหารวิชาการ การบริหารงานพัสดุ การพัฒนากิจกรรมผู้เรียน รวมทั้งการจัดการสภาพแวดล้อมที่ถูกต้องลักษณะภายในสถาบันศึกษาปอเนาะ งานระบบทะเบียนและการควบคุมยอดนักเรียน และการทราบบรูปแบบความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆของภาครัฐที่จะเข้าไปช่วยเหลือและแนะนำ เป็นต้น

การพัฒนาเครือข่ายวิชาการ มีการพัฒนาภาคีเครือข่ายวิชาการทั้งด้านศาสนา วิชาชีพ และสามัญทั้งในและนอกประเทศ เช่น ระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะภายในพื้นที่อำเภอ หรือจังหวัดที่ง่ายในการช่วยเหลือและสนับสนุนกันเอง ระหว่างสถาบันศึกษาปอเนาะกับ สถาบันการศึกษาของภาครัฐที่มีที่ตั้งใกล้เคียงกัน รวมทั้งหน่วยงานด้านสาธารณสุขในพื้นที่ เป็นต้น ให้มีงานมหกรรมวิชาการสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำสถาบันที่มีความพร้อมทั้งในและนอกพื้นที่มาร่วมงาน และเรียนรู้จากกันและกัน

การยกระดับมาตรฐานบุคลากร ทั้งผู้บริหารและคณะครูนอกจากจะมี มาตรฐานหรือความเชี่ยวชาญในทางด้านศาสนา และภาษาต่างประเทศ แล้ว บุคคลดังกล่าวในอนาคตจะต้องได้รับการพัฒนาให้ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาหรือการดูงาน ให้เกิดโลกทัศน์ ที่กว้างไกลตามโอกาสอันควร

การยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยทางกายภาพและทางด้านสุขภาพ อนามัย มีการระบบการป้องกันและรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่ดีให้กับนักเรียน ที่ ต้องอยู่หอพักประจำ และภายในบริเวณพื้นที่ของสถาบันศึกษาปอเนาะสมัยใหม่นั้น จะต้อง ดำเนินการภายใต้ความมีระเบียบ สะอาดและถูกสุขลักษณะ รวมทั้งการพัฒนาด้านสุขภาพและ พละานามัย

อภิปรายผล

1. นโยบายด้านความมั่นคงและนโยบายด้านการศึกษาของรัฐต่อจังหวัด ชายแดนภาคใต้

จากสภาพของเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความแตกต่างจาก สังคมไทยส่วนใหญ่ ในด้านอัตลักษณ์การมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวในด้านวัฒนธรรมประเพณี ภาษา ศาสนา และความเชื่อ รวมทั้งความสำนึกในประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน ทำให้สังคมไทยส่วนใหญ่ มองข้ามคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ว่าเป็นพลังสำคัญในการที่จะนำมาพัฒนาและ แก้ไขปัญหาของสังคมได้ จนนำไปสู่ความไม่เข้าใจและหวาดระแวงกันระหว่างประชาชนกับ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งความแตกต่างด้านความคิดทางสังคมจิตวิทยาดังกล่าว เมื่อรวมเข้ากับสภาพเฉพาะ ของพื้นที่ในเรื่องของสภาพชายแดน กลุ่มอาชญากรรมและอิทธิพลทั้งถิ่น และที่สำคัญคือการเจตนา เบี่ยงเบนเรื่องราวไปสู่การปลุกเร้าให้เกิดความเข้าใจไปว่าภาครัฐมีเจตนาละเลยหรือทำลายเอกลักษณ์ ดังกล่าว เพื่อนำไปสู่สร้างการผสมกลมกลืน (Assimilation) ระหว่างกลุ่มชนต่างๆภายในชาติ ทำให้ ประชาชนชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องพยายามผนีกกำลังกันปกป้องตนเอง

การศึกษาจึงกลายมาเป็นเครื่องมือหนึ่งของทั้งฝ่ายภาครัฐในการสร้างเอกลักษณ์ร่วมของคนในชาติ และของฝ่ายประชาชนเองที่ใช้การศึกษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในการปกป้องรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง แม้ว่าฝ่ายรัฐจะเผยแพร่การศึกษาแบบมาตรฐานกลางเพื่อยกระดับการพัฒนาประชาชนทั้งประเทศ แต่ฝ่ายประชาชนชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้บางส่วนก็มองด้วยความหวาดระแวง

ในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงต้องวางกรอบนโยบายบนพื้นฐานของ “ความเชื่อมั่น ศรัทธา และไว้วางใจในภาครัฐ” เป็นสำคัญ โดยในทุกนโยบายที่ปรากฏจึงมีการกำหนดลักษณะของมิติทางสังคมจิตวิทยา โดยชูประเด็นทางอัตลักษณ์ของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สำคัญ ดังนี้

“สร้างความแข็งแกร่งบนพื้นฐานอัตลักษณ์ วัฒนธรรม” “ความหลากหลายทางศาสนา วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะ” “ไม่ทำลายอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของประชาชน” “ตระหนักในคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน ภายใต้ความหลากหลายของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม” “ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา ภาษา ศิลปะ พหุวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” “ประชาชนในพื้นที่สามารถดำเนินชีวิตตามประเพณี ศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนและท้องถิ่น” “อัตลักษณ์ทางภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ได้รับการพัฒนาและส่งเสริม” “ความสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อของประชาชน” “เคารพอัตลักษณ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น”

ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาลัยอิสลามยะลา และกระทรวงมหาดไทย (2548 : บทคัดย่อ) ที่ทำการวิจัยเรื่องความต้องการที่แท้จริงของประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ (จังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส) พบว่า ความต้องการที่แท้จริงของประชาชนสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ

- 1) ความต้องการการมีส่วนร่วม
- 2) ความต้องการการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม
- 3) ความต้องการความยุติธรรมและความเท่าเทียมกัน และ
- 4) ความต้องการให้ยอมรับความเป็นอัตลักษณ์พิเศษของคนในพื้นที่

สำหรับด้านการพัฒนานั้นก็มุ่งสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นพหุสังคม รวมทั้งมีแนวคิดสนับสนุนให้เป็นเขตพัฒนาพิเศษที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรม การพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่กระจายตัวอย่างเท่าเทียมกันในทุกระดับ ขณะเดียวกันก็ต้องไม่ทำลายอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของประชาชน ตามแผนพัฒนาพื้นที่

พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2552-2555 ที่ยึด “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “วิถีมุสลิม” เป็นหลักคิดและแนวปฏิบัติในการมุ่งมั่นแก้ไขปัญหาความไม่สงบและเร่งรัดพัฒนาพื้นที่พิเศษ โดยในแผนดังกล่าวได้มีการกล่าวถึงและพัฒนาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติเอาไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งเน้นการพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกมิติ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย ให้มีทักษะความรู้สามารถประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข สนับสนุนตาดีกา สถาบันศึกษาปอเนาะ และ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามทุกประเภท ให้ดำเนินการตามหลักศาสนาที่ถูกต้อง และพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอิสลามศึกษาที่เชื่อมโยงกับนานาชาติ

ขณะที่ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555 - 2557 ได้มีการกล่าวถึงการใช้พลังกลุ่มประเทศโลกมุสลิมในการส่งเสริมการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม กีฬา และการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่ ใช้ศักยภาพของการเป็นผู้รู้ภาษามลายู นำสังคมไทยสู่กลุ่มประเทศมุสลิมในอาเซียนเพื่อการค้า และการลงทุน

เมื่อต้องแปลงนโยบายในภาพรวมด้านสังคมจิตวิทยาไปสู่นโยบายการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น จะเห็นได้ชัดเจนว่ามีการกำหนดให้ยึดหลักการจัดการศึกษาเชิงบูรณาการวิถีชีวิต เอกลักษณ์ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะบนพื้นฐานของหลักศาสนาที่เชื่อมโยงไปสู่วิชาสามัญและวิชาชีพ และมีการบริหารจัดการในลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่น รวมทั้งพัฒนาศักยภาพการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู ภาษาอาหรับ และภาษาต่างประเทศที่สำคัญ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา และสถานศึกษากลุ่มเสี่ยงโดยเน้นคุณภาพที่สอดคล้องตามหลักการศาสนา โดยให้เยาวชนได้เรียนรู้วิทยาการที่ก้าวหน้าของโลกมุสลิม ส่งเสริมการสอนอาชีวะในสถาบันศึกษาปอเนาะ ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของบุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ (2554) ที่ทำการศึกษานโยบาย มาตรการ และแนวทางการแก้ปัญหาความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในการจัดการการศึกษาควรสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะ

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559 ยังได้ตอกย้ำให้มีการส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน ส่งเสริมการใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษาถิ่นอย่างถูกต้อง รวมทั้งการเรียนรู้ภาษาสากลและภาษาของประเทศสมาชิกอาเซียน สำหรับในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังเน้นให้องค์กรศาสนาเข้า

มาร่วมในการจัดการศึกษาและการส่งเสริมการศึกษาอิสลามศึกษา สำหรับแนวทางของประชาคม สังคมและวัฒนธรรมอาเซียนยังได้เน้นให้ความสำคัญในประเด็นของทรัพยากรมนุษย์ (Human Development) วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตลอดจนทำให้เกิดความกลมเกลียวในหมู่ประชาชนอาเซียน เกิดความเข้าใจระหว่างประเทศสมาชิกในด้าน ความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ระดับภูมิภาคร่วมกัน แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายศูนย์กลางด้านการศึกษาของประเทศไทยที่ครอบคลุม การศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษาและอุดมศึกษา แต่อย่างไรก็ตามตามโครงการพัฒนาประเทศไทย เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค กระทรวงศึกษาธิการที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะในการพัฒนา ศักยภาพโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่มีความพร้อมใน การบริหารจัดการและการเรียนการสอนให้มีมาตรฐานในระดับสากลเพื่อรองรับนักเรียนต่างชาติ และพัฒนาการสู่เป็นการเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค โดยนโยบายและแนวทางดังกล่าวของ กระทรวงศึกษาธิการยังขาดความครอบคลุมไปถึงการศึกษาเฉพาะที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น อย่างเช่นการศึกษาทางด้านศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่อย่างไรก็ตามในเรื่อง ดังกล่าวแผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2552-2555 ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน ว่าจะเน้นพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอิสลามศึกษาที่เชื่อมโยงกับ นานาชาติ โดยภาพรวมของนโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดน ภาคใต้สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 5-1 ดังนี้คือ

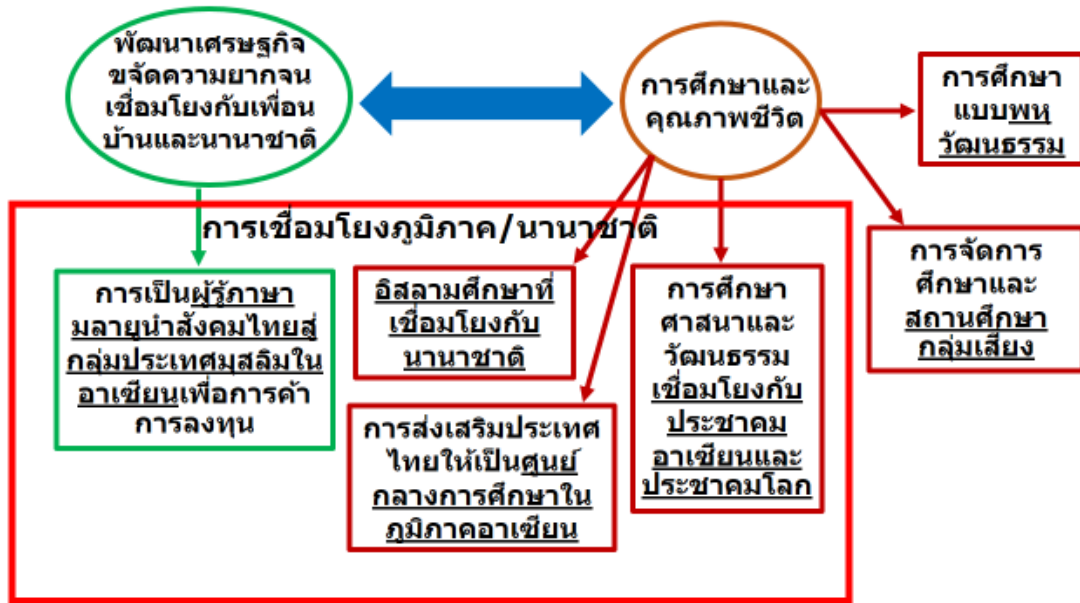
แผนภาพที่ 5-1 ภาพรวมของนโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดน ภาคใต้

นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากแผนภาพที่ 5-1 จะเห็นว่าภายใต้ยุทธศาสตร์ใหญ่ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” “เศรษฐกิจพอเพียง” “วิถีมุสลิม” และ “รัฐประศาสนโยบาย” ของรัชกาลที่ 6 ในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น การแก้ปัญหาในกลุ่มงานยุทธศาสตร์ในระดับรองลงไปประกอบด้วย 6 กลุ่มงาน ซึ่งสำหรับงานวิจัยนี้มุ่งไปที่การใช้อัตลักษณ์เพื่อการเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ ผ่านระบบการศึกษาซึ่งแนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับการแก้ปัญหาในทางเศรษฐกิจเพื่อขจัดความยากจนและเชื่อมโยงกับเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นไปตามแผนภาพที่ 5-2 ดังนี้

แผนภาพที่ 5-2 ยุทธศาสตร์รองในการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เชื่อมโยงกับนานาชาติ

ตามแผนภาพที่ 5-2 การเชื่อมโยงจังหวัดชายแดนภาคใต้กับภูมิภาคและนานาชาติ นั้นดำเนินการผ่านยุทธศาสตร์รอง 2 ยุทธศาสตร์คือ ผ่านยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและยุทธศาสตร์ การศึกษาและคุณภาพชีวิต โดยในด้านยุทธศาสตร์เศรษฐกิจนั้นมุ่งใช้ผู้รักษามลายูนำสังคมไทยสู่ กลุ่มประเทศมุสลิมในอาเซียน ส่วนยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาและคุณภาพชีวิตมุ่งใช้อิสลามศึกษา ในการเชื่อมโยง รวมทั้งมิติทางการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องตามนโยบายของ กระทรวงศึกษาธิการในการส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน

นอกจากนี้แล้วการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านยุทธศาสตร์การศึกษานั้นยังมุ่งไปที่การศึกษาในแบบพหุวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่ควรจะได้รับ การส่งเสริมในทิศทางที่ถูกต้องและเหมาะสม และขณะเดียวกันก็ต้องมีการแก้ปัญหาสถานศึกษา กลุ่มเสี่ยงไปพร้อมกัน

ในการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในด้านการศึกษาศาสนาอิสลามนั้นจะต้อง พิจารณาใช้จุดแข็งจากฉายาของปัตตานีว่าเป็นเสมือน “กระจกเงาแห่งมกเกาะห์” เพราะสถาบันศึกษา ปอเนาะในภูมิภาคปัตตานีมีบทบาทสำคัญในการผลิตนักวิชาการในโลกมลายู (อิบรอเฮง อาลฮูเซน, 2552 : 57 อ้างอิงจาก อิบบราเฮม ณรงค์รักษาเขต, 2549 : 27 และ พีรยศ ราฮิมมูลา, 2545 : 115) และข้อมูลเชิงประจักษ์ว่ามีนักเรียนจากต่างชาติทั้งในอดีตและปัจจุบันจาก มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย กัมพูชาและเวียดนามมาศึกษาเล่าเรียนที่ในปอเนาะจังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อนเกิด เหตุการณ์ความรุนแรง โดยระบบปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ถือได้ว่าดีที่สุดในกลุ่ม อาเซียนด้วยกัน รวมทั้งการจัดการศึกษาในรูปแบบดังกล่าวในประเทศอาเซียนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากเดิม ทำให้คงมีการศึกษาในระบบปอเนาะดั้งเดิมที่เป็นที่นิยมของชาวมุสลิมเฉพาะในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้

ในมิติของด้านของนโยบายการแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น หน่วยงาน ภาครัฐหลายหน่วยงานต่างก็พัฒนานโยบายของตนเองออกมาในแต่ละเรื่องที่ตนเองมีหน้าที่ รับผิดชอบในแต่ละช่วงเวลาต่างกันไป และเป็นที่น่าสังเกตว่านโยบายต่างๆ ดังกล่าวมีความสอดคล้อง กันหรือทับซ้อนกันเพียงใด และมีการประเมินผลถึงผลสำเร็จของการนำนโยบายไปปฏิบัติเพียงใด มีของผลการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขการพัฒนา นโยบายและเพิ่มประสิทธิภาพกับการนำนโยบาย ไปสู่การปฏิบัติ

2. ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดน ภาคใต้

ภายหลังจากที่ปัตตานีถูกผนวกรวมเข้ากับประเทศสยาม ทำให้สยามต้องส่ง กองทัพจากส่วนกลางหรือจากหัวเมืองในภาคใต้ลงไปควบคุมและจัดการเพื่อให้ปัตตานียังคงอยู่กับ สยามต่อไป ซึ่งหลายครั้งการดำเนินการดังกล่าวก็ไม่ได้ใช้มาตรการเฉพาะทางด้านการทหารเข้า ดำเนินการเท่านั้นแต่ยังได้ใช้มาตรการทั้งทางการเมืองและทางสังคมเข้าไปด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ ปัตตานียังอยู่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยาม การดำเนินการด้านหนึ่งของทั้งสองฝ่ายก็คือผ่านทาง การจัดการศึกษา รวมทั้งเมื่อรัฐบาลไทยมีนโยบายทางการเมืองแบบ “ผสมกลมกลืน” ในขณะที่ชาวมลายู ปัตตานียังคงเรียกตนเองว่า “คนมลายู” ซึ่งบางกลุ่มยังเรียกตนเองว่า “มลายูปัตตานี” ซึ่งแนวคิด ดังกล่าวแตกต่างจากชาวมุสลิมทั่วไปที่อยู่นอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่นในพื้นที่จังหวัด

นครศรีธรรมราชและสตูล ที่เจ้าของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดนครศรีธรรมราชคนหนึ่งได้กล่าวกับผู้วิจัยที่เข้าไปเก็บข้อมูลว่า เมื่อเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ได้มีนักปลุกระดมพยายามชักชวนให้ชาวมุสลิมในนครศรีธรรมราชเกิดความสำนึกทางเชื้อชาติมาอยู่ร่วมกับชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่การกระทำดังกล่าวไม่สามารถสร้างกระแสขึ้นมาได้ แม้จะมีขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ถูกกำหนดโดยแนวทางของศาสนาอิสลามเหมือนกัน แต่ความผูกพันในเชื้อชาติและภาษาแตกต่างกัน และจากสภาพความแตกต่างจากคนไทยโดยทั่วไปดังกล่าว ทำให้คนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้บางส่วนยังไม่อาจรับสภาพโดยสนิทใจว่าเป็นคนไทย (บรรจง ฟ้ารุ่งแสง, 2550 : 15-16)

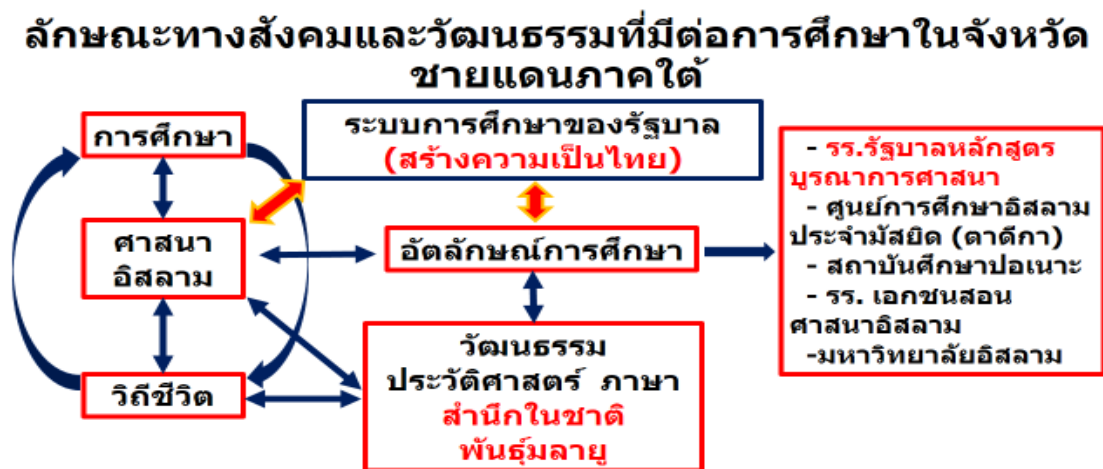
การศึกษาในรูปแบบปอเนาะได้เริ่มขึ้นพร้อมๆกับการเข้ามาของศาสนาอิสลามในมลายู และปอเนาะได้แพร่หลายพร้อมๆกับการขยายตัวของศาสนาอิสลาม (อิบบรอเฮง อาลฮูเซน, 2552 : 70-71 อ้างอิงจาก Muhamad Abu Bakar, 1989 : 15-17) การศึกษาของชาวปัตตานีแพร่หลายผ่านปอเนาะ มัสยิดและบ้านผู้รู้มานานจนต่อมาปัตตานีได้รับการขนานนามว่า “ศูนย์กลางการศึกษาอิสลามแห่งคาบสมุทรมลายู” แต่การจัดการศึกษาแบบทางการของภาครัฐในพื้นที่ดังกล่าวกลับไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายเพราะยังไม่สอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น และในระยะต่อมาแม้จะมีเด็กมลายูเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐมากขึ้นก็ตาม แต่ความนิยมของชาวมลายูมุสลิมต่อระบบการศึกษาที่อิงกับทางศาสนาก็ไม่ได้ลดลง ดังจะเห็นได้จากปัจจุบันที่จำนวนนักเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามมีสูงกว่าโรงเรียนของรัฐบาล ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจถือว่าเป็นไปตามนโยบายของหน่วยงานภาครัฐที่ต่างก็กล่าวถึงการส่งเสริมอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรม และในขณะเดียวกันระบบการศึกษาของภาครัฐในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ยังไม่มีความโดดเด่นทางด้านคุณภาพที่เหนือกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามอย่างแท้จริง

ศาสนาอิสลามมีสถานะเป็นวิถีชีวิต ซึ่งภายในชุมชนแต่ละแห่งจะมีวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองออกมาอย่างชัดเจน เป็นการผสมผสานระหว่างหลักศรัทธา บทบัญญัติ และวิถีชีวิตดั้งเดิมของผู้นับถือ และอิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้มุสลิมศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ด้วยความจำเป็นของชาวมุสลิมที่ต้องแสวงหาความรู้และดำรงชีวิตตามหลักการของศาสนาอิสลามดังกล่าว ส่งผลให้การจัดการศึกษาที่สอดคล้องตามหลักการศาสนาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชนทุกเพศทุกวัย และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสถานศึกษาที่มีการสอนศาสนาอิสลามรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ (นินาวาลย์ ปานากาเซ็ง แมงกาจิ, 2551 : 145) โดยการจัดการศึกษาต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความยึดมั่น ศรัทธา และยำเกรงต่อพระเจ้าเป็นเจ้าเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นรูฟงส์ เทพจารี (2534 : 158-159)

ที่พบว่าความยึดมั่นผูกพันต่อศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบทในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อยู่ในเกณฑ์สูง ซึ่งนักวิชาการด้านอิสลามศึกษาระดับนำของมุสลิมที่ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยเห็นว่า แม้ว่าชาวมุสลิมในระดับผู้นำมีความนิยมในระบบการศึกษาในรูปแบบสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น แต่ชาวมุสลิมในระดับชาวบ้านทั่วไปยังยึดมั่นกับสถาบันการศึกษาที่อิงอยู่กับศาสนาเพราะกลัวว่าบุตรหลานจะละทิ้งแนวทางตามบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นไปตามหลักปรัชญาของการศึกษาอิสลามคือเป้าหมายการศึกษาในอิสลามมิได้มีเพียงมิติของการอบรมสั่งสอนคนให้เป็นคนศรัทธา หรือการอบรมสั่งสอนในหลักศาสนกิจเท่านั้น แต่มุ่งสร้างพฤติกรรมของคนให้เกิดหลักปฏิบัติทั้งในมิติต่อตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม และต่อพระเจ้า ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาอิสลามที่มีต่ออัตลักษณ์ของระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ตามแผนภาพที่ 5-3 ดังนี้

แผนภาพที่ 5-3 อิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่ออัตลักษณ์ของระบบการศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ตามแผนภาพที่ 5-3 อิทธิพลทางความเชื่อศาสนาอิสลามมีต่อ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และปรัชญาการศึกษา จนในทางครั้งมีการกล่าวกันว่า ศาสนาอิสลาม วิถีชีวิต วัฒนธรรมและการศึกษาเป็นเรื่องเดียวกัน นอกจากนี้แล้ว ความสำนึกในชาติพันธุ์มลายูและเอกลักษณ์ทางภาษาก็มีส่วนทำให้เกิดอัตลักษณ์ด้านการใช้ภาษาในระบบการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันตนเองจากการผสมกลมกลืนหรือรักษาอัตลักษณ์ไม่ให้ถูกวัฒนธรรมอื่นเข้าครอบงำผ่านระบบการศึกษาตามแบบปกติของรัฐบาล การผสมผสานของปัจจัยดังกล่าวทำให้เกิดสถานศึกษา

หรือรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย แม้กระทั่งระบบการศึกษาของรัฐบาลในพื้นที่ก็ต้องปรับตัวตาม เช่น โรงเรียนรัฐบาลที่ใช้หลักสูตรแบบบูรณาการกับหลักสูตรศาสนาอิสลาม เป็นต้น และความเข้มแข็งและศรัทธาดังกล่าวยังทำให้โรงเรียนที่เปิดสอน โดยหลักสูตรทางด้านศาสนาควบคู่สามัญยังได้รับความนิยมสูงกว่าโรงเรียนของรัฐบาลที่ใช้หลักสูตรสามัญเพียงอย่างเดียว จนเกิดลักษณะการแข่งขันสอนศาสนาเพื่อแย่งชิงผู้เรียน

ด้วยหลักศรัทธาดังกล่าวประกอบกับการต้องการรักษาอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของตนเองเอาไว้ จึงมีระบบการศึกษาแบบอิสลามที่เป็นเอกลักษณ์หลากหลายตั้งแต่ในระดับเด็กเล็กจนถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งในการจัดการศึกษาในบางระดับก็สอดคล้องกับภาวะของสังคมที่พัฒนาไป แต่บางอย่างก็ยังเป็นแบบดั้งเดิม เช่น ในระบบการศึกษาแบบปอเนาะ ที่ยังคงได้รับความนิยมอยู่ในกลุ่มของผู้ที่แสวงหาความรู้ทางศาสนาอิสลามที่แท้จริง ทั้งในระดับพื้นที่ และจากประเทศเพื่อนบ้าน และยังคงมีเยาวชนจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน และจากครอบครัวที่ด้อยโอกาสเข้ามารับการศึกษากล่อมเกลามาเป็นคนดีของสังคม แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาในสถาบันศึกษาปอเนาะก็ยังถูกสังคมบางส่วนมองว่า ขาดโอกาสในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่ตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมรวมทั้งไม่สอดคล้องกับความหลากหลายของอาชีพในสังคมสมัยใหม่

แต่อย่างไรก็ตาม สังคมโดยรวมไม่ควรมองข้ามจุดแข็งของระบบการศึกษาดังกล่าวที่มุ่งผลิตผู้รู้ทางศาสนาและคนดีเข้าสู่สังคม และควรรหาทางพัฒนาการศึกษาที่ตอบสนองต่อผู้ที่แสวงหาแนวทางดังกล่าว ซึ่งเป็นการศึกษาแบบนี้ถือเป็นทุนทางที่สำคัญสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บรรจง ฟ้ารุ่งแสง (2550 : บทคัดย่อ) ที่พบว่าการพัฒนา นโยบายการศึกษาของรัฐในชายแดนภาคใต้ ควรคำนึงหลายๆ ปัจจัยทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ปัจจัยด้านความมั่นคง ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรมและปัจจัยด้านปัญหาการบริหารราชการ โดยเฉพาะการส่งเสริมการเรียนภาษาที่หลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมเพื่อประกอบการพัฒนาอาชีพ การพัฒนาภูมิความรู้ด้านภาษาที่หลากหลายจัดเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยไม่กระทบต่อภาษาประจำชาติ

3. แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

ด้วยจำนวนสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีเป็นจำนวนมาก จึงเป็นไปได้ที่ภาครัฐจะทุ่มเททรัพยากรเพื่อพัฒนาสถาบันเหล่านี้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน จึงต้องมีการเลือกกลุ่มสถาบันที่มีความพร้อมเป็นสถาบันนำร่องก่อน แล้วจึงยกระดับสถาบันอื่นๆ ในพื้นที่ตามมาอย่างเป็นระบบตามลำดับ

ด้วยแนวโน้มของการศึกษาในแบบดังกล่าวในประเทศอาเซียนที่เริ่มพัฒนาไปสู่ การศึกษาสมัยใหม่ จึงน่าที่จะเป็นโอกาสให้กับสถาบันในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้พัฒนา ตนเองเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวมุสลิมที่มุ่งแสวงหาการศึกษาในรูปแบบดั้งเดิม จาก ประเทศเพื่อนบ้านอาเซียน ซึ่งนอกจากเป็นการเชื่อมโยงด้านการศึกษาแล้ว ในระยะยาวยังจะเป็น การเชื่อมโยงด้านสังคม วัฒนธรรม การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจตามมา และที่สำคัญคือภาพลักษณ์ ของประเทศไทยที่มีการเปิดกว้างทางศาสนา จะทำให้ประเทศอิสลามทั่วไปได้เข้ามาเห็นความ หลากหลายและเปิดกว้างทางวัฒนธรรมและการศึกษาของประเทศไทย และจะพัฒนาความรู้สึกถึง การอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งจะเป็นลักษณะที่ตรงข้ามกับที่ชาวมุสลิม ทั่วไปที่เดินทางไปศึกษาในประเทศตะวันตกกลาง ที่จะพบกับเฉพาะวัฒนธรรมหลักในแบบ วัฒนธรรมเดียวของชาติอาหรับและจะนำเอาแนวคิดวัฒนธรรมอาหรับที่ตนเองพบเห็นกลับมาใช้ ในประเทศบ้านเกิดตนเองโดยขาดการเปรียบเทียบและละทิ้งวัฒนธรรมที่หลากหลายในท้องถิ่น

ในด้านการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะที่สำคัญพบว่าคล้ายกับผลงานวิจัยของ จงรัก พลาศัย (2552) ที่สำคัญคือ การพัฒนาระบบการเรียนการสอนที่สนองตอบความต้องการของ ชุมชนท้องถิ่น การสร้างอาชีพในท้องถิ่นด้วยการสอนด้านอาชีพเสริมเข้าไปในระบบการศึกษา ของสถาบันศึกษาปอเนาะ การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือทางวิชาการเพื่อการช่วยเหลือกัน ทางด้านวิชาการ การพัฒนาด้านกายภาพให้มีความปลอดภัย รมรื่นมีพื้นที่พอกับการพัฒนาด้าน สุขภาพร่างกายที่เหมาะสมกับวัยและการเรียนรู้ มีการบริหารจัดการในรูปแบบสมัยใหม่ที่ประกัน ความต่อเนื่องของกิจการและสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล ส่วนด้านปลีกย่อยที่สำคัญและมี บริบทที่ต่างกันคือการพัฒนามาตรฐานทางสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมภายในสถาบันศึกษาปอเนาะ ที่พบว่าส่วนใหญ่แล้วจะต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน ทั้งในระบบกระท่อมที่พักออาศัย (ปอเนาะ) และสาธารณูปโภค ทั้งนี้เพื่อให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติที่ดีเป็นนิสัยและเป็นตัวอย่างให้กับผู้เรียนที่จะ ออกไปใช้ชีวิตและเป็นผู้นำทางสังคมและครอบครัวในอนาคต รวมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีต่อสายตา ของผู้เข้าเรียนจากประเทศเพื่อนบ้าน

การสร้างมาตรการของความต่อเนื่องของสถาบันศึกษาปอเนาะเมื่อมีการเปลี่ยน ผ่านเจ้าของหรือبابอ ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐสามารถสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้าง พื้นฐานภายในพื้นที่ของสถาบันศึกษาปอเนาะได้โดยมี ระเบียบ และข้อกำหนดรองรับ ไม่ใช่การ ดำเนินการภายในที่ดินของเอกชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ที่สำคัญมี 2 ประเด็นดังนี้คือ

1.1 กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเพื่อพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษา ในทุกระดับตามแนวทางการพัฒนาอิสลามศึกษา ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สอดคล้องกับความต้องการในการเชื่อมโยงทางด้านเศรษฐกิจในพื้นที่กับประเทศเพื่อนบ้าน

1.2 สำนักงานการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการควรพัฒนากลไกขององค์กรทางด้านศาสนาอิสลามทั้งในส่วนกลางและในท้องถิ่น เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการส่งเสริมสนับสนุนและกำกับกำกับการดำเนินงานของสถาบันศึกษาปอเนาะ ทั้งนี้เพื่อสร้างการยอมรับและไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าภาครัฐเข้าไปชี้นำ

1.3 สำนักงานการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการควรพัฒนาระบบภาคีเครือข่ายทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ เช่น วิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยอาชีววะ วิทยาลัยเทคนิค สถาบันการศึกษาของภาครัฐ หน่วยงานด้านสาธารณสุข กศน. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯ เพื่อสร้างระบบเครือข่ายร่วมในการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะ

2. ข้อเสนอในการปฏิบัติ ที่สำคัญมี 3 ประเด็นดังนี้คือ

2.1 สำนักงานการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ สภาความมั่นคงแห่งชาติ และกระทรวงการต่างประเทศ ควรร่วมกันทบทวน กฎ ระเบียบของภาครัฐต่อนักเรียนศาสนาต่างชาติ ที่เข้ามาศึกษาในทางด้านศาสนาในประเทศไทย เพื่อเป็นกลไกทั้งในการควบคุม กำกับและอำนวยความสะดวกให้กับนักเรียนต่างชาติ เข้ามาเรียนด้านศาสนาได้สะดวกและมีการควบคุมกำกับอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

2.2 สำนักงานการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการควรประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจกับสังคม ให้ภาคสังคมทั้งในและนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้าใจถึง จุดแข็งของพื้นที่โดยเล็งเห็นประโยชน์ในฐานะการศึกษาในอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นทุนทางสังคม ที่สามารถเป็นเชื่อมโยงจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปยังโลกมาเลย์และอาหรับได้

2.3 สำนักงานการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุข ควรร่วมกันทำการส่งเสริมให้หน่วยงานด้านสาธารณสุขของภาครัฐเข้าไปมีส่วนร่วม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในสถาบันศึกษาปอเนาะร่วมกับชุมชน

3. ข้อเสนอในการวิจัยต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางวิจัยที่สำคัญ 3 ประเด็นดังนี้คือ

3.1 การสร้างการยอมรับของเจ้าของสถาบันศึกษาปอเนาะในการให้องค์กรศาสนา
เข้าร่วมในการส่งเสริมอิสลามศึกษา

3.2 การเปรียบเทียบรูปแบบการให้การศึกษาแก่บุตรหลานของชาวมุสลิมชนชั้น
ผู้นำและประชาชนทั่วไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

3.3 แนวทางในการสร้างแรงจูงใจของนักเรียนต่างชาติที่เข้ามาศึกษาอิสลามศึกษา
ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

3.4 แนวทางในการพัฒนาด้านสุขภาพและพลศึกษาในสถาบันศึกษาปอเนาะที่
สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กระทรวงศึกษาธิการ, แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของ

กระทรวงศึกษาธิการ 2556-2559, โรเนียวเย็บเล่ม, 2555.

กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า, รายงานเฉพาะกรณีปัญหาสถานศึกษาที่

สอนศาสนาอิสลามเกี่ยวพันกับปัญหาความไม่สงบ จชต., โรเนียวเย็บเล่ม, ม.ป.ป.

คันแคน แม็กคาร์โก, นิกแผ่นดินอิสลามและปัญหาความชอบธรรมในภาคใต้ ประเทศไทย, ณัฐธ

ยาน์ วันอรุณวงศ์ (แปล), กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2555.

ไพศาล พรหมยงค์, “จดทะเบียนปอเนาะ จุดเริ่มต้นหรือบทสุดท้าย” ใน ยึดมั่นในหลักการ

สมานฉันท์มวลชน, สมาน อุ้งามสิน(บรรณาธิการ), หนังสือวิชาการฉบับ

สมานฉันท์ เนื่องในงานแมลิดกลางแห่งประเทศไทย ฮ.ศ. 1426, 19-21 พฤศจิกายน

2548 ณ สวนอัมพร, กรุงเทพฯ : ออฟเซ็ท, 2548.

ศาลจังหวัดนราธิวาส, คำพิพากษาศาลจังหวัดนราธิวาสเรื่องความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้าย อังยี

ช่องโจร ความผิดต่อพระราชบัญญัติต่ออาวุธปืนฯ ความผิดต่อพระราชบัญญัติวิทยุ

คมนาคม, คดีหมายเลขดำที่ 1665/2550 และคดีหมายเลขแดงที่ 823/2555, 16

มีนาคม 2555.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, แผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษาสาม

จังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสร้างสันติสุข ปี 2548-2551, กรุงเทพฯ : พริกหวาน

กราฟฟิก, 2548.

อารง สุทธาศาสน์, “สถาบันครอบครัวในอิสลาม : วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ” ใน รวมบทความ

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อิบราฮีม ณรงค์รักษาเขต และ นูมาน หะยีมะแซ, ทฤษฎีใหม่สถาบันการศึกษามุสลิมจังหวัด

ชายแดนภาคใต้, พิมพ์ครั้งที่ 1, สงขลา : หาดใหญ่กราฟฟิก, 2553.

วารสาร

- จงรัก พลาศัย, “การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพื่อพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านกลไกการพัฒนามหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์”, **Princess of Naradhiwas University Journal**, ปีที่ 1 ฉบับปฐมฤกษ์ มกราคม-เมษายน 2552.
- ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, **ประชาคมอาเซียน 2558 : อนาคตและการปรับกระบวนทัศน์ประเทศไทย**, กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2554.
- สุรชาติ บำรุงสุข, “ปีใหม่ : สร้างยุทธศาสตร์ภาคใต้ใหม่”, **มติชนสุดสัปดาห์**, ปีที่ 24 ฉบับที่ 1222, 16 มกราคม 2547.

วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย เอกสารวิจัย

- คมกฤษ จันทร์ขจร, **การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต**, วิทยานิพนธ์การศึกษาศุภบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาระดับปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.
- ชิดดิ๊ก อาลี, **วิวัฒนาการการเรียนการสอนอิสลามศึกษาของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย**, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอิสลามศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2554.
- ดลมนรรัตน์ บากาและเกษตรชัย และหีม, **บทบาทผู้นำมุสลิมในการพัฒนาการศึกษาของสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้**, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2548.
- ดลมนรรัตน์ บากาและเกษตรชัย และหีม, **การศึกษาวิถีชีวิตของเยาวชนไทยมุสลิม เพื่อเสริมสร้างสันติสุขในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2551.
- นัฐพงศ์ เทพจารี(พันเอก), **ความยึดมั่นผูกพันในศาสนาอิสลามของคนไทยมุสลิมชนบท จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต**, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2534.

- นินาวาลย์ ปานากาเซ็ง แมงกาจิ, การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2551.
- บัณฑิต สมะฮะฮุน, พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาการศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ : กรณีศึกษา ปอเนาะ, รายงานการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพฯ : ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- บรรจง ฟารูงสาบ, การวิจัยนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2540-2550, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2550.
- บุษบง ชัยเจริญวัฒน์ และคณะ, รายงานการวิจัย, การศึกษานโยบาย มาตรการ และแนวทางการแก้ปัญหาความไม่สงบและการพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2554.
- ประสิทธิ์ รัตนมณี และคณะ, รายงานการวิจัย, วัฒนธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส), ปัตตานี : สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2550.
- พร ภิสก, พันเอก; บุญรอด ศรีสมบัติ, พันเอก และ ดิเรก ดีประเสริฐ, พันเอก, รายงานการวิจัย, แนวทางการกระตุ้นการเข้ามอบตัวของขบวนการแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้, โรงเรียนเสนาธิการทหารบก, 2552.
- มูหัมมัดมันซูร หมัดเร๊ะ, อิทธิพลของวัฒนธรรมอาหารต่อสังคมมลายูในจังหวัดปัตตานี, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอิสลามศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2551.
- วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาลัยอิสลามยะลา และกระทรวงมหาดไทย, รายงานการวิจัย, ความต้องการที่แท้จริงของประชาชนใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ (จังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส), วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี, 2548.
- เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, รายงานการวิจัย, รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ , พิมพ์ครั้งที่ 1, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, กรุงเทพฯ : วิ.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, 2554.
- ศรีสุดา ชัยวิจารณ์, วิถีชีวิตมุสลิมกับการจัดการศึกษาของชุมชน กรณีศึกษาศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา) ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2553.

อิบบรอเฮง อาลฮูเซน, พัฒนาการสถานศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ พ.ศ.2500 ถึง พ.ศ. 2549, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอิสลามศึกษา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2552.

สัมภาษณ์

รศ.ดร. อิบรอเฮม ณรงค์รักษาเขต, อาจารย์วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2558.

ดร. มุหามัด รุยานี บากา, ผู้อำนวยการอิสลาม สำนักงานศึกษาธิการภาค 12 อ.เมือง จ.ยะลา, สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2558.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

Education Hub ทางการศึกษาคืออะไร, เข้าถึงได้จาก <http://www.guru.google.co.th/guru/thread?tid=767c69cb00a8ed95>, 20 พฤศจิกายน 2557.

กัมภณท์ จุนโท, ปฏิรูปการศึกษากับการแก้ปัญหาความมั่นคงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้, วารสารวิชาการปีที่ 7 ฉบับที่ 2, เมษายน - มิถุนายน 2547, เข้าถึงได้จาก http://www.myfirstbrain.com/teacher_view.aspx?ID=21085, 22 กุมภาพันธ์ 2558.

การเตรียมพร้อมด้านการศึกษาของไทยเพื่อก้าวสู่ประชาคมอาเซียน, เข้าถึงได้จาก <http://blog.eduzones.com/racchachoengsao/88655>, 22 พฤศจิกายน 2557.

กระทรวงศึกษาธิการ, ปอเนาะดีต้นแบบ, เข้าถึงได้จาก <http://www.thaigov.go.th/en/news-ministry/2012-08-15-09.../43746-.html>, 22 พฤศจิกายน 2557.

ความสำคัญและวิวัฒนาการของสถาบันศึกษาปอเนาะ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม, เข้าถึงได้จาก http://region4.prd.go.th/ewt_news.php?nid=18859, 15 มีนาคม 2558.

ชมรมปอเนาะไวยุทธโยงป่วนใต้, เข้าถึงได้จาก <http://tnews.teenee.com/etc25456.html>, 20 กันยายน 2556.

ใช้ 15 ล้านพัฒนา 3 ปอเนาะต้นแบบ, เข้าถึงได้จาก <http://prachatai.com/print/12930>, 20 กันยายน 2556.

โต๊ะครูยอมรับหลักสูตรใหม่ปอเนาะ, เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/print/3088>, 20 กันยายน 2556.

- นิพัทธ์ สระนันท์พงษ์ และ โชคสุข กรกิตติชัย, **เปรียบเทียบนโยบาย 4 รัฐบาลนายสมัคร สุนทรเวช นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และ นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร**, เข้าถึงได้จาก http://www.google.co.th/url?url=http://library2.parliament.go.th/ebook/content-ebbas/4gov_policy-230854.pdf, 28 กุมภาพันธ์ 2558.
- ประชาสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน**, เข้าถึงได้จาก <http://www.siamintelligence.com/asean-socio-cultural-community-ascc-blueprint/>, 4 มีนาคม 2558.
- ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ASEAN Socio-Cultural Community - ASCC**, เข้าถึงได้จาก <http://www.aseancommunityroadshow.com/asean-community/culture.html>, 4 มีนาคม 2558.
- ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน คือ อะไรและมีเป้าหมายอย่างไร**, เข้าถึงได้จาก http://www.hq.prd.go.th/prTechnicalDM/ewt_news.php?nid=565, 4 มีนาคม 2558.
- ประยุทธ์ นำ ครม.แถลงนโยบาย 11 ด้าน เน้นยุทธศาสตร์ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ของในหลวง**, เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9570000104782>, 28 กุมภาพันธ์ 2558.
- ปอเนาะดีต้นแบบ**, เข้าถึงได้จาก <http://www.thaigov.go.th/en/news-ministry/2012-08-15-09-39-20/item/43746-.html>, 20 กันยายน 2557.
- ปอเนาะ-วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี**, เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wik>, 15 มีนาคม 2558.
- แผนปฏิบัติการ การแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2558-2560**, เข้าถึงได้จาก http://planning.dld.go.th/th/index.php?option=com_content&view=article&id=726:section-3&catid=55:section-14&Itemid=91, 20 กุมภาพันธ์ 2558.
- พัฒนาการศึกษาแก้ปัญหา จชต.**, เข้าถึงได้จาก <http://www.southpeace.go.th/th/Article>, 6 ธันวาคม 2557.
- มัสถัน มาหะมะ, อิสลามกับระบบการศึกษา**, เข้าถึงได้จาก <http://www.islammore.com/main/content.php?page=sub&category=61&id=957>, 12 พฤษภาคม 2558.
- มูลนิธิเล็ก - ประไพ วิริยะพันธ์, รู้จักปอเนาะ**, เข้าถึงได้จาก <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=133>, 14 มีนาคม 2558.
- รับขวัญ ธรรมาภรณ์พิลาศ, ประเทศไทยกับ 'Education Hub'** เข้าถึงได้จาก <http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=16699&Key=news12>, 20 พฤศจิกายน 2557.

- รู้จัก “สมาคมสถาบันศึกษาปอเนาะ”, เข้าถึงได้จาก http://www.blueimage.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=19:2010, 20 กันยายน 2556.
- วันวิสาข ภาคสุวรรณ, โครงการพัฒนาประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค (Education Hub) รายงานพิเศษ, เข้าถึงได้จาก http://www.pgathaiguide.com/index.php?lay=boardshow&ac=webboard_show&WBntype=1&No=1399283, 20 พฤศจิกายน 2557.
- วรรณรัตน์ อภินันท์กุล, การศึกษาตามอัธยาศัย, เข้าถึงได้จาก <http://librarytrang.blogspot.com/2012/05/informal-education-3.html>, 14 กรกฎาคม 2558.
- สนน.จชต. ยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงนายก เสนอแนวทางแก้ปัญหาความไม่สงบชายแดนใต้, เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/01/19723>, 28 กุมภาพันธ์ 2558.
- สุธีรัช ชูชื่น, พหุวัฒนธรรมศึกษาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้, วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2555, เข้าถึงได้จาก <http://www.human.pn.psu.ac.th/ojs/index.php/eJHUSO/article/viewFile/116/124>, 12 ธันวาคม 2557.
- สุมาลี สุขदानนท์, การครอบครองคาบสมุทรมาลายูของมหาอำนาจตะวันตก(2554), เข้าถึงได้จาก <http://www.tri.chula.ac.th/triresearch/malau/malau.html>, 15 มีนาคม 2558.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555 – 2559, เข้าถึงได้จาก http://www.tu.ac.th/org/ofrefector/planning/m1_m1/m1_m11/05_plan.pdf, 4 มีนาคม 2558.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาพื้นที่พิเศษ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2552-2555, เข้าถึงได้จาก <http://www. eris.nesdb.go.th/pdf/351000-001.pdf>, 2 มีนาคม 2558.
- หมอพรทิพย์สอปอเนาะหลังโจรใต้เข้าหลบซ่อน, เข้าถึงได้จาก <http://prachathai.com/print/3088>, 20 กันยายน 2556.
- อับดุลชะกูร์ บิน ซาฟิอีย์ (อับดุลสุโก ดินอะ), รายงาน : การศึกษาดูงานปอเนาะแบบอย่างในมาเลเซีย -อินโดนีเซีย (1), เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/journal/2009/02/19904>, 22 พฤศจิกายน 2557.
- อับดุลชะกูร์ บินซาฟิอีย์, ปอเนาะจังหวัดชายแดนภาคใต้ : การจัดการศึกษาท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม, เข้าถึงได้จาก <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=1070>, 22 พฤศจิกายน 2557.

อับดุลสุโก ดินอะ, **มุสลิมในประเทศไทยกับการศึกษา : เปลี่ยนแปลงจากภายในผ่านการศึกษา**, เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/journal/2010/10/31445>, 22 กุมภาพันธ์ 2558.

อารีฟิน บินจิ อับดุลลอฮ์ ลออแมนและซุฮัยมีฮ์ อิสมาแอล, **“ปาตานี” ประวัติศาสตร์และโลกการเมืองมลายู**, (2556), เข้าถึงได้จาก http://www.lek-prapai.org/publish_show.php?id=150, 7 มีนาคม 2558.

ภาษาอังกฤษ

Book

Bjorn Atle Blengslie, “Muslim Metamorphosis : Islamic Education and Politics in Contemporary Cambodia” in **Making Modern Muslims**, Hefner, Robert W. edited, Honolulu : University of Hawaii Press, 2009.

Che Noraini Hashim & Hasan Langgulung, Islamic Religious Curriculum in Muslim Countries, **Bulletin of Education & Research**, June 2008, Vol 30, No 1, 2008, 1-19.

Gamal Abdul Nasir Zakara, “Pondok Pesantren : Changes and Its Future”, in **Journal of Islamic and Arabic Education**, 2(2), 2010 : 44-52.

Halstead, Mark, “An Islamic Concept of Education”, in **Comparative Education**, Vol 40(4), 2004 : 517-529.

Hasan Mardman, “Egypt’s Influence on Education of Thai Muslims from the Nasser Era to the Present” in **Islamic Studies and Islamic Education in Contemporary Southeast Asia**, Kamaruzzaman Bustamam-Ahmad and Patrick Jory(editors), Kuala Lumpur : Yayasan Ilmuwan, 2011.

Hefner, Robert W., “Islamic Schools, Social Movements, and Democracy in Indonesia” in **Making Modern Muslims**, Hefner, Robert W. edited, Honolulu : University of Hawaii Press, 2009.

Hefner, Robert W., “The politics and cultures of Islamic education in Southeast Asia” in **Making Modern Muslims**, Hefner, Robert W. edited, Honolulu : University of Hawaii Press, 2009.

Joseph Chinyong Liow, “Islamic Education in Southern Thailand : Negotiating Islam, Identity, and Modernity”, in **Making Modern Muslims**, Robert W. Hefner(editor), Honolulu : University of Hawaii Press, 2009.

Kraince, Richard G., “Reforming Islam Education in Malaysia : Doctrine or Dialogue?” in **Making Modern Muslims**, Hefner, Robert W. edited, Honolulu : University of Hawaii Press, 2009.

Mckenna, Thomas M. & Abdula, Ismael A., “Islamic Education in the Philippines : Political Separatism and Religious Pragmatism, in **Making Modern Muslims**, Hefner, Robert W. edited, Honolulu : University of Hawaii Press, 2009.

Shamsul Amri Baharuddin & Azmi Aziz, “Colonial Knowledge and the Reshaping of Islam, the Muslim and Islamic Education in Malaysia” in **Islamic Studies and Islamic Education**, Mamaruzzaman Bustamam-Ahmad & Patrick Jory, editors, Kuala Lumpur : Yayasan Ilmuwan, 2011.

Research Report

Briggs, Rachel; Fiechi, Catherine and Lownsborough, Hannah, Research report, **Bringing It Home : Community- Based Approaches to Counter Terrorism**, Leicester : Iprint, 2006.

Wan Kadir Bin Je Man, Thesis, **Muslim Separatism : The Moro in Southern Philippines and the Malay in Southern Thailand**, Doctor of Philosophy, Canberra : The Australian National University, 1987.

Electronic Data Base

Angel Rabasa, **Islamic Education in Southeast Asia**, เข้าถึงได้จาก www.hudson.org/content/researchattachments/rabasa_vol2.pdf, (2012), 2 มีนาคม 2558.

Candland, Christopher, **Religious Education and Violence in Pakistan**, เข้าถึงได้จาก <http://academics.wellesley.edu/Polisci/Candland/MadarisViolence.pdf>, 24 กรกฎาคม 2558.

Coulson, Andrew, “Education and Indoctrination in the Muslim World : Is There a Problem?

What Can We Do About It?”, in **Policy Analysis**, No 511, March 11, 2004,

เข้าถึงได้จาก <http://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa511.pdf>, 23

กรกฎาคม 2558.

Uzma Anzar, **Islamic Education : A brief history of Madrasas with Comments on Curricula**

and Current Pedagogical Practices, เข้าถึงได้จาก [http://U Anzar - World Bank:](http://U%20Anzar%20-%20World%20Bank%20-%20Washington,%20DC,%202003%20-%20schools.nashua.edu)

Washington, DC, 2003 - schools.nashua.edu, (2003), 23 กรกฎาคม 2558.

ภาคผนวก

ผนวก ก

ภาพการเก็บข้อมูล

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภาคใต้

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภาคใต้

พื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประวัติย่อผู้วิจัย

1. ชื่อ - นามสกุล พ.อ. พร ภิเศก ตท. 19 จปร. 30 เหล่าร.

2. วัน เดือน ปีเกิด 2 สิงหาคม 2502

3. การศึกษา

ปริญญาตรีคุณวุฒิ วท.บ.(ทบ.) รร. จปร., ศศ.บ.(รัฐศาสตร์) ม. รามคำแหง

ปริญญาโทคุณวุฒิ ร.ม. (บริหารรัฐกิจ) ม. ธรรมศาสตร์

ปริญญาเอกคุณวุฒิ กศ.ด. (บริหารการศึกษา) ม. ศรีนครินทรวิโรฒ

ประกาศนียบัตรทางทหารการปฏิบัติการพิเศษ(Ranger, Special Forces, PSYOPS), สหรัฐฯ

ประกาศนียบัตรหลักสูตรเสนาธิการทหารบก

ประกาศนียบัตรหลักสูตรวิทยาลัยเสนาธิการทหารฝรั่งเศส (Collège Interarmées de Défense) ปารีส ฝรั่งเศส

ประกาศนียบัตรหลักสูตรวิทยาลัยการทัพบก

ประกาศนียบัตรหลักสูตรความมั่นคงเอเชีย - แปซิฟิก(Asia-Pacific Center for Security Studies) ฮาวาย สหรัฐฯ

ประกาศนียบัตรหลักสูตรการข่าวกรองต่อต้านการก่อการร้าย มหาวิทยาลัยการข่าวกรองแห่งชาติ (National Intelligence University) วอชิงตัน ดีซี สหรัฐฯ

4. การปฏิบัติงาน

ผู้บังคับกองร้อยรบพิเศษ

อาจารย์โรงเรียนเสนาธิการทหารบก

ผู้อำนวยการส่วนบัณฑิตศึกษา โรงเรียนเสนาธิการทหารบก

ผู้อำนวยการกองฝึกจำลองยุทธ์ ศูนย์พัฒนาหลักนิยมและยุทธศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารบก

ผู้อำนวยการกองพัฒนายุทธศาสตร์ ศูนย์พัฒนาหลักนิยมและยุทธศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารบก

รองผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหลักนิยมและยุทธศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารบก

รองผู้บัญชาการวิทยาลัยการทัพบก

ราชการพิเศษ

ผู้บังคับกองร้อยรบพิเศษ โครงการบางระจัน

โครงการ 256

โครงการ 315

หัวหน้าศูนย์ประเมินผลและดำเนินกรรมวิธีข้อมูล กองอำนวยการรักษาความ
มั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า (กอ.รมน.ภาค 4 สน.) ยะลา

5. ตำแหน่งปัจจุบัน รองผู้บัญชาการโรงเรียนเสนาธิการทหารบก

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

เรื่อง การส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

ผู้วิจัย พันเอก พร ภิเศก หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๖

ตำแหน่ง รองผู้บัญชาการโรงเรียนเสนาธิการทหารบก

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยในฐานะที่เป็นผู้นำการก่อตั้งสมาคมอาเซียน มีศักยภาพในการเป็นแกนนำที่จะสร้างประชาคมอาเซียนให้เข้มแข็ง ในการเตรียมพร้อมทั้งแนวคิดการเปิดเสรีด้านการศึกษาในประชาคมอาเซียนจึงเป็นโอกาสดีที่ส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต้องปรับตัวให้มีความพร้อมสำหรับสถานการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลง

การศึกษาเป็นแนวทางหนึ่งที่ถูกกำหนดในนโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของรัฐบาล รวมทั้งกระทรวงศึกษาธิการเอง ได้มีการเตรียมความพร้อมของการศึกษาไทยเพื่อ การสร้างประชาคมอาเซียนด้วยการศึกษาโดยให้ไทยเป็นศูนย์กลางด้านอาเซียนศึกษา เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาไปสู่ประชาคมอาเซียนและสากลต่อไป

จังหวัดชายแดนภาคใต้ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีวิถีชีวิตและ การปฏิบัติที่มาจากหลักคำสอนของศาสนาครอบคลุมทุกด้าน เป็นสิ่งจำเป็นที่มุสลิมต้องศึกษาและปฏิบัติให้ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้จากการส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาเป็นจำนวนมาก

เมื่อรัฐบาลมีนโยบายให้ปอเนาะจดทะเบียนเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในปี พ.ศ. 2504 นั้น ยังมีปอเนาะอีกจำนวนมากไม่ยอมจดทะเบียน จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลจึงให้ปอเนาะที่เหลื่อมมาจดทะเบียนเป็นสถาบันศึกษาปอเนาะ โดยในปัจจุบันสถาบันศึกษาศาสนาอิสลามทั้งสองแบบต่างก็ได้รับการอุดหนุนการจัดการศึกษาจากรัฐบาล

หากเปรียบเทียบการศึกษาอิสลามแบบดั้งเดิมในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว จะพบว่า ระบบปอเนาะดั้งเดิมจริงๆ ที่เน้นการเรียนรู้ศาสนาอิสลามในเชิงลึกนั้นคงเหลืออยู่เฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยคือสถาบันศึกษาปอเนาะ ระบบปอเนาะในจังหวัดชายแดนใต้ ถือได้ว่าดีที่สุดในกลุ่มอาเซียนด้วยกัน มีชาวมุสลิมจากภาคอื่นๆ ของไทยรวมทั้งจาก มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย กัมพูชาและเวียดนามมาศึกษาเล่าเรียนที่สถาบันศึกษาปอเนาะ ความเป็นปอเนาะดั้งเดิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ดังกล่าวหากได้รับการส่งเสริมหรือพัฒนาให้ถูกทิศทางก็อาจทำให้จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถใช้ต้นทุนทางสังคมซึ่งเป็นจุดแข็งทางวัฒนธรรมของพื้นที่ดังกล่าวเชื่อมโยงไปสู่เพื่อนบ้านอาเซียนในด้านการศึกษาอิสลามในแนวดั้งเดิมหรือแนวจารีตได้

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มีคุณภาพ แต่ปัจจุบันมีสถาบันศึกษาปอเนาะเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้นที่ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมเพื่อให้เป็นสถาบันศึกษาปอเนาะต้นแบบ แต่ยังมีสถาบันศึกษาปอเนาะที่เหลืออื่น ๆ อีกจำนวนมากที่ยังขาดการพัฒนาศักยภาพให้มีมาตรฐาน อีกทั้งการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาปอเนาะเองก็ยังมีความแตกต่างกันทั้งในด้านคุณภาพมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ สิ่งอำนวยความสะดวก และรูปแบบในการบริหาร ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและต้องการศึกษาการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน เพื่อส่งเสริมให้สถาบันศึกษาปอเนาะเป็นประโยชน์ทั้งกับการพัฒนาชุมชน และเชื่อมโยงกับสังคมมุสลิมในโลกมาเลย์และอาหรับทั้งด้านการศึกษา การค้าและการลงทุน และการท่องเที่ยวในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษานโยบายด้านความมั่นคงและการศึกษาของรัฐต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. ศึกษาแนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูลดำเนินการดังนี้ คือ

1. การเข้าไปศึกษาข้อมูลในสถาบันศึกษาปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามด้วยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ผู้บริหารหรือเจ้าของผู้รับใบอนุญาต ครูผู้สอนและผู้เรียนจำนวน 14 แห่ง คือในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 10 แห่ง และในจังหวัดนครศรีธรรมราช 4 แห่ง

2. การสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) 2 ครั้ง ดังนี้คือ 1) ผู้บริหารสถาบันศึกษาปอเนาะและเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดสงขลา และ 2) เจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงและกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี ดำเนินการที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 4 ส่วนหน้า

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านวิทยาการศาสนาอิสลาม จำนวน 2 นาย คือ จาก วิทยาลัยอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และ ผู้อำนวยการอิสลามสำนักงานศึกษาธิการภาค 12 อ.เมือง จ. ยะลา แห่งละ 1 นาย

ผลการวิจัย

1. นโยบายและยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของรัฐบาลชุดต่างๆ รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการศึกษาตั้งแต่ปี 2551 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่มีทิศทางสำคัญไปในแนวเดียวกันที่สำคัญ 7 ประการดังนี้คือ

1.1 การนำแนวทางพระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแกนหลักในการแก้ปัญหาความมั่นคงและด้านการพัฒนา รวมทั้งการผสมผสานแนวคิด “วิถีมุสลิม” และ “หลักรัฐประศาสนโยบายของรัชกาลที่ 6” เพื่อร่วมกันหาทางออกจากความขัดแย้งโดยสันติวิธี

1.2 การแก้ปัญหาที่เน้นความสอดคล้องกับอัตลักษณ์และลักษณะเฉพาะของพื้นที่

1.3 สร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรมและหลักสิทธิมนุษยชน การส่งเสริมธรรมาภิบาล อำนวยความเป็นธรรมและความยุติธรรม

1.4 ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ เน้นการจัดความยากจน ซึ่งรวมถึงการจัดให้มีบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและพัฒนาความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ

1.5 เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการสร้างโอกาสและความเสมอภาค

1.6 การบูรณาการการบริหารจัดการทุกภาคส่วนให้มีเอกภาพ

1.7 การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ที่ให้ปฏิบัติตามแนวทางการเมืองนำการทหารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งขจัดการฉวยโอกาสก่อความรุนแรงแทรกซ้อนเพื่อซ้ำเติมปัญหาไม่ว่าจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง

สำหรับแนวทางนโยบายเฉพาะในด้านการศึกษาและพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีจุดเน้นที่สำคัญคือ การพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกมิติที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นอย่างจริงจัง ให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกกลุ่มวัย อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และให้มีทักษะความรู้สามารถประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข

สำหรับการส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคอาเซียน (Education Hub) นั้น ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอิสลามศึกษาที่เชื่อมโยงกับนานาชาติ เน้นการพัฒนาทักษะอาชีพแก่กลุ่มเยาวชนในสถาบันศึกษาปอเนาะ พัฒนาศักยภาพการใช้ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษามลายู ภาษาอาหรับ และภาษาต่างประเทศที่สำคัญ ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา และสถานศึกษากลุ่มเสี่ยง สร้างและขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับนักเรียนและเยาวชนทั้งในและนอกระบบการศึกษา

1.5.2 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ชาวปัตตานียังคงสำนึกในความเป็นชาวมลายูปัตตานี หวังเห็นในอัตลักษณ์และมาตุภูมิของตน เมื่อสยามได้มีนโยบายพัฒนาการศึกษาให้ทันสมัยทั่วประเทศนั้น กลับพบว่าการจัดการศึกษาของรัฐในมณฑลปัตตานีไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ แม้จะมีเด็กมลายูเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐมากขึ้น แต่ภาพลักษณ์ของโรงเรียนของรัฐในสายตาประชาชนก็ยังเป็นลบอยู่

ศาสนาอิสลามเป็นตัวกำหนดวัฒนธรรมของชาวมุสลิม โดยสิ้นเชิง เป็นสิ่งที่ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้มุสลิมศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา การจัดการศึกษาที่สอดคล้องตามหลักการศาสนาอิสลามจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อประชาชนทุกเพศทุกวัย และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสถานศึกษาที่มีการสอนศาสนาอิสลามในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่แห่งนี้

เมื่อรัฐบาลก็ได้กำหนดให้มีการจดทะเบียนปอเนาะตาม พระราชบัญญัติสถาบันศึกษาปอเนาะปี พ.ศ. 2547 และได้เรียกปอเนาะที่จดทะเบียนแล้วเป็นภาษาราชการในปัจจุบันว่า “สถาบันศึกษาปอเนาะ” โดยยังคงมีการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม แต่อย่างไรก็ตามยังมีปอเนาะอีกจำนวนหนึ่งที่ปฏิเสธการจดทะเบียน ด้วยเหตุผลคล้ายกันว่าปอเนาะเป็นสถาบันที่เน้นการเรียนรู้ในทางศาสนาอิสลาม หากเข้ามาใกล้ชิดกับหน่วยงานภาครัฐมากขึ้นก็จะทำให้ความเข้มข้นของการศึกษาทางศาสนาอิสลามลดลง

หลักสูตรที่ใช้สอนในสถาบันศึกษาปอเนาะมีทั้งวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาโดยตรง และวิชาภาษามลายูและอาหรับ แต่อย่างไรก็ตามทั้ง โต๊ะครูและผู้ปกครองต้องจัดให้เด็กได้เข้าเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับ หรืออาจพัฒนาร่วมกับสถานศึกษาอื่นเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาวิชาสามัญในระดับที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ รวมทั้งสถาบันศึกษาปอเนาะอาจจะพัฒนาให้ผู้เรียนได้ฝึกอบรบวิชาชีพพร้อมกับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีอาชีพและสามารถดำรงชีพได้อย่างมีความสุข

1.5.3 แนวทางการส่งเสริมมาตรฐานสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

สถาบันศึกษาปอเนาะที่มีมาตรฐานนั้นจะต้องพิจารณาจากองค์ประกอบ ทางด้านโครงสร้างพื้นฐานในเรื่องอาคาร สถานที่ ด้านวิชาการศาสนา ด้านวิชาชีพ ด้านบุคลากร ด้านการบริหาร และด้านเครือข่ายทางวิชาการและการสนับสนุน

สำหรับแนวทางในการพัฒนาสถาบันศึกษาปอเนาะให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียนนั้น ควรมีการดำเนินการในด้านต่างๆดังนี้คือ

การกำหนดกลุ่มสถาบันปอเนาะเพื่อจัดลำดับความเร่งด่วนในการพัฒนาเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยต้องเน้นไปที่กลุ่มที่มีศักยภาพก่อน ด้วยการเร่งกำหนดแนวทางการยกระดับมาตรฐานในกลุ่มนี้เพื่อให้เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษาแนวจารีตในอาเซียน

การยกระดับมาตรฐานโครงสร้างพื้นฐาน กลุ่มสถาบันศึกษาปอเนาะที่ได้รับการคัดเลือกเข้าไปสู่กลุ่มที่มีศักยภาพแล้ว จะต้องมีการเร่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมาตรฐานในเรื่องอาคาร สถานที่ ภูมิทัศน์ สุขอนามัย ที่พักนักเรียนหรือปอเนาะ และระบบการดูแลความปลอดภัยให้กับนักเรียนอย่างมีคุณภาพ

การพัฒนาการบริหาร ทีมงานของบอบจะต้องได้รับการเพิ่มพูนความรู้และเทคนิคการบริหารสถานศึกษา การจัดการสภาพแวดล้อมที่ถูกละเลย งานระบบทะเบียน และการทราบรูปแบบความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆของภาครัฐที่จะเข้าไปช่วยเหลือและแนะนำ เป็นต้น

การพัฒนาเครือข่ายวิชาการ ทั้งในด้านศาสนา วิชาชีพ และสามัญทั้งในและนอกประเทศ รวมทั้งกับหน่วยงานด้านสาธารณสุขในพื้นที่ จัดให้มีงานมหกรรมวิชาการสถาบันศึกษาปอเนาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อนำสถาบันที่มีความพร้อมทั้งในและนอกพื้นที่มาร่วมงาน และเรียนรู้จากกันและกัน

การยกระดับมาตรฐานบุคลากร ทั้งผู้บริหารและคณะครูนอกจากจะมีมาตรฐานหรือความเชี่ยวชาญในทางด้านศาสนา และภาษาต่างประเทศแล้ว บุคคลดังกล่าวในอนาคตจะต้องได้รับการพัฒนาให้ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาหรือการดูงาน ให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างไกลตามโอกาสอันควร

การยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยทางกายภาพและทางด้านสุขภาพอนามัย มีการระบบการป้องกันและรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่ดีให้กับนักเรียน ที่ต้องอยู่หอพักประจำ และภายในบริเวณพื้นที่ของสถาบันศึกษาปอเนาะสมัยใหม่นั้น จะต้องดำเนินการภายใต้ความมีระเบียบ สะอาดและถูกสุขลักษณะ

ข้อเสนอแนะ

1. การสร้างความต่อเนื่องทางนโยบายเพื่อพัฒนาพื้นที่ จชต. เป็นศูนย์กลางด้านอิสลามศึกษา
2. การพัฒนากลไกขององค์กรทางด้านศาสนาอิสลาม ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ ในการส่งเสริม สนับสนุนและกำกับการดำเนินงานของสถาบันศึกษาปอเนาะ
3. สร้างความเข้าใจกับสังคม ให้เข้าใจถึงจุดแข็งของพื้นที่ โดยเล็งเห็นอัตลักษณ์ทางการศึกษาที่เป็นทุนทางสังคม ที่สามารถเป็นเชื่อมโยงจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปยังโลกมาเลเซียและอาหรับได้
4. การทบทวนกฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกลไกทั้งในการควบคุมกำกับและอำนวยความสะดวกให้กับนักเรียนต่างชาติ เข้ามาเรียนด้านศาสนาอิสลามได้ง่ายและถูกต้องตามกฎหมาย

.....